

T.C.
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

“REŞADİYE’DE ALEVİLİK VE ALEVİLER”

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Kadir YÜCEL

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Şaban BANAZ

TOKAT- 2024

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, **Dr. Öğr. Üyesi Şaban BANAZ** danışmanlığında hazırlamış olduğum “**Reşadiye’de Alevîlik ve Alevîler**” adlı Yüksek Lisans tezinin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

/ /2024

Kadir YÜCEL

JÜRİ KABUL VE ONAY

Kadir YÜCEL tarafından hazırlanan “**Reşadiye’de Alevîlik ve Alevîler**” adlı tez çalışmasının savunma sınavı 2024 tarihinde yapılmış olup aşağıda verilen Jüri tarafından Oy Birliği ile Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

İmzası

Üye (Başkan) :

Üye:

Üye:

Üye:

Üye:

ONAY

...../...../.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

İnsanın yaratılıştan sahip olduğu ruhî, fiziki ve karakteristik özellikleri vardır. Bu özellikler kişiye ait olan içsel eğilimleri ve fitratı oluşturmaktadır. Kişilerin hâdiseler karşısında aynı duygu, düşünce ve görüş üzerine hareket etmeleri veya benimsemeleri fitrat gereği mümkün değildir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra din eksenli yaşanan hâdiselere karşı insanlar, fitrî olarak farklı yaklaşımlarda bulunmuş, bunun sonucu olarak da farklı fikir, görüş ve ekoller ortaya çıkmıştır. Kur'an ve Sünnet eksenli ortaya çıkan mezhep, ekol gibi dinî gruplara ait görüş ve yaşam biçimlerini, İslam dininin zenginlikleri ve yorum çeşitliliği perspektifinde değerlendirmek gerekmektedir. Aksi takdirde kişinin kendi mezhep, ekol ve dinî görüşünü tek otorite sayması, diğer görüşlere sahip olanları ise ötekileştirmesi aynı toplumda yaşayan üyelerin birlik ve beraberliğine zarar verecek ve birçok sorun ve tartışmaları beraberinde getirecektir.

Bu çalışmada, tarih boyunca üzerine farklı yaklaşım ve değerlendirilmelerde bulunan, son günlerde dinî ve siyasi açıdan çok konuşulan, İslam Mezhepleri Tarihi içinde kendine has yapısı ile önemli bir konu olan Alevîlik konusu ele alınmıştır. Geçmişten günümüze, Alevîlik İslam'ın içinde bir oluşum mudur, yoksa İslam dışı bir felsefi düşünce biçimi midir, İslam içinde mezhep midir, yoksa tarikat mıdır? vb. tartışmalar süregelmiştir. Çalışmanın kapsamı, amacı ve sınırları gereği bu tartışmalara girilmeden, Alevîlik konusu bu çalışmada Reşadiye özelinde ele alınmış ve "Reşadiye'de Alevîlik ve Alevîler" başlığı altında incelenmiştir. Ayrıca klasik ve güncel kaynaklar ışığında Reşadiye Alevîliğinin inanç, ibadet ve sosyal yapıları ele alınarak yöre insanının kendine özgü tanım ve tarifleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Araştırmada yöntem olarak, nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmış; Reşadiye ilçe merkezi ve köylerinde yaşayan Alevî dede ve talipler başta olmak üzere bölgede yaşayan vatandaşlardan mülakat tekniği ile veri toplanması sağlanmıştır. Yapılan mülakatlar sonucunda Reşadiye Alevîlerinin tarihsel süreci, inanç ve ibadet anlayışı, dinî ve kurumsal yapısı, sosyo-psikolojik yönü, ahlâki ilkeleri ile örf ve âdetleri İslam Mezhepler Tarihi'nin betimleyici/deskriptif metodu esas alınarak, objektif bir şekilde sunulmaya çalışılmıştır.

Alevîliğin ezoterik (gizemli) bir yapısının olması veya böyle algılanmasından dolayı Alevî yurttaşlarımız birçok itham, iftira ve eleştirilere maruz kalmıştır. Bu durumun önüne geçilmesi için Alevîlikte birinci kaynak olarak görülen dede ve talipler başta olmak üzere bölgede yaşayanların ağzından Alevîliği dinlemek ve onlara kendilerini tanıtmaya fırsatı sunmak, Alevîliğin anlaşılması ve bilinmezliğinin kırılması adına önemli katkılar sağlayacaktır. Ayrıca bölgedeki Alevîliğin yapısının ortaya konulması, farklılıkların düşünce ve fikir mozaiki nezdinde değerlendirilmesi, bölgenin, toplumun ve dolayısıyla ülkemizin birlik ve beraberliğine katkı sağlayacaktır.

Çalışmamız bir giriş, üç bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Girişte; araştırmanın konusu ve sınırları, araştırmanın önemi ve amacı, araştırmanın kaynakları ve araştırmanın yöntemi ele alınmıştır. Birinci bölümünde; Alevîliğin sözlü ve yazılı kaynakları ile Alevîliğin kavramsal çerçevesi izah edilmiştir. Yine bu bölümde Tokat ve Reşadiye Alevîliğinin tarihi, Anadolu Alevîliği bağlamında ele alınmış, Reşadiye'nin tarihi, demografik yapısı, coğrafi dağılımı ve sosyo-ekonomik durumuna dair bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde; Reşadiye'de yaşayan Alevîlerin inanç, ibadet ve Ehl-i Beyt anlayışlarından bahsedilerek yola ait usul ve erkânlarla dair bilgiler sunulmuştur. Üçüncü bölümde ise; Reşadiye Alevîlerinin dinî yapıları ve ahlâkî ilkeleri incelenerek, örf-âdet, gelenek, görenek ile hayvan ve tabiat kültlerine dair inanışlarından bahsedilmiştir.

Bu araştırmanın ortaya konulmasında ciddi emekleri olan, sorularımıza samimiyetle cevap veren dede ve talipler başta olmak üzere bütün katılımcılara şükranlarımı sunuyorum. Bölgedeki dinî grupların İslam Mezhepler Tarihi açısından araştırılmasına önem veren ve bu konuda beni araştırmaya teşvik eden, bilgi ve tecrübeleriyle desteğini hiçbir zaman esirgemeyerek her daim rahatlıkla irtibat kurabildiğim saygıdeğer hocam Dr. Öğr. Üyesi Şaban BANAZ'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Mütevazı kişiliğiyle, eğitim ve öğretime gönül veren, bilgi öğrenim yolunda kendisinden istifade ettiğim Prof. Dr. Emine ÖĞÜK hocama müteşekkirim. Ayrıca alan araştırmalarında mülakata katılan dede, talip, imam hatip ve bütün katılımcılara gönülden teşekkür ederim. Çalışmam boyunca fedakârlık gösteren eşim İlknur Yücel'e, çocuklarım Taha ve Rumeysa'ya sevgilerimi ve şükranlarımı sunuyorum.

Kadir YÜCEL

Tokat 2024

ÖZET

“REŞADİYE’DE ALEVİLİK VE ALEVİLER”

Yücel Kadir ¹

Yüksek Lisans/ Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Şaban Banaz

Şubat 2024, XI + 171 sayfa

Temiz bir fitrat üzere dünyaya gelen insan, genetik faktörleri, farklı sosyo-kültürel ortamda yetişmeleri gibi etkenlerden dolayı davranış, düşünce, karakter ve kişilik yönünden farklı gelişmektedir. İnsanda zuhur eden bu farklı gelişimler sonucunda, Hz. Peygamber’in vefatından sonra ortaya çıkan hâdiselere karşı kişiler farklı yaklaşımlar sergilemiş, buna bağlı olarak da tek bir anlayışı benimseme yerine gruplaşma, mezhepleşme gibi düşünce grupları ortaya çıkmıştır.

Çalışmamızda, bu gerekçeler sonucunda ortaya çıkarak zamanla itikadi boyut kazanan, her dönem tartışmaların odağında olan ve kendine has bir yapısı bulunan Alevilik konusu ele alınmıştır. Ülkemizin sosyal ve kültürel unsurlarından biri olan Alevilik, gizemli yapısı ve kendine özgü düşünce sisteminden dolayı farklı yaklaşımlara ve tepkilere maruz kalmaktadır. Bireysel yaşam tarzı ve modernleşme gibi bazı etkenlerden dolayı milli ve manevi değerlerin dokusunun kaybolduğu çağımızda, Aleviliğin anlaşılması, olumsuz tepki ve ithamların önüne geçilmesi ve gelecek nesillere doğru bir şekilde aktarılması amaç edinilmiştir.

Aleviliğin klasik kaynakları referans alınarak dede ve talipler başta olmak üzere bölgede yaşayanlarla mülakatlar yapılmış, inanç, ibadet, kültür ve ahlaki ilkelerine dair düşüncelerine ulaşılmış ve bu ulaşılan bilgiler klasik kaynaklar eşliğinde bilimsel değerlendirilmesi yapılmıştır. Reşadiye Aleviliğinin tarihi boyutu, inanç ve ibadetleri,

¹ Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimler Bilimleri Anabilim Dalı, Türkiye

kurumsal ve demografik yapısı, coğrafi dağılımı, örf ve âdetleri, Anadolu Alevîliği bağlamında ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tokat, Reşadiye, Alevîlik, Bektaşîlik, Kızılbaşlık

ABSTRACT

“ALEVISM AND ALEVIS IN REŞADIYE”

Yücel Kadir²

Master’s Thesis/ Basic Islamic Sciences Scientific

Advisor: Şaban Banaz

February 2024, XI + 171 pages

People who are born with a clean nature have different genetic factors, growing up in a different socio-cultural environment, etc. It develops differently in terms of behavior, thought, character and personality due to factors. As a result of these different developments in humans, Hz. People showed different approaches to the events that occurred after the death of the Prophet, and as a result, groups of thought such as grouping and sectarianization emerged instead of adopting a single understanding.

In our study, the issue of Alevism, which emerged as a result of these reasons and gained a religious dimension over time, has been at the center of discussions in every period and has a unique structure, has been discussed. It is observed that Alevism, one of the social and cultural elements of our country, is exposed to different approaches and reactions due to its mysterious structure and unique thought system. In our age when the texture of national and spiritual values is lost due to some factors such as individual lifestyle and modernization, the aim is to understand Alevism, to prevent negative reactions and accusations, and to convey it to future generations in an authentic and correct way.

Using the classical sources of Alevism as a reference, interviews were conducted with the people living in the region, especially the dedes and disciples, their thoughts on faith, worship, culture and moral principles were obtained, and this information was scientifically evaluated in the light of classical sources. The historical dimension, beliefs

² Tokat Gaziosmanpasa University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Basic Islamic Sciences, Türkiye

and worship, institutional and demographic structure, geographical distribution, customs and traditions of Reşadiye Alevism have been tried to be revealed in the context of Anatolian Alevism.

Key Words: Tokat, Reşadiye Alevi, Bektashi, Kızılbaş

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	I
JÜRİ KABUL VE ONAY.....	I
ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER	VII
TABLO LİSTESİ	X
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE SINIRLARI.....	1
2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI.....	2
3. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI	3
4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	5
BÖLÜM 1: ALEVÎLİĞİN KAYNAKLARI.....	7
1.1. SÖZLÜ KAYNAKLAR	7
1.2. YAZILI KAYNAKLAR.....	8
1.3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	10
1.3.1. <i>Alevîlik</i>	10
1.3.2. <i>Bektaşîlik</i>	13
1.3.3. <i>Kızılbaşlık</i>	15
1.4. ANADOLU ALEVÎLİĞİNİN TARİHÇESİ	17
1.4.1. <i>Tokat'ta Alevîlik ve Bektaşîliğin Tarihçesi</i>	21
1.5. REŞADİYE'NİN TARİHİ.....	23
1.5.1. <i>Reşadiye'nin Coğrafi ve Sosyo-Ekonomik Yapısı</i>	24
1.6. REŞADİYE'DE ALEVÎLİK.....	26

BÖLÜM 2: REŞADİYE ALEVÎLERİNİN İNANÇ, İBÂDET VE EHL-İ BEYT ANLAYIŞI..... 33

2.1.	REŞADİYE ALEVÎLERİNDE İNANÇLAR	33
2.1.1.	<i>Hak-Muhammed-Ali Anlayışı</i>	34
2.1.2.	<i>Nübüvvet Anlayışı</i>	38
2.1.3.	<i>Kitaplara İman</i>	42
2.1.4.	<i>Meleklerle İman</i>	45
2.1.5.	<i>Kader Anlayışı</i>	47
2.1.6.	<i>Ahiret İnancı</i>	49
2.2.	REŞADİYE ALEVÎLERİNİN İBADET VE DİĞER ANLAYIŞLARI 55	
2.2.1.	<i>Abdest ve Gusül</i>	56
2.2.2.	<i>Namaz</i>	58
2.2.3.	<i>Oruç ve Nefis Terbiyesi</i>	62
2.2.4.	<i>Hac ve Gönül Haccı</i>	65
2.2.5.	<i>Zekât ve Lokma Dağıtımı</i>	68
2.2.6.	<i>Kurban</i>	71
2.2.7.	<i>Dua ve Niyaz</i>	73
2.2.8.	<i>Şehâdet</i>	75
2.2.9.	<i>Cem Erkânı</i>	76
2.2.10.	<i>Hz. Ali</i>	84
2.2.11.	<i>Ehl-i Beyt</i>	86

BÖLÜM 3: REŞADİYE ALEVÎLERİNDE AHLÂKİ PRENSİPLER VE KURUMSAL YAPI 90

3.1.	AHLÂKİ PRENSİPLER.....	90
3.1.1.	<i>Dört Kapı-Kırk Makam</i>	91
3.1.2.	<i>Üç Sünnet-Yedi Farz</i>	94
3.1.3.	<i>Eline, Diline, Beline Sahip Olma</i>	98
3.2.	REŞADİYE ALEVÎLERİNDE KURUMSAL YAPI	100
3.2.1.	<i>Dedelik Kurumu</i>	101

3.2.2. Rehber.....	105
3.2.3. Talip.....	105
3.2.4. Musâhiplik	107
3.2.5. Düşkünlik	111
3.3. REŞADİYE ALEVÎLERİNDE ÖRF VE ÂDETLER.....	113
3.3.1. Doğum ve Çocuğa Ad Verme.....	114
3.3.2. Sünnet ve Kirvelik	116
3.3.3. Evlilik ve Düğün.....	118
3.3.4. Ölüm ve Sonrası Yapılanlar.....	121
3.3.5. Ziyaret Yerleri.....	126
3.3.6. Tabiat ve Hayvan Kültü	129
3.3.7. Reşadiye Alevîlerinin Devlet'ten Beklentileri.....	131
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	134
KAYNAKLAR	143
EKLER.....	150
ÖZGEÇMİŞ.....	171

TABLÖLÄR LİSTESİ

TABLO 1: BÖLGEDE BULUNAN OCAKLAR VE BULUNDUĞU KÖYLERİ.....	26
TABLO 2: REŞADİYE KÖYLERİNDE BULUNAN OCAKLARIN NÜFUSU VE İLÇE NÜFUSUNA ORANI	27
TABLO 3: ALEVİ KÖYLERİ VE BAĞLI OLDUKLARI OCAKLAR.....	28
TABLO 4: REŞADİYE ALEVİ- BEKTAŞİ KÖYLERİNDE BULUNAN CAMİİ VE CEMEVLERİ....	83
TABLO 5:OCAKLARIN ZİYARET ETTİKLERİ TÜRBE VE YERLERİ	127

KISALTMALAR

b. : İbn (oğul anlamında)

b.y. : Basım yeri yok

bkz. : Bakınız

c. : Cilt

c.c. : Celle celalühû

çev. : Çeviren

DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı

DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi

Ed. : Editör

H.z. : Hazreti

r.a. : Radiyallahü anh.

s.a.v. : Salallahu aleyhi vesellem

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

thk. : Tahkik

trc. : Tercüme

vb. : Ve benzeri

vd. : Ve diğerleri

K.K. : Katılımcı Kişi

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE SINIRLARI

Çalışmamızda sürekli değişen ve gelişen bir yapıya sahip olan Alevîlik konusu ele alınmıştır. Tarihsel süreçte birçok kültürle etkileşim halinde bulunmuş olan Alevîlik, eklektik bir yapıya sahiptir. Bu etkileşim Alevîliği senkretik bir yapıya çevirmiş ve bu durum aynı zaman da Alevîliğin anlaşılmasını güçleştirmiştir. Alevîliğin anlaşılmasından dolayı bu gruba ait insanlar toplumdaki diğer gruplarla olan etkileşimlerinde tarihsel süreçte birçok sorun yaşamışlardır. Farklı zihniyet ve ideolojiye sahip olanlar tarafından Alevîliğin bilinmezlik yönü kullanılmış ve halen de kullanılmaya devam edilmektedir. Diğer taraftan Alevîlik sadece yurt içinde sürdürülen dinî veya siyasi tartışma konusu değildir. Bu mesele özellikle yurt dışında ülkemize karşı AB'ye üyelik başta olmak üzere taraflı ülkeler tarafından politik malzeme olarak kullanılmakta, insan hak ve özgürlükleri açısından siyasi baskıya alet edilmektedir. Bu sorunların çözümü ise Alevî olsun, olmasın, herkes tarafından Alevîliğin ne olduğunun bilinmesi ile gerçekleşecektir.

Son zamanlarda modernleşmenin etkisiyle beraber dinin birey üzerindeki etkisi zayıflamış ve kimlik dindarlığı ön plana çıkmıştır. Kimlik dindarlığında şekilsel yöne önem verildiğinden dolayı kişilerin dinî bilgileri sığ kalmış bu durum da onları olumsuz anlamda yönlendirmeye açık konuma getirmiştir. Olumsuz yönlendirme sonucu dini gruplar birbirini ötekileştirmiş, birbirini anlamada ve anlayışla karşılamada uzak kalmıştır. Bu çalışmada ötelenen, anlaşılmayan ve çoğu zaman da anlayışla karşılanmayan Alevîlik konusu, bilimsel veriler ışığında ele alınmış; Alevî vatandaşlarla mülakatlar yapılarak onlara kendilerini anlatma ve tanıtmaya fırsatı verilmiştir. Reşadiye merkez ve köyleri ile sınırlı olan araştırmamızda bölgedeki Alevîlerin inanç ve ibadet anlayışları ele alınmıştır. Dedelik, musâhiplik, düşkünlük gibi kurumsal yapıları, ahlâki ilkeleri, örf ve âdetleri İslam Mezhepler Tarihi metodolojisiyle incelenmiştir. En nihâyetinde bu çalışmada Alevîliğin ne olduğuna karşı ön yargıları kırmak, Reşadiye Alevîleri hakkında doğru bilgi edinilmesini sağlamak ve Alevî-Sünnî kaynaşmasına katkıda bulunmak amaç edinilmiştir.

Çalışmaya konu olan Anadolu Alevîliğinin, Adıyaman, Amasya, Çorum, Elazığ, Hatay Isparta, Kütahya, Malatya, Ordu, Samsun, Sivas ve Tokat vb. illerde, ilçe ve köy

nezdinde araştırmaları yapılmıştır. Yapılan araştırmalarda Alevîliğin genel, yerel ve bölgesel alanda benzer bir yapıya sahip olmadığı, aralarında farklılıkların bulunduğu araştırmacılar tarafından ortaya konulmuştur. Belirli bir köyün içinde dahi farklı ocaklara bağlıların bulunması, farklı yapı ve yaşam biçimine sahip olunması bu durumu doğrulamaktadır.³ Bu bağlamda Tokat iline bağlı Reşadiye ilçe merkezi ve köyleri ile sınırladığımız araştırmada, bölgenin Anadolu Alevîliğı ile benzer ve farklı yönlerinin ortaya konulması hedef edinilmiştir.

2. ARAşTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI

Her daim canlılığını koruyan sosyolojik hareket ve oluşumların araştırılması ciddi zorluklar içermekte; buna rağmen de araştırılmasına büyük ihtiyaç duyulmaktadır. Yaşadığımız coğrafyada iç içe olduğumuz, farklı dini gruplar hakkında bilimsel doğrultuda bilgi sahibi olmamız, farklılıklarımızı zenginlik olarak görmemize, birlikte huzur ve güven içinde yaşamamıza vesile olacaktır. Buna binaen, çalışmamızda bu topraklarda beraberce yaşadığımız, kendine özgü yolu ve anlayışı olan Tokat iline bağlı Reşadiye ilçe merkezi ve köylerinde bulunan Alevîliğin yapısı, mülakata dayalı bir yöntem ile araştırılmaya çalışılmıştır.⁴

“Reşadiye’de Alevîlik ve Alevîler” konusu Reşadiye ilçe merkezi ve köylerinde Alevîliğin tarihsel boyutu, inanç ve ibadet anlayışı, coğrafi dağılımı, ahlâki, kültürel, kurumsal ve demografik yapısı, örf ve âdetlerini Mezhepler Tarihi, Din Sosyolojisi, Halkbilimi ve Antropoloji gibi bilimlerin geliştirdiği metotlar referans alınarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırma konusuna dair literatür taraması, kaynak kişi, örnekleme ve gözlem yöntemi uygulanarak, görüşme kılavuzunda hazırlanan mülakat soruları çerçevesinde; Reşadiye ilçe merkezi ve köylerinde, Alevî dede, talip ve bölgede yaşayanlarla mülakatlar yapılmıştır. Elde edilen bilgi, belge ve bulgular, klasik ve güncel Alevî kaynakları referans alınarak, Reşadiye Alevîliğinin mevcut durumu kişisel görüş ve ön yargıdan uzak

³ Cenksu Üçer, “Alevîlik; Yapılar, Grupların Temel Özellikleri ve Bazı Mülahazalar”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, 2009, 63- 88.

⁴ şaban Banaz, “Sivas Aleviliğı”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3, sy 1 (01 Haziran 2015): 373.

olarak objektif bir şekilde olduğu gibi yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu tarafsız yaklaşım sayesinde Alevîlerin dinî ve kültürel yaşamlarına dair yörede yaşayanların bilgi sahibi olmasına ve Alevîlere karşı yapılan asılsız itham ve iftiraların önüne geçilmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca var olan farklılıklara, ihtilaf ahlâkı ile yaklaşılmasına, bunun sonucu olarak da özelde yörenin, genelde ise ülkenin Alevî-Sünni toplulukların birlik, beraberlik içerisinde huzur ve güven çerçevesinde yaşamasına katkı sunulması amaçlanmıştır. Özet bir ifade ile “Reşadiye’de Alevîlik ve Alevîler” konusu Anadolu Aleviliği bağlamında ele alınarak son zamanlardaki bireyselleşme, modernleşme, kentleşme gibi etkenlere karşı bölge Aleviliğinin dünü ve bugünü arasındaki değişimi, tutum ve davranışları, mevcut etki ve tepkisi ölçülmüştür. Reşadiye yöresinde Aleviliğin hali hazırda nasıl yaşandığı, geçmişe dair bilgilerin ne kadarının aktarıldığı ve gelecek nesillere aktarılmasına dair nasıl bir yöntem izlenildiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

3. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Türkiye’de üzerinde en çok bilgi kirliliği bulunan ve en çok zarar gören konulardan birisi de Alevilik konusudur. Bilinçli veya bilinçsiz olarak zarar veren hususlardan birisi de Alevilik konusunda klasik kaynaklar referans alınmadan, bilimsel metod ve verilerden uzak olarak yapılan çalışmalar gelmektedir. Halbuki Mezhepler Tarihi araştırmacıları dinsel kökenli hareketleri incelerken bu hareketlerin klasik kaynaklarını referans almanın önemine değinmektedir. Bu alanda çalışacak araştırmacıların temel kaynaklara inerek bilimsel nitelikleri haiz, anket, gözlem ve mülakat gibi tekniklerle bilgi toplaması Alevilik konusunda bilgi kirliliğinin giderilmesine ve doğru anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.⁵

“Reşadiye’de Alevîlik ve Alevîler” araştırma konusu üzerine, Aleviliğin tarihsel boyutu, inanç ve ibadeti anlayışını, coğrafi dağılımı, ahlaki, kültürel, kurumsal ve demografik yapısını, örf ve âdetlerini anlayabilmek için yazılı, klasik ve güncel kaynaklarla, sözlü kültüre dair alan araştırması yapılmıştır.

Çalışmada öncelikle yazılı kaynaklardan Alevî-Bektaşî temel klasiklerinden faydalanılmıştır. Bu klasikler arasında *Besmele Tefsiri*, *Buyruklar*, *Fatiha Suresi Tefsiri*,

⁵ Banaz, “Sivas Aleviliği”, 373.

Fevâid, Fütüvvetnâmeler, Erkânnâmeler, Kitâb-ı Cabbâr Kulu, Kitâb-ı Dâr, Makâlâtlar, Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye, Menakıbnâmeler, Velâyetnâmeler, gibi eserler bulunmaktadır. Ayrıca yedi ulu ozan olarak bilinen ve söyledikleri delil kabul edilen Seyit Nesîmî (ö. 1417), Şah Hatayi (ö.1524), Fuzuli (ö. 1556), Yemînî (ö. 1478), Virânî (ö. ?), Kul Himmet (ö. 1628), ve Pîr Sultan Abdal (ö. 1589) gibi ozanların deyiş ve nefeslerine müracaat edilmiştir.

Açıklanmasına ihtiyaç duyulan bazı kavramlar *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Lisânü'l- 'Arab, Kitâbu'l-Ayn, Mezhepler Tarihi ve Terimleri Sözlüğü ve Dini Kavramlar Sözlüğü* gibi eserlere başvurularak kavramların izahı yapılmaya çalışılmıştır.

Alevilikle ilgili klasik kaynakların yanında, Ali Yılmaz, Ali Öztürk ve Mehmet Akkuş (*Makâlât*), Bedri Noyan (*Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik, Bektâşî ve Alevîlerde Hukuk Düzeni (Düşkünlük)*), Cenksu Üçer (*Tokat Yöresi Alevîleri, Tarihçesi, İnançları, Örf ve Âdetleri, Geleneksel Alevîlikte İbadet Telakkiler, Tokat Yöresinde Geleneksel Alevîlik*), Doğan Kaplan (*Yazılı Kaynaklarına Göre Alevîlik*), Ethem Ruhi Fığlalı (*Türkiye'de Alevîlik-Bektâşîlik*), Esad Coşan (*Makâlât: Hacı Bektâş-ı Velî*), Fuat Bozkurt, (*Ansiklopedik Alevîlik-Bektâşîlik Terimleri Sözlüğü, Alevî Tören ve İnançlarının Kökeni, İmam Cafer-i Sadık Buyruğu, Semahlar (Alevî Dinsel Oyunları), Toplumsal Boyutlarıyla Alevîlik*), Hamidiye Duran (*Velâyetnâme*), Harun Yıldız (*Alevîliğin Yazılı Kaynaklarına Bir Bakış, Anadolu Alevîliği-Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme, Anadolu Alevî-Bektâşî İnanç Dünyasında Kurban Anlayışı ve Kurbanla İlgili Ritüeller, Alevî-Bektâşî Geleneginde Ayin-i Cem*), İlyas Üzüm (*Günümüz Alevîliği, Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevîlik*), Sönmez Kutlu (*Alevîlik-Bektâşîlik Yazıları: Alevîliğin Yazılı Kaynakları Buyruk, Tezkire-i Şeyh Safî*), Yusuf Ziya Yörükân (*Anadolu'da Alevîler ve Tahtacılar*), ve Irene Melikoff (*Uyur İdik Uygardılar, Hacı Bektâş-ı Velî Efsaneden Gerçeğe, Kırklar'ın Cemi'nde*) gibi yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından yapılan güncel çalışmalar kaynak olarak kullanılmıştır.

Çalışma saha olarak Reşadiye ilçe merkezi ile ilçe merkezine bağlı Alevî köy ve mezralarında gerçekleştirilmiştir. Alevîliğin yapısına dair kültür ve bilgi sahibi olan dede, talip başta olmak üzere yörede yaşayan kişilere görüşme kılavuzunda hazır bulunan sorular yöneltilerek mülakatlar yapılmıştır. Sorulara verilen cevaplara herhangi bir

müdahale ve katkı yapılmadan, olduğu gibi yazılı ve dijital aletlerle kayıt altına alınmıştır. Ayrıca bölgedeki Alevî ve Sünnî arasındaki etkileşim ve iletişimi tespit edebilmek için Alevî köylerinde görev yapmış imam hatip ve öğretmenlerle de mülakat yapılarak mülakat grupları çeşitlendirilmiştir. Bölgede mülakat yapılan katılımcıların listesi ek'te sunulmuştur.

Alevîler ve Alevîlik geleneğine dair, Adıyaman, Amasya, Çorum, Diyarbakır, Hatay, Isparta, Erzurum, Elazığ, Kütahya, Malatya, Ordu, Tokat, Samsun ve Sivas gibi bazı illerde farklı konu başlıklarında alan araştırmaları yapılmıştır. Çalışma konumuzla bağlantılı olarak Tokat yöresinde Alevîlikle ilgili genel bir alan araştırması yapılmış, araştırmacılar tarafından il, ilçe, köy ve aynı köyün içinde dahi Alevîliğin yapısı, yaşantısı ve bağlı olduğu ocak gibi konularda birbirinden farklılıklarının olduğu ortaya çıkmıştır.⁶ Araştırmacıların ortaya koydukları bu farklılıklar dikkate alınarak “Reşadiye’de Alevîlik ve Alevîler” başlığıyla Alevîlerin Reşadiye özelinde tarihsel boyutu, demografik ve coğrafi dağılımı, inanç ve ibadet yapısı, ahlaki ve kültürel anlayışı, örf ve âdetleri alan araştırması ve literatür taraması yapılarak yörede yaşayanlarla yapılan mülakat sonucunda elde edilen veriler objektif olarak incelenmiş, Anadolu Alevîliği ve Tokat Alevîliği ile mukayesesi yapılmıştır.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Alevîlik üzerine yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından birçok araştırma yapılmış, araştırmalar sonucunda Alevîliğe dair farklı tanımların yapıldığı görülmüştür.⁷ Bu araştırmaların birçoğunun İslam Mezhepleri Tarihi metodolojisine uygun düşmediği ve disiplinler arası bilgi aktarım metodundan etkin bir şekilde yararlanılmadığı için objektif olmaktan uzak olduğu belirtilmektedir.⁸ İslam Mezhepleri Tarihi metodolojisini diğer metodolojilerden ayıran özellik dinî kaynaklı hareketlerin tarihsel durumunu ve günümüze yansımalarını bilimsel gerçekler ışığında düşünce ve fikirden soyut bir şekilde

⁶ Cenksu Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010).

⁷ Ecevitoglu Pınar, “Alevîliği Tanımlamanın Dayanılmaz Siyasal Cazibesi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 66, sy 3 (2011): 138- 39.

⁸ Mehmet Ali Büyükkara, “İslam Mezhepleri Tarihi Araştırmalarında Terminolojiyle İlişkili Sorunlar”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi* XIX, sy 2 (2006): 258- 59.

yansıtmasıdır. Dolayısıyla dini hareketlere dair İslam Mezhepleri Tarihi yöntemini referans almayan araştırmalar doğruyu yansıtamayacaktır.⁹

Çalışmamızda İslam Mezhepleri Tarihi metodolojisinden yararlanılarak Reşadiye ilçe merkezi ve köylerinde Alevîliğin mevcut yapısı hakkında mülakat tekniğiyle araştırma yapılmış, elde edilen bilgi ve veriler olduğu gibi yansıtılmıştır.

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olan ve toplum bilimciler tarafından en çok kullanılan yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır.¹⁰ Görüşmelerde soru-cevap ve gözlemleme tekniği kullanılarak veri toplanması sağlanmıştır. Reşadiye ilçe merkezi ve köylerinde yaşayan Alevî dede ve talipler başta olmak üzere bölgede yaşayanlarla birebir görüşmeler yapılmış, görüşmeye katılanların, yaş, cinsiyet, eğitim ve meslek durumu gibi özellikleri dikkate alınmıştır. Ayrıca dinî toplantılar, ev ziyaretleri, cenaze ve düğün merasimlerine iştirak edilerek, ses kayıt cihazı, fotoğraf makinası ve not defteri eşliğinde mülakat yöntemi desteklenmiştir. Toplanan veriler İslam Mezhepler Tarihi, Din Sosyolojisi, Halkbilimi ve Antropoloji gibi bilimlerin geliştirdiği metotlara müracaat edilerek doğruluğu ve güvenilirliği kıyaslanmış, teorik ve pratik bazda benzer ve farklı yönlerinin analizi bir bütünlük içerisinde değerlendirilmiştir.

⁹ Banaz, “*Sivas Aleviliği*”, 373- 85.

¹⁰ Ayşe Polat, “Nitel Araştırmalarda Yarı- Yapılandırılmış Görüşme Soruları: Soru Form ve Türleri, Nitelikler ve Sıralama”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22, sy Özel Sayı 2 (31 Aralık 2022): 179.

BÖLÜM 1: ALEVİLİĞİN KAYNAKLARI

1.1. SÖZLÜ KAYNAKLAR

Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra Şamanizm başta olmak üzere farklı dinî yaşayışlarını ve kültürlerini yeni kabul ettikleri dinde sürdürmeye devam etmişlerdir.¹¹ Alevîliğin tarihi seyrinde de daha önceki dini yaşayışları ile başta Balkanlar, Anadolu ve Orta Asya kültürleri olmak üzere Alevîlik içerisinde bu kültürlerin yansıması görülmektedir. Alevîliğin içerisinde bulunan bu kültürel etkileşimlerin sözlü kültür ile yazılı kaynaklar aracılığıyla geçtiği öngörülmektedir.¹²

Alevîler inanç ve kültürlerini günümüze yazılı kaynaklar yerine daha çok sözlü kültür vasıtasıyla ulaştırmıştır. Türkmenlerin içinde bulunduğu tarihi ve sosyolojik koşullar, göçebe ve yarı göçebe hayat tarzı ile ilk dönem kitabî kültür yerine sözlü kültürün hâkim olması gibi nedenlerden dolayı bilgi aktarımı yazılı kaynaklar yerine daha çok sözlü kültürle sağlanmıştır. Sözlü kültürün oluşmasında dede, ozan, gezgin ve dervişlerin şiir ve deyişleri etkili olmuş ve bu sayede kültürün nesilden nesile aktarılması sağlanmıştır.¹³

Reşadiye yöresindeki Alevîlerin yararlandığı kaynakların neler olduğuna dair yapılan araştırmalarda konuyla ilgili olarak Temel Yıldız dede şunları ifade etmiştir: *“Önceden okur- yazar oranı çok düşük olduğu için dedelerimizden de okur-yazar olmayanlar varmış. Bu durumdan dolayı dedelerimiz gelen sorulara cevap vermekte ve erkânı uygulamakta zorluk yaşamışlar. Ayrıca okur-yazar bulunmasına rağmen geçmiş dönemde bazı nedenlerden dolayı kitaplarımız yakılmış, tahrip edilmiş ve kaynak eserlere ulaşmakta güçlük çekilmiş. Dedelerimiz bu duruma şöyle diyordu; kitaplarımız yakılsa da kafamız kesilmedikten sonra sözlü kültür yöntemi devam ettiği için geleneğimiz devam*

¹¹ Osman Turan, *Türkler ve İslamiyet* (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1993), 27- 28; Şerafettin Turan, *Türk Kültür Tarihi* (Ankara: Bilgi Yayınları, 1994), 110; Yaşar Bedirhan, “Eski Kaynaklara Göre Türklerde Şamanizm ve Daha Sonraki Dönemlere Tesiri”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 76, sy 76 (Ağustos 2018): 79.

¹² Fuat Bozkurt, “Alevî Tören ve İnançlarının Kökeni”, *Cem* 1, sy 14 (Temmuz 1992): 169.

¹³ Ali Yıldırım, *Başlangıcından Günümüze Alevi Bektaşî Deyişleri 1*, 2. bs (Ankara: Uyum Yayınları, 1997), 7.

*etti diyorlardı. Biz bu günlere sözlü aktarım sayesinde geldik. Onun için bizde sözlü kültürün etkisi ve ağırlığı hâlâ devam etmektedir.”*¹⁴

Veysel Eraslan dede sözlü kültürün etkisini şu şekilde açıkladı: “Cem erkânlarında, dost meclislerinde ve merasimlerde ulu ozanların deyişlerine, nefeslerine yer veririz. Erkâna dair sorular ve yapılması gereken usuller deyiş, mersiye, gülbank ve düvaz imamlarda mevcuttur. Geleneğimiz dilden dile aktarılarak bugünlere kadar gelmiştir. Kültürümüzde sözlü kültürün etkisi çok büyük öneme sahiptir.”¹⁵

Mülakatlar sonucunda Alevîliğin edep ve erkânının, cem merasiminde icra edilen ritüeller ve deyişler vasıtasıyla öğrenildiği görülmüştür. Cem erkânında saz eşliğinde söylenen gülbank, deyiş, mersiye, nefes ve düvaz imamlarla hem erkân uygulandığı hem de eğitim ve öğretim metodu olarak gelecek nesillere aktarım sağlandığı ifade edilmiştir.

1.2. YAZILI KAYNAKLAR

Alevîlik tarihsel ve sosyal sebeplerden dolayı sözlü kültürden yazılı kültüre XVI. yüzyıldan itibaren geçmeye başlamıştır.¹⁶ Yazılı kültüre geçmeyle beraber belirsiz ve düzensiz olan dinî ve sosyo-kültürel yapı, bir sisteme ve kaynağa kavuşmuştur. Bunun sonucu olarak da birçok Alevî-Bektaşî kaynağı hazırlanmış ve başucu kitabı olarak kullanılmaya başlamıştır. Alevî-Bektaşî yazılı kaynaklarının en önemli başucu kitabı olarak *Buyruklar* gelmektedir. Küçük ve büyük Buyruklar olarak nitelenen, kural ve davranışları muhteva eden kaynaklar, Alevîlikte kabul gören en önemli temel erkân kitaplarıdır. Özellikle *Şeyh Safî Buyruğu ile İmam Cafer Sâdık Buyruğu* en çok rağbet gören eserlerin başında gelir.¹⁷

Alevî-Bektaşî yazılı kaynakları arasında *Makâlât* ve *Vilayet-nâme*’ler de ayrı bir öneme sahiptir. Özellikle Menakıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî ismiyle bilinen *Vilayet-nâme*, Bektaşî çevrelerinde ilmihal kitabı olarak müracaat edilen bir kaynaktır.¹⁸

¹⁴ Temel Yıldız, Kişisel Görüşme, 1981, Dede, Bostankolu Köyü, 22 Temmuz 2022.

¹⁵ Veysel Eraslan, Kişisel Görüşme, 1966, Dede, Toklar Köyü, 14 Ağustos 2022.

¹⁶ Ahmet Yaşar Ocak, “Babaîler İsyanından Kızılbaşlığa: Anadolu’da İslâm Heterodakisinin Doğuş ve Gelişim Tarihine Kısa Bir Bakış”, *Belleten* 64, sy 239 (01 Nisan 2000): 151- 52.

¹⁷ Esat Korkmaz, *Ansiklopedik Alevîlik- Bektaşîlik Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2003), 86.

¹⁸ Ahmet Yaşar Ocak, *Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1983), 3.

Bu eserler dışında kaynak olarak *Abdal Musa Vilâyetnâme*, *Cavidânnâme*, *Faziletnâme*, *Hadikatu's-Suada*, *Hüsniye*, *Kitab-ı Cebbâr Kulu*, *Kumru*, *Maktel-i Hüseyin*, *Şerhu Hutbetü'l-Beyân* vb. eserlerle Alevî-Bektaşî nefes ve deyişleri takip edilen eserler arasındadır.¹⁹ Ayrıca son zamanlarda Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan *Makâlât*, *Vilayet-nâme*, *Besmele Tefsiri*, *Erkânnâme*, *Kitâb-ı Dâr* ve *Kitab-ı Cabbar Kulu* gibi Alevî-Bektaşî geleneğinde kaynak olarak müracaat edilebilecek çok sayıda eser alana kazandırılmıştır.

Sahada yapılan mülakatlarda; “sizlere bir konu hakkında sorulan soruya dair bilginiz mevcut olmadığı takdirde müracaat ettiğiniz kaynak eserler nelerdir?” sorusuna Cemal Akkaya dede: “*Bir konuya dair soru geldiğinde bilgimiz mevcutsa cevap verimiz. Bilgimiz olmadığı konularda Buyruk, Vilâyetnâme ve Erkânnâme'lere bakarız. Sorular genelde deyişlerimizde mevcuttur. Cem erkânlarında talibin yoluna nasıl devam etmesi gerektiği uygulanarak pratiği yapılmaktadır.*”²⁰ Şeklinde cevap vermiştir.

Veysel Eraslan dede: “*Talipler zihinlerinde oluşan soruları öncelikli olarak dedeye sorarlar. Talibe yol erkânını öğretecek yazılı ve sözlü birçok kaynağımız mevcuttur. Soruların cevabını bilmediğimiz durumlarda İmam Cafer Buyruğuna bakarız. Birçok Buyruk var ama biz bunlar içinde genelde Mehmet Yaman'ın hazırladığı Buyruğa bakarız. Ozanlarımızın deyişlerine, Erkânnâme, Vilâyetnâme ve diğer kaynaklara müracaat ederiz.*”²¹ Açıklamalarda bulunmuştur.

Görüşmeler esnasında, herhangi bir konu hakkında dedeye gelen sorulara ezbere dayalı sözlü, şifahi bilgilerle cevaplar verilmektedir. Sözlü kültürün hâkim olmasından dolayı klasik eserlere müracaat edenlerin sayısının az olduğu görülmüştür. Yazılı kaynaklara fazla müracaat edilmemesinin sebebi ise mevcut eserlerin hazırlanmasında taraflı görüşlerin nüfuz etmesi endişesi bulunmaktadır. İşte bu yüzden de bu eserlere mesafeli yaklaşıldığı görülmüştür. Bölgede yaptığımız çalışmalarda yazılı kaynak olarak Mehmet Yaman'ın hazırladığı *Buyruk*, en çok rağbet edilen eser olarak tespit edilmiştir.

¹⁹ Harun Yıldız, “Alevîliğinin Yazılı Kaynaklarına Bir Bakış”, *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş- ı Veli Araştırma Dergisi*, Haziran 2004, 326.

²⁰ Cemal Akkaya, Kişisel Görüşme, 1961, Dede, Çevrecik Köyü, 18 Kasım 2022.

²¹ Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

1.3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.3.1. Alevîlik

“Alevî” kelimesi kök itibariyle Arapça olup “Ali’ye mensup, Ali’ye ait” anlamlarına gelmektedir.²² “Alevî” kavramına siyasi, itikadî, tasavvufî ve kültürel açıdan yerine göre değişik tanımlamalar yüklenmektedir. Bu tanımlamalara kısaca değinecek olursak, siyasi açıdan Alevî kavramı; Hz. Ali’yi ilk halife olarak kabul eden ve imâmetin Hz. Ali’nin soyundan gelenlerin hakkı olduğunu savunanlar için kullanılmaktadır. Bu anlayış ayrıca Şia’daki imâmet anlayışının temelini oluşturmaktadır. Alevî kavramı itikadî açıdan ele alındığında; Hz. Ali’ye beşer üstü özellikler yükleyen ve ona tabi olan grupları tanımlamak için kullanılmaktadır. Tasavvufî açıdan ise; silsilelerini Hz. Ali’ye dayandıranları adlandırmak için kullanılmaktadır.²³ Türkiye’de ise Alevî kavramı; Hz. Ali’yi sevenleri, onun ve soyunun yoluna tabi olanları tanımlamak için kullanılmaktadır.²⁴ Bazı araştırmacılar Alevîliğin tanımını siyasî ve itikadî bakımından değil de, Yesevîlik, Mevlevîlik gibi sufi bir tarikat olarak tanımlamaktadır.²⁵ Ayrıca Alevîlik kavramı XIX. Yüzyıldan itibaren Bektaşî, Kızılbaş, Tahtacı, Çepni gibi toplulukları ifade etmek için çatı bir kavram olarak da kullanılmaya başlamıştır.²⁶ Bölgemizde ise Alevî kavramı Hz. Ali’yi ve Ehl-i Beyt’i seven ve Hz. Ali’nin ve Ehl-i Beyt’in yoluna tabi olanları tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu tanımlamalardan siyasî, itikadî ve tasavvufî açısından hangi tanımlama kabul edilirse edilsin tartışma ve çatışma zeminine çekilmeden, ötekileştirmeden Alevîliğin yol, edep ve erkân olarak kendine has yapısının ön plana çıkarılması birleştirici olacaktır.

²² Ebü’l- Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrer b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er- Rûveyfî İbn Manzûr, “Alevî”, *Lisânu’l- Arab* (Beyrut: Dâru’s- Sadr, 1311 1232), 85; El- Halil b. Ahmed El- Ferâhîdî, “Alevî”, *Kitâbu’l- Ayn* (Beyrut: Dâru’l İhya’it- Turas’ıl- Arabî, 2005), 678; Ebü’l- Feyz Murtaza Muhammed b. Muhammed Zebidi, “*Tâcü’l- arûs min Cevâhiri’l- Kâmûs*”, (Kuveyt, ts.), 99.

²³ Cenksu Üçer, “*Tokat Yöresi Alevîleri, Tarihçesi, İnançları, Örf ve Adetleri*,” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, 15- 17.

²⁴ Yahya Mustafa Keskin, *Değişim Sürecinde Kırsal Kesim Alevîliği* (İstanbul: İlahiyat Yayınları, 2004), 39.

²⁵ Osman Eğri, *Bektâşilikte Tasavvufî Eğitim* (İstanbul: Horasan Yayınları, 2003), 193.

²⁶ Irene Melikoff, *Uyur İdik Uygardılar*, çev. Alptekin Turan (İstanbul: Cem Yayınları, 1994), 22; Ali Rıza Özdemir, *Alevîliğin Yazılmayan Tarihi* (Kripto Basın Yayın, 2020), 22.

Bölgede yaptığımız mülakatlarda Alevîlik nedir, Alevîliği nasıl tanımlarsınız, Alevîlik din midir, mezhep midir, Alevîlik herhangi bir mezhebe bağlı mıdır, Alevî olmak için Alevî anne ve babadan doğmak şart mıdır? soruları yönelttilmiştir. Yönelttiğimiz sorulara verilen cevaplar şu şekildedir: Yusuf Arslan dede “*Alevîlik dinî İslam, kitabı Kur'an, Alla'a kul, Hz. Muhammed'e ümmet, Hz. Ali'ye talip, dört kapı, kırk makam düsturu ve üç sünnet yedi farzı tutan, musahibine sahip çıkan, pirine, mürşidine ikrar veren taliplere Alevî denir. Kısaca yolu süren Alevîdir. Bu sistemler bütünü Alevîliği oluşturur. Alevîğin kendine has İslamı yorumlama biçimi vardır. Herhangi bir mezhebe bağlı değiliz. Caferilik'le Ehl-i Beyt anlayışında benzer yönlerimiz var ama mezhep olarak Caferi'liğe tabi değiliz.*”²⁷ Şeklinde cevap vermiştir.

Temel Yıldız dede “*Alevîlik bir din değildir. Alevîlik İslam'ın içinde kendine özgü usûl ve êrkan olan bir yaşam biçimidir. Dışarıdan bazı art niyetli kişilerin Alevîliği İslam'ın dışında tanımladığı gibi değiliz. İslam'ın inanılmasını emrettiği ilkelere, Kur'an'a, peygambere iman ediyoruz. Cemlerde biz on iki hizmet veririz ve on iki hizmetin hepsi Kur'an-ı Kerim'de ayetlere bağlı olarak yapılmaktadır.*”²⁸ İfadelerinde bulunmuştur.

Alevîlik ve Bektaşîlik aynı kavramlar mıdır? sorusuna Temel Yıldız dede: “*Bektaşîlik, Alevîğin devamı şeklindedir. Bektaşî dedeleri olarak Hacı Bektâş-ı Velî'ye bağlıyız. Hacı Bektâş-ı Velî, erenlerin ve evliyaların serçeşme başıdır. Dedenin dedesi vardır, herkesin bir denetleyicisi vardır. Alevî ve Bektaşî kaynak olarak aynı yerden beslenir ve aynı erkâna sahiptir. Yol evlathığı, bel evlathığı şeklinde tanımlama yapılır ama aralarında çok bir farklılık yoktur.*”²⁹ Diyerek cevap vermektedir.

Alevîlik nedir? Sorusuna talip Temel Özcan: “*Alevîlik İslam'ın içerisinde bir yoldur. İslam'dan ayrı olarak düşünülemez. Hz. Ali'ye bağlı olan ve onun yolundan gidenleri tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Alevîlik talibin yolda doğru gitmesi demektir. Alevî olmak için Alevî anne ve babadan doğmak gerekmez. Yola talip olan*

²⁷ Yusuf Arslan, Kişisel Görüşme, 1961, Dede, Karşıkent Köyü, 15 Eylül 2022.

²⁸ Yıldız, Kişisel Görüşme, 22 Temmuz 2022.

²⁹ Yıldız, Kişisel Görüşme, 22 Temmuz 2022.

*herkes Alevî olabilir, yalnız Alevîlik düsturuna bağlı olması, kul hakkına riayet etmesi gerekir.”*³⁰ Şeklinde cevap vermiştir.

Talip Bengü Özcan: “*Alevîlik yola talip olmak demektir. Alevî olmak için herhangi bir şart yoktur. Kişi iradesini kullanarak yolunu seçebilir. Zaten önemli olan kişinin yola talip olması gerekir.”*³¹ Tarzında bir tanımlama yapmıştır.

Talip Ali Rıza Külekçi “*Alevîlik İslam’ın içinde bir erkândır. İslam’dan farklı değildir. İslam’ın emrettiği itikat ve ibadet ilkeleri Alevîlik içinde de vardır. Alevîlikte Allah, peygamber, kitap anlayışı İslam’ın emrettiği gibidir. İnanç esasları Sünnî anlayışla aynıdır. Alevîlikte Hz. Ali Velâyet makamının sahibi, Allah’ın velî kulu olarak belirgin bir şekilde zikredilir. Sünnî gelenekte de Hz. Ali halife ve ilmin kapısı kabul edilir. Dolayısıyla Alevîliği İslam’ın dışına iten farklı bir yönü yoktur.”*³² Diyerek Alevîliğin tanımını yaptı.

Herkes Alevî olabilir mi? sorumuza Veysel Eraslan dede: “*Alevî olmak için Alevî anne ve babadan doğmak gerekli değildir. Herkes Alevî olabilir. Mahzuni Şerif de şiirlerinde bu konudan bahsetmektedir. Hatta Mahzuni’nin Sünnî bir aileye mensup olduğu iddia edilmektedir. Yolu süren, ikrarına bağlı olan, Ehl-i Beyt’in yolundan giden Alevî olur. Alevîlik doğuşla değil yaşamakla olur. Alevî anne ve babadan doğup yolu sürmeyen birçok kimse var. Geleneğini, göreneğini unutmuş, Alevîlikle ilgili hiçbir şey bilmeyenler var. Alevîliği yaşamadıktan sonra Alevî olmak bir anlam ifade etmiyor.”*³³ diyerek karşılık vermiştir.

Mülakatlarda dede ve taliplerin verdiği cevaplara göre Alevîlik, “Allah’ın varlığına ve birliğine, Hz. Muhammed’in peygamberliğine ve Hz. Ali’nin velâyetine inanan, Ehl-i Beyti seven, tevellâ- teberrâ anlayışına sahip, dört kapı, kırk makama bağlı, üç sünnet yedi farzı hak bilerek yola talip olan ve yolun usul ve erkânına riayet ederek yaşayanlar olarak tanımlanmaktadır. Yine dedeler nezdinde Alevîlik, İslam’ın dışında farklı bir din ya da mezhep olarak görülmemektedir. İslam dininin içerisinde kendine özgü

³⁰ Temel Özcan, Kişisel Görüşme, 1936, Talip, Karşıkent Köyü, 23 Ağustos 2022.

³¹ Bengü Özcan, Kişisel Görüşme, 1972, Talip, Karşıkent Köyü, 23 Ağustos 2022.

³² Ali Rıza Külekçi, Kişisel Görüşme, 1949, Talip, Soğukpınar Köyü, 04 Aralık 2022.

³³ Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

usul ve erkânı olan bir yol ve yaşam biçimi olarak görülmektedir. Ayrıca Alevî olmak için Alevî anne ve babadan doğmak özel bir şartın olmadığı İslam'ın emrettiği inanç ve ibadet esaslarına iman eden herkesin istediği takdirde Alevî olabileceği yönünde kanaatler vardır.

1.3.2. Bektaşîlik

Hacı Bektâş-ı Velî'ye nispet edilen “Bektaşîlik”, XIII- XV. yüzyıllar arasında Vefâî, Haydarî, dolayısıyla da Kalenderîlik içinde Anadolu’da ortaya çıkmış bir Türk tarikatıdır.³⁴ Hz. Muhammed'i mürşid, Hz. Ali'yi rehber, Hacı Bektâş-ı Velî'yi pir kabul eden, on iki imamlara ve Ehl-i Beyt'e sevgi besleyen, tevellâ ve teberrâ anlayışına bağlı, Türk kültürü ve törelerini koruyan, deyişler ve nefesler ile Hacı Bektâş-ı Velî'nin yaşam felsefesini takip edenlere Bektaşî denilmektedir.³⁵

Bektaşîliğin pîri kabul edilen Hacı Bektâş-ı Velî'nin 1299 yılında Horasan'ın Nişabur şehrinde doğduğu, soyunun İmam Musa Kâzım'a dayandığı, Hoca Ahmet Yesevi'nin müridi, Lokman Perende'nin talebelerinden olduğu kaynaklarda belirtilmektedir.³⁶ Velâyetname’de Hacı Bektâş-ı Velî’ nin Anadolu’ya Hoca Ahmet Yesevi’nin icazetiyle geldiği nakledilmekte, Yesevîlik ve Kalenderîlik’ten beslendiği Haydarîlik tarikatına bağlı Türkmen sufisi olduğu belirtilmektedir. Anadolu’da birçok vilâyeti dolaştığı, Kırşehir yakınlarındaki Suluca Karahöyük’te yaşadığı, 669/1270- 1271 yıllarında vefat ettiği kayıtlarda geçmektedir.³⁷

Bektaşîlik mevcut yapısına gelene kadar birçok aşamadan geçmiştir. Yesevîlik ve Kalenderîlik’ten beslenerek, Türk örf ve âdetlerini içinde barındıran, Hacı Bektâş-ı Velî'yi kurucu ve pîr olarak kabul eden bir tarikatır. Bektaşîliğin yayılmasında Hacı Bektâş-ı Velî’den eğitim alan Kadıncık Ana (Hatun Ana)’nın müridi Abdal Mûsâ (?- 1280/1410)’nın da büyük katkılarının olduğu belirtilmektedir. Bektaşîliğin bugünkü

³⁴ Ahmet Yaşar Ocak, “Bektaşîlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 5, (TDV Yayınları, 1995), 374.

³⁵ Ocak, “Bektaşîlik”, *DİA*, V, 416.

³⁶ Nergishan Tekin, *Türklük ve Alevîlik- Bektaşîlik* (İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayınları, 2011), 275.

³⁷ Ethem Ruhi Fırlı, *Türkiye’de Alevîlik- Bektaşîlik* (Ankara: Selçuk Yayınları, 1990), 120; Rıza Zelyut, *Öz Kaynaklarına Göre Alevîlik* (İstanbul: Yön Yayıncılık, 1994), 10.

şeklini tarikatın başına geçen ve ikinci pir olarak kabul edilen Balım Sultan (?-922/1516)'ın kazandırdığı kabul edilmektedir.³⁸

XVI. Yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin desteğini alan Balım Sultan, Hacı Bektâş-ı Velî kültü sebebiyle Yeniçeri Ocağı'nı kendisine bağlatmış; Hacı Bektâş-ı Velî adına Bektaşîlik tarikatını kurmuştur.³⁹ Bektaşîlik zaman içerisinde Hacı Bektâş-ı Velî'ye olan bağlılığa atıfla yol evlatlığı ve bel evlatlığı nitelendirilmesiyle Çelebilik ve Dedebabalık (Babagan) olarak iki kola ayrılmıştır.⁴⁰

Bektaşîliğin Alevîlikle arasındaki bağ ve yapıya bakıldığı zaman benzer ve farklı yönlerinin olduğu görülmektedir. Bektaşîlik, herkese açık, temel kuralları ve ibadet esasları olan, ocaktan ziyade yol terbiyesini esas alarak şeyhe intisap etmenin gerekli olduğu bir yapıdır. Alevîlik ise, gizliliği esas alan, Hz. Ali'nin soyuna bağlı, seyyid ve ocakzade'den başkasına intisap edilmesini engelleyen, soy esasına bağlı olarak sonradan Alevî olunamayan kapalı bir yapıya sahiptir.⁴¹ Hz. Ali, Ehl-i Beyt ve yol esaslarına bağlılıktan dolayı Bektaşîliğe Alevîlik de denilmektedir. Alevîlik soya bağlı olduğu için Anadolu'da her Alevî, Bektaşî kabul edilir ama her Bektaşî Alevî kabul edilmemektedir.⁴²

Alevîlik ve Bektaşîliğin benzer ve farklı yönlerine dair K.K.1 dede: “*Alevîlik ve Bektaşîlik, beslendiği kaynak, tâbi olduğu pîr ve rehber açısından aynı yere bağlıdır. Aralarında elbette farklılıklar vardır. Bir dağ düşünün zirveye ulaşmak için farklı yollar mevcut, dileyen istediği yolu kullanır, ama hedef birdir. Doğudaki Alevî ile Anadolu ve Balkanlar'daki Alevîler arasında farklı yaşantılar görülebilmektedir. Hatta İl'den İl'e,*

³⁸ Ocak, “Bektaşîlik”, *DİA*, V, 374

³⁹ Halil İbrahim Şimşek, *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan (İstanbul: İSAM Yayıncılık, 2014), 447.

⁴⁰ Abdülbaki Gölpınarlı, *Vilâyet- nâme Menâkıb- ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1995), 3- 4; Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektaşîlik ve Alevîlik*, C. 7 (Ankara: Ardıç Yayınları, 2006), 12.

⁴¹ Birol Azar, “Benzerlik ve Farklılıklar Ekseninde Alevî Bektâş- ı İnançları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10, sy 2 (2005): 81- 87.

⁴² Fırlı, *Türkiye'de Alevîlik- Bektaşîlik*, 6- 7; Mehmet Eröz, *Türkiye'de Alevîlik ve Bektaşîlik*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990), 52.

köy'den köy'e gittiğiniz takdirde Alevî yaşayışında farklılıklar görülebilmektedir ama yol birdir."⁴³ Şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.

Veysel Eraslan dede: *"Alevîlik ve Bektaşîliğin farklı yönleri mevcuttur. Alevîlikte talibin bir ocağa bağlı olması, Hacı Bektâş-ı Velî'yi pir olarak kabul etmesi gerekmektedir. Bektaşîlikte ise ocağa bağlılık yoktur. Daha çok edep, erkân ve yol terbiyesi esas alınmaktadır. Bunlar Alevîlik içerisinde de mevcuttur. Bölgemizde Alevîlik ve Bektaşîliğin ayrımı çok da bilinmemektedir. Bunlar aynı kavramlar olarak tanımlanır. Sünnî kesim bizi nitelendirirken bu iki tanıma da kullanmaktadır."*⁴⁴ Beyanında bulunmuştur.

Ergün Kılıçarslan: *"Alevîlik ve Bektaşîliğin farklı tanımları vardır. Ama bu tanımlama kişiye bir ayrıcalık kılınması gerekmektedir. Sonuçta dinimizde kişinin kendi yaptığı ve kazandığı davranış önemlidir. Kişinin doğuştan kazandığı özellikler bir ayrıcalık tanımaz. Kişi neye talip ve tâbi olursa olsun yolun edep ve erkânına uyması gerekmektedir."*⁴⁵ Diyerek cevap vermiştir.

Yöre Alevîleriyle yapılan mülakatlar sonucunda davranış ve yaşayış biçimiyle Alevîlik ve Bektaşîliğin iç içe olduğu görülmüştür. Kavram olarak ayrı kabul edilmekte, her iki yapıya ait benzer ve farklı özellikler bulunmaktadır. Gizliliğe özen verilmesi, Sünnîlerle evlenmeye mesafeli olunması, ocak zade ve dedelik kurumunun devam etmesi gibi özellikler bölgede Alevî yapıyı ön plana çıkarmaktadır. Bazı köylerde Sünnîlerle kız alınıp verilmesi, namaz ibadetlerine katılım sağlanması, ocağa bağlılığa önem verilmemesi gibi etkenler Bektaşîliğe mensubiyetten kaynaklandığı varsayılmaktadır. Bu kavram ve özelliklerin aynı ve farklı yönlerine dair yörede yaşayanların çoğunun bilgisinin olmadığı görülmüştür.

1.3.3. Kızılbaşlık

"Kızılbaş" teriminin hangi tarihten itibaren kullanıldığı, ilk olarak hangi siyasi veya dinî grubu nitelendirmek için kullanıldığına dair farklı görüşler bulunmaktadır. Hz. Ali merkezli oluşan Kızılbaşlık, XV. yüzyıla kadar kullanılmış, XIX. yüzyıldan itibaren

⁴³ K.K.1, Kişisel Görüşme, 1978, Dede, 15 Eylül 2022.

⁴⁴ Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

⁴⁵ Ergun Kılıçarslan, Kişisel Görüşme, 1952, Talip, Çayırpınar Köyü, 13 Mayıs 2023.

Alevî terimi ile ifade edilmeye başlanmıştır. Kızılbaş kavramı ilk olarak Uhud Savaşında Hz. Peygamber'in aldığı yaradan dolayı akan kanını durdurmak için Hz. Ali'nin elleriyle müdahale etmesi sonucu elinin kana bulanması ve kana bulan ellerini başına çalmasıyla başının kanla kızıla boyanması hâdisesini yâd etmek için kırmızı taç takıldığına ve buna istinaden Kızılbaş kavramının kullanıldığı aktarılmaktadır.⁴⁶ Diğer bir rivayet ise Şah İsmail'in babası olan Şeyh Haydar (1460- 1488)'ın müridlerine on iki imamlara bağlılığını göstermeleri amacıyla başlarına yukarıya doğru sivrilen, on iki dilimli kırmızı renkli serpuş (Tac-ı Haydari) giydirmesinden dolayıdır ki sonraki dönemlerde Safeviler ve Türkmen Şîiler tarafından da kullanılmıştır.⁴⁷ Diğer bir görüş ise II. Bayezid ile Şah İsmail'in aralarında yaptığı antlaşma gereği Şah İsmail askerlerini Anadolu'dan Suriye'ye geçirirken askerlerin tanınması için başlarına kırmızı takke koymaları hâdisesine dayandırılmaktadır. Bu kavramın Osmanlı Devleti'nde yönetime karşı Safevileri destekleyen isyancı muhalif Türkmen gruplar için de kullanıldığı belirtilmektedir.⁴⁸

Gök Tanrı inancında kırmızı (al) rengi kutsal kabul edildiğinden dolayı başlarına giydikleri borkün uç kısmı tanrıya tanzim gereği kırmızı renkte kullandıkları için bu kimseler Kızılbaş olarak adlandırılmıştır.⁴⁹ Bu duruma benzer olarak Türkmen boyları içerisinde Karakalpak, Karabörk, Yeşilbaş ve Akbaş adlarının giyilen başlığa istinaden kullanıldığı da belirtilmektedir.⁵⁰

Görüşmelerimiz esnasında Kızılbaşlık kavramı ile ilgili olarak Cemal Akkaya dede: *“Uhud Savaşında Hz. Ali'nin başını Hz. Peygamber'in kanıyla kırmızıya boyaması üzerine Hz. Ali'den kalma bir adlandırma olduğu rivayet ediliyor. Yalnız günümüzde bu kavram daha çok Sünnîler tarafından olumsuz ve küçük düşürücü anlamda kullanılıyor.*

⁴⁶ Sayın Dalkıran, “Alevî Kimliği ve Anadolu Alevîliği Üzerine Bir Deneme”, *Ekev Akademi Dergisi* 6, sy 10 (2002): 95- 117.

⁴⁷ Melikoff, Uyur İdik Uygardılar, 54; Mustafa Öz, Başlangıç Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi (Ensar Neşriyat, 2021), 757.

⁴⁸ Sayın Dalkıran, “Alevî Kimliği ve Anadolu Alevîliği Üzerine Bir Deneme”, *Ekev Akademi Dergisi* 6, sy 10 (2002): 95- 117.

⁴⁹ Hulusi Yılmaz, “Sosyal Değişme Sürecinde Alevilik (Ankara Örneği)” (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), 56; Nihat Çetinkaya, *Kızılbaş Türkler* (İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2004), 433.

⁵⁰ Fırlalı, Türkiye’de Alevilik- Bektaşilik, 9.

*Alevî, Bektâşî, Kızılbaş kavramları genel olarak bizi nitelendirmek için kullanılıyor.*⁵¹ Şeklinde bir açıklama yapmıştır.

Sahada yapılan araştırmalarda bölge halkının Alevîlik, Bektaşîlik ve Kızılbaşlık hakkında detaylı bilgi sahibiye olmadığı görülmektedir. Bölgede bu kavramların birbirlerinin yerine kullanıldığı gözlemlenmekle birlikte Alevî kavramının diğer kavramları da içine alan çatı bir adlandırma olduğu müşahade edilmiştir. Genel olarak bölge halkı kendilerini Alevî adı ile nitelendirmektedir.

1.4. ANADOLU ALEVÎLİĞİNİN TARİHÇESİ

Alevîliğin tarihi seyri Hz. Peygamber'in vefatından sonraki hâdiselere ve hilâfet meselesine kadar dayandırılmaktadır. Halifenin kimin olacağı tartışmalarında Hz. Ali'ye taraf olanlar ve velâyetini kabul edenler "el-Alevîyye" veya "şîatü Ali" kavramı ile ifade edilmiş,⁵² özellikle Hz. Ali'nin halifelik döneminde yaşanan Cemel Olayı, Sıffin Savaşı ve Hakem Olayı bu kavramların çıkış noktası olmuştur. Alevî kavramı Abbasilerin yıkılışından sonraki dönemde Hz. Ali'nin soyundan gelenleri adlandırmak için kullanılmaya başlanmış, sonraki dönemde dinî, siyasî ve tasavvufî statüye sahip olarak farklı tanımlamalar yapılmış ve geniş bölgelere yayılmıştır.⁵³ Günümüzde Suudi Arabistan, Mısır, Yemen ve İran gibi ülkelerde Alevîlik, Hz. Ali'nin soyundan gelenleri tanımlamak için kullanılmakta, Anadolu'da ise daha kapsayıcı bir ifade ile Hz. Ali'yi seven ve ona tâbi olanlar için kullanılmaktadır.⁵⁴

Türklerin Talas Savaşı'ndan sonra Emeviler ve Abbasilerle kültürel etkileşimde bulunmaları İslamiyet ile tanışmalarına ortam hazırlamıştır. Türklerin IX. yüzyıldan itibaren kabul ettikleri yeni dinin, eski kültürleriyle benzer yönlerinin olması, İslamiyet'in Türkler arasında yayılmasına hız kazandırmıştır. Türklerin İslam'ı kabulüyle göçebe ve yarı göçebe kesimin anlayışı olarak oluşan Alevîlik, Moğol istilas sonucu Horasan ve

⁵¹ Akkaya, Kişisel Görüşme, 18 Kasım 2022.

⁵² Mustafa Öz, "Şîa", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 111.

⁵³ Ahmet Yaşar Ocak, "Alevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.II (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 368- 69.

⁵⁴ Ali Yaman, *Orta Asya'dan Anadolu'ya Yesevîlik, Alevîlik, Bektaşîlik* (Ankara: Elips Kitap, 2006), 101.

İran'a oradan da Anadolu'ya gelmiştir.⁵⁵ Anadolu Alevîliğinin oluşumunda Şamanizm, Yunan felsefesi, Bâtînlilik, Yesevîlik, Haydarîlik, Kalenderîlik Hurufîlik gibi inanç, kültür ve düşünce yapılarının etkisi olmuştur.⁵⁶ İslamiyet içinde Hz. Ali ve Ehl-i Beyt merkezli din anlayışını oluşturan Alevîlik kavramı XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra Anadolu'da da karşılık bulmuş, Bektaşîlik, Kızılbaşlık ve Rafızîlik gibi isimlerle adlandırılmıştır.⁵⁷

Anadolu'da Alevîliğin karşılık bulmasıyla beraber Alevî- Sünnî ayrımı da ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu ayrılma Anadolu Selçuklu Devleti döneminde 1240 tarihli Babai İsyanı'na dayandırılmaktadır. Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev ve Veziri Sâdettin Köpek gibi devlet yöneticilerinin Türkmenlere yönelik haksız uygulamaları, toprak politikaları ve kötü idareleri Anadolu'da sosyal ve ekonomik dengeyi bozmuş, bunların sonucunda ayaklanma artık kaçınılmaz bir hal almıştır. Bu ayaklanma için gerekli koşulların hazırlanmasında en önemli rol, elbette Baba İlyas'a aittir. İlk fiili hareketi başlatan ise, onun propagandalarını yürütmekle görevli olan Baba İlyas'ın halifesi Baba İshak olmuştur. Ayaklanma siyasi olarak başarılı olamamışsa da, farklı inanç kesimlerinin birlikte örgütlenmelerine olanak sağlamış, siyasi yapılarının dinî ve mistik bir yapıya dönüşmesine ve Safeviyye etrafında toplanmasına sebep olmuştur. İlk dönem Sünnî yapıya sahip olan Safeviyye Tarikatı, Hâce Ali'nin (ö. 1427) başa geçmesiyle birlikte tarikatta Şîî anlayış görülmeye başlamıştır.⁵⁸ Türkmen gruplarının büyük bir kısmı Şeyh Cüneyd Safevî (1447- 1460) zamanında Safeviyye Tarikatı'na girmişlerdir. Şeyh Haydar döneminde bir sisteme kavuşan tarikat Anadolu'da hızlıca yayılmaya başlamıştır. Ayrıca bu dönemde müridler başlarına kızıl renkli on iki dilimli sarık sarmalarından dolayı tarikat, Kızılbaş olarak anılmaya başlamıştır. Bu yapılanma zaman içerisinde Bektaşîlik

⁵⁵ Mehmed Fuad Köprülü ve Franz Babinger, *Anadolu'da İslamiyet*, çev. Ragıp Hulusi (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), 50- 51.

⁵⁶ Turan, *Türkler ve İslamiyet*, 27- 28.

⁵⁷ Mehmet Ersal, "Alevi- Bektaşî İnanç Sisteminde Hiyerarşik Yapı: Çubuk Havzası Aleviliği Örneği" (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, 2013); Yılmaz Ceylan, "Kültürel Çeşitlilik Bağlamında Anadolu Alevîliği" (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 117- 18.

⁵⁸ Reşat Öngören, "Sünnî Bir Tarikattan Şîî Bir Devlete: Safeviyye Tarikatı ve İran Safevî Devleti", *Bilgi ve Hikmet*, 1995, 82- 93.

ve Kızılbaşlık oluşumunu ortaya çıkarmıştır. Kızılbaşlığın Safevî Devleti'nin propagandaları sonucu ortaya çıktığı görülmektedir.⁵⁹

Alevîlik üzerinde etkili olan başka bir oluşum ise Fazlullah-ı Hurûfî (ö. 796/1394) tarafından harflerin esrarına dayanan bâtinî bir akım olarak kurulan Hurûfilik'tir. XV. yy. ikinci yarısından sonra Fazlullah-ı Hurûfî'nin ölümü üzerine halifelerinden olan damadı Ali el-A'lâ, İran'ı terk etmek zorunda kalarak Anadolu'ya gelmiş, kimliğini gizleyerek Bektaşî gibi görünüp, Fazlullah-ı Hurûfî'nin *Câvidânnâme*'sini Hacı Bektâş-ı Velî'nin düşünceleri gibi aktarmıştır.⁶⁰ Alevîliğin içerisinde Hurûfilik'in yayılmasına sebep olan diğer bir etken ise yedi ulu ozanlar içerisinde bulunan Nesimî, Virânî ve Yemînî gibi ozanların Hurûfî olmalarıdır.⁶¹

Moğol istilasını sonucu Anadolu'ya Haydarî dervîşi olarak gelen ve daha sonra Baba İlyas'a intisap eden Hacı Bektâş-ı Velî (669/1271) Anadolu Selçuklu Devleti döneminde yaşanan ayaklanmaya katılmayıp Sulucakarahöyük'te Türkmen şeyhi olarak faaliyetlerine devam etmiştir. Hristiyanlar ve Şamanist Moğolların ihtidası için gayret gösteren Hacı Bektâş-ı Velî, Türkmen kitlelere Hoca Ahmet Yesevi'nin üslubunu kullanarak İslam'ı anlaşılır bir dille izah etmiş, gayret ve faaliyetleri neticesinde Alevîliğin oluşumuna katkı sağlamış ve bu yolun pîri olarak kabul görmüştür. Alevîliğin oluşumunda Hacı Bektâş-ı Velî'den başka Sarı Saltuk, Ahi Evren, Kaygusuz Abdal, Yunus Emre, Taptuk Emre gibi birçok sufi Anadolu Alevîliğinin yapılanmasında etkili olmuştur.⁶² Bugünkü anlamda Alevîliğin şekillenmesinde ise Timur ve İlhanlı devlet büyüklerinin desteğini almış, başlangıçta Sünnî anlayışa sahip olan ancak daha sonra Şîîlik rengine bürünen Safeviyye Tarikatı olmuştur.⁶³

⁵⁹ Melda Çeliker, “*Türkiye’de Alevîlik: Siyasal Bir Analiz*” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), 38.

⁶⁰ Hüsamettin Aksu, “Hurûfilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.18, (İstanbul: TDV Yayınları, 1998).

⁶¹ Cenksu Üçer, “*Tokat Yöresi Alevîleri, Tarihçesi, İnançları, Örf ve Adetleri*” (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005), 221.

⁶² Ali Rıza Öztürk, *İslam’da Demokrasi- Alevîlik* (Ankara: y.y. 1999), 171.

⁶³ Sayın Dalkıran, “Alevî Kimliği ve Anadolu Alevîliği Üzerine Bir Deneme”, *Ekev Akademi Dergisi* 6, sy 10 (2002): 107.

Anadolu Selçuklu Devleti yıkıldıktan sonra Alevîler Osmanlı Devletinin kurulmasında yer almışlar ve Rum Abdâlları olarak bilinen Sarı Saltuk, Abdal Musa, Abdal Murad, Kumral Abdal, Kaygusuz Abdal, Kızıl Deli ve Geyikli Baba gibi dervişler, Osmanlı Devleti fetihler gerçekleştirirken bu fetihlere manevi anlamda destek vermişlerdir. Osmanlı Devleti döneminde pek çok mürid yetiştiren Rum Abdâlları aynı zamanda Baba İlyas ve Hacı Bektâş-ı Velî kültünü harmanlayarak Alevîlik ve Bektaşîliğin oluşumuna zemin hazırlamışlardır.⁶⁴

1362 yılında I. Murat döneminde kurulan Yeniçeri Ocağında Abdal Musa gibi birçok Bektaşînin hizmetlerde bulunması Bektaşîliğin Osmanlı'daki önemini artırmıştır. II. Bayezid döneminde ise Bektaşîlere yönelik birçok hizmetin yapılması, II. Bayezid ile Balım Sultan arasında iyi ilişkilerin yaşanmasına neden olmuştur.⁶⁵ Zamanla farklı inanç ve yaklaşımların devlete karşı sergiledikleri olumsuz tutum ve davranışların sonucunda II. Mahmud tarafından 1826 yılında Yeniçeri Ocağı kapatılmış ve Bektaşî tekkeleri lağvedilmiştir. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve Bektaşî tekkelerinin lağvedilmesi Bektaşî Tekkeleri ile Osmanlı yönetimi arasında problemlerin yaşanmasına sebep olmuştur.⁶⁶

Alevîliğin günümüzdeki yapısını Anadolu'da yaptığı propagandaların etkisiyle binlerce müridi etrafında toplayan Safevî Devleti (1501)'nin kurucusu Şah İsmail'in halifeleri şekillendirmiştir. Şah İsmail, Anadolu'daki faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan ve Kızılbaş olarak isimlendirilen Türkmen gruplarını Osmanlı'ya karşı tahrik etmiştir. Bu tahrikler sonucunda Osmanlı Devleti XVI- XVII yüzyıllarda bu gruplarla mücadele etmiş, Çaldıran Savaşı (918/1514) öncesinde Şahkulu (1511), Nur Ali Halife (1512), isyanları ve sonrasındaki Bozoklu Şeyh Celal (1519), Baba Zünnûn (1526), Kalender Çelebi (1526) gibi birçok isyanı bastırmıştır. Ayaklanmaların başarısız olmasına karşın

⁶⁴ Mehmed Fuad Köprülü ve Franz Babinger, *Anadolu'da İslamiyet*, çev. Ragıp Hulusi (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), 82- 83.

⁶⁵ İbrahim Altuntaş, *“Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılmasından Sonra Bektaşî Tekkeleri ve Osmanlı Yönetimi”* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005), 22.

⁶⁶ Fahri Maden, *Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşîliğin Yasaklı Yılları* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013), 54.

Kızılbaşlar kimliklerini oluşturmada başarı göstermişler, yalnız Safevîler ile olan bağları koparılmıştır.⁶⁷

Osmanlı Döneminde, devletin kuruluşunda, yönetimde ve askeri alanda Alevîliğin etkisi görülmektedir. Bu etki XVI. yüzyılda yaşanan Safevî Devleti ile Osmanlı Devleti arasındaki sorunlar nedeniyle olumsuz boyutlara taşınmış, yönetim ve askeri alandaki etkinliğini kaybetmeye başlamıştır. 1826 yılında yaşanan sorunlar nedeniyle Bektaşîlik tarikatı kaldırılmış, XX. yüzyıla kadar yönetimde söz sahibi olamamışlar ve bu hadiselerden sonra Alevîler, Cumhuriyet dönemine kadar kapalı bir toplum olarak geleneksel yapılarını korumuşlardır. Alevî-Bektaşîler, Milli Mücadele döneminde Mustafa Kemal Paşa'yı desteklemeleriyle beraber yönetimde tekrar varlıklarını hissettirmeye başlamış ve bunun yanında meclis çalışmalarına destek vermişlerdir. Cumhuriyet döneminde cemevi, vakıf, dernek ve kültür evleri kurarak faaliyetlerini etkin bir şekilde gerçekleştirmeye başlamışlardır. Alevîler yurt genelinde yoğun olarak Adıyaman, Amasya, Çorum, Erzincan, Kahramanmaraş, Malatya, Sivas, Tokat, Tunceli gibi illerle, İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyükşehirlerde yaşamaktadırlar.⁶⁸

1.4.1. Tokat'ta Alevîlik ve Bektaşîliğin Tarihçesi

Orta Karadeniz bölgesinde bulunan Tokat, kuzeyinde Samsun, kuzeydoğusunda Ordu, güneyinde Sivas, güneybatısında Yozgat ve batısında Amasya iliyle sınırları bulunan, Yeşilırmak havzasında yer alan mütevazî bir Anadolu şehridir. Doğal zenginlikleri ve jeostratejik konumu nedeniyle beyliklerin ve devletlerin tercih alanı olan Tokat, birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Tarihi eski çağlara kadar uzanan Tokat'ın kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber M.Ö. 5400- 3000 yıllarında Kalkolitik çağda başladığı belirtilmektedir.⁶⁹ Tokat'ın adı tarihi kaynaklarda Komana (Antik Bizans), Evdoksia, Dokia (Antik Bizans), Dokat (Arap), Kah-Cun (İran), Dar'un-

⁶⁷ Mehmed Hemdemi Çelebi, *Solakzâde Tarihi*, çev. Vahid Çabuk, c. 1 (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989), 452- 151.

⁶⁸ İlyas Üzümlü, "Kızılbaş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 546- 57; Mustafa Öz, *Mezhepler Tarihi ve Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012), 28- 34; Harun Yıldız, *Anadolu Alevîliği- Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2004), 31- 74.

⁶⁹ Ali Açıkel, "Tokat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), c. 41, 220.

Nusret (Selçuk), Sobaru (Moğol), Dar'un-Nasr (Osmanlı Devleti) gibi isimlerle anılmaktadır.⁷⁰

31 Mayıs 1920 tarihinde vilâyet olan Tokat'ın Almus, Artova, Başçiftlik, Erbaa, Niksar, Pazar, Reşadiye, Sulusaray, Turhal, Yeşilyurt ve Zile olmak üzere 11 ilçesi, 37 belediyesi, 25 beldesi ve 616 köyü bulunmaktadır. 9958.00 km² yüz ölçüme sahip olan Tokat, 2022 TÜİK verilerine göre 596.454 nüfusa sahiptir.⁷¹

Önemli ticaret yolları üzerinde bulunan ilin, ekonomisinde tarım, hayvancılık, yazma, ticaret ve sanayi büyük paya sahiptir. İl'de geçmişten günümüze bakır imalatı dikkat çekmektedir. Evliya Çelebi'nin, "*Kazancı kârından sahan ve tencereleri, kâlemkâr evânî işleri gayet memduhtur*" ifadesi bunu destekler niteliktedir.⁷² Yazma, dokuma, ahşap gibi geleneksel el sanatları ürünleri ve restore edilen tarihi eserleri turizm açısından son dönemlerde önem kazanmıştır.⁷³ Evliya Çelebi'nin "Âlimler ve Şairler Şehri" olarak bahsettiği Tokat, şeyhülislam, komutan, şair ve alimlerin yetiştiği, eşsiz coğrafi güzelliklere sahip, 900 yıllık mimarinin kesintisiz olarak görülebileceği nadide şehirlerden biridir.⁷⁴

Tokat ve çevresine İslam akınlarının Bizans İmparatoru Herakleious zamanında başladığı, 712 yılında Emevîler döneminde kısa bir süreliğine zapt edildiği kaynaklarda belirtilmektedir. 1074'te Emîr Dânişmend tarafından fethedilen Tokat, Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıcarşlan'ın 1175'te Dânişmendîliler'i ortadan kaldırmasıyla Selçuklu hâkimiyetine girmiştir. Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Devletleri döneminde çok sayıda tarihi olaylara şahit olan Tokat, aynı zamanda Osmanlı ile Safavîler arasında yaşanan olayların gerçekleştiği coğrafya olmuştur.⁷⁵

Alevî ve Bektaşîlik açısından tarihsel öneme sahip olan Tokat, İlhanlıların dağılmasıyla XIII. yüzyılda Oğuz Türkmenleri tarafından yurt edinilmeye başlanmıştır.⁷⁶

⁷⁰ "Tokat'ın Tarihi", erişim 09 Ekim 2023, <https://www.tokat.bel.tr/sayfa/detay/44>.

⁷¹ "Tokat Valiliği & Tarihçe", 10 Nisan 2023, <http://www.tokat.gov.tr/>.

⁷² Açık, "Tokat", 221.

⁷³ "Tokat Valiliği & Tarihçe", 10 Nisan 2023, <http://www.tokat.gov.tr/>.

⁷⁴ "Tokat Valiliği & Tarihçe", 10 Nisan 2023, <http://www.tokat.gov.tr/>.

⁷⁵ Açık, "Tokat", *DİA*, c. 41, 220.

⁷⁶ Hasan Coşkun, *Anadolu Aleviliği'nde Dedelik Kurumu, Tokat Yöresi Örneği* (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2019), 56.

Tokat, Alevî ocaklarının merkezi konumunda olması itibariyle birçok ocağa ev sahipliği yapmaktadır. Tokat yöresindeki mevcut Alevî ocaklarını Cenksu Üçer 4 ana gruba ayırarak şu şekilde ortaya koymuştur:

- ✓ Hacı Bektâş-ı Tekkesi bağlıları (Bektaşîler)
- ✓ Hubyar Tekkesi bağlıları (Hubyarlılar)
- ✓ Erdebil Tekkesi bağlıları (Erdebilliler)
- ✓ Keçeci Baba Tekkesi bağlıları (Keçeci Babalılar).⁷⁷

Tokat yöresinde zikredilen dört ana ocağın kendi içlerinde farklı kolları bulunmakta ve bu kollara da bağlı çok sayıda alt dallarının olduğu bilinmektedir. Yörede başka; Kul Himmet Ocağı, Pîr Sultan Ocağı, Güvenç Abdal Ocağı, İmam Rıza Ocağı, Hıdır Abdal Ocağı, Şah Hataî Ocağı, Şah İbrahim Velî Ocağı, Yunus Emre Ocağı, Bostan Kolu Ocağı gibi ocakların dede ve taliplerinin olduğu ifade edilmektedir.⁷⁸

Anadolu’da ilk yerleşim yerlerinden olan Tokat, Alevî ve Bektaşîlik geleneğinin ve kültürünün yaşandığı en güçlü illerden birisidir. Alevî nüfus merkez, belde ve köylerde yaygın bir şekilde bulunmakta, bazı yerleşim yerlerinde sadece Alevî nüfus hâkim iken, bazı yerleşim yerlerinde Alevî-Sünnî nüfusun beraber yaşadığı görülmektedir. Tokat genelinde Alevî nüfusun genel nüfusa oranı Üçer’in araştırmasına göre %19 olarak ifade edilmektedir. Bu bilgiler çerçevesinde araştırmamızda Reşadiye’nin mevcut durumu ele alınacaktır.

1.5. REŞADİYE’NİN TARİHİ

Kayıtlarda “İskefsir” adıyla geçen Reşadiye’nin M. Ö. 2000’in başlarında Hitit ve Urartu sınırları içinde, M.Ö. 670 yıllarında Miletos ve Roma sınırları içinde, M. Ö. 63-88 yıllarında Roma İmparatorluğunun sınırları içinde bir eyalet olduğu belirtilmektedir. Bir dönem Anadolu Selçuklu Devleti kontrolünde bulunan bölge, 1095- 1175 yıllarında Danişmendli Devleti’nin fethiyle Türk- İslam hâkimiyetine girmiştir. Selçukluların Moğollarla 1243 yılında yaptığı Köseadağ savaşından sonra bölge İlhanlılar’ın hâkimiyetine geçmiştir. 1344 yılında İlhanlılar’ın hâkimiyetinin sona ermesiyle birlikte

⁷⁷ Cenksu Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010), 183- 99.

⁷⁸ Coşkun, *Anadolu Aleviliği’nde Dedelik Kurumu, Tokat Yöresi Örneği*, 67- 68.

Oğuz boyları, Tokat dahil Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yönetimler kurmaya başlamışlardır. Reşadiye 1380 yıllarında Oğuz Çepni beylerinden Hacıemiroğulları tarafından fethedilmiş ve Oğuzlar'ın Çepni, Döğer, Eymür, Karkın, Alayuntlu, Bayındır ve İğdir boyları bölgeye yerleşmişlerdir. 1427 yılından itibaren ise bölge Osmanlı Devleti'nin kontrolüne geçmiştir.⁷⁹

“İskefsir” adıyla maruf Reşadiye, tarihi kayıtlarda 1500'lü yıllarda Erzurum vilâyetinin Şarki Karahisar sancağına bağlı bir nahiyesi olarak geçmektedir. Reşadiye daha sonra 1664 yılında Erzurum vilâyetinden ayrılarak Sivas vilâyeti ne bağlanmış, 1906 yılında ise bugünkü yerinde ilçe merkezi olarak kurulmuş ve Sivas valisi Reşit Paşa tarafından Sultan Mehmet Reşat adına ithafen İskefsir olan adı, “Reşadiye” olarak değiştirilmiştir. İlçe, cumhuriyetten sonra ise Tokat vilâyetine bağlanmıştır.⁸⁰

1.5.1.Reşadiye'nin Coğrafi ve Sosyo-Ekonomik Yapısı

Kuzey yarım kürede 40' 25 dakika enlem ve 37' 20 dakika doğu boylamında bulunan Reşadiye, Orta Karadeniz Bölgesi'nde Kelkit vadisi içinde yer almaktadır. Reşadiye'nin doğusunda Koyulhisar (Sivas), kuzey doğusunda Mesudiye (Ordu), batısında Niksar (Tokat), kuzeyinde Aybastı (Ordu), Başçiftlik (Tokat), Gölköy (Ordu) ile güneyinde Almus (Tokat), Hafik ve Doğanşar (Sivas) ilçeleri ile sınırı bulunmaktadır. 1162 km² yüz ölçümüne sahip olan Reşadiye ilçesine 5 belde ve 78 köy bağlı olup, 2022 TÜİK verilerine göre 32600 nüfusu bulunmaktadır.⁸¹

Konale fay hattı üzerinde 1. derece deprem kuşağı üzerinde yer alan Reşadiye 1939 yılında büyük bir deprem felaketi yaşamıştır. İlçe merkezinin rakımı 450 metre olup ortalama yükseltisi 1500 metrenin üzerinde bulunmaktadır. Arazi bakımından dağlık, eğimli, kırık ve platolarla çevrili olan bölgede ovacık, yazı ve düzlükler bulunmaktadır. Kısmi olarak ekim ve dikime müsait arazisi bulunmakla beraber yörede genel olarak çam ormanlarının hâkim olduğu görülmektedir. Yazların sıcak ve kurak, kışların soğuk ve sert

⁷⁹ Ali Rıza Atasoy, *Tokat Reşadiye İlçesi Halk Kitabı* (İstanbul: Milli Mecmua Basımevi, 1950), 10- 33.

⁸⁰ Atasoy, *Tokat Reşadiye İlçesi Halk Kitabı*, 10- 33.

⁸¹ “Reşadiye”, erişim 10 Ekim 2023, <http://www.tokat.gov.tr/resadiye>.

geçtiği bölge, İç Anadolu ikliminin özelliklerinin yanında bol yağış alması sebebiyle Karadeniz iklim özellikleri de görülmektedir.⁸²

Kelkit ırmağının kıyısında kurulmuş bulunan Reşadiye'nin en yüksek tepesi Çamlıkaya sınırları içerisinde yer alan Erdem Baba Tepesi (2183m)'dir. Bu tepayı yükseklik bakımından Küçük Erdem Tepesi (2113 m), Kabak Tepe (2037 m), Çal Tepesi (2022 m), Mektep Tepesi (2002 m), Tömbül Tepesi (2000m), ve Lalelik Tepesi (1922m) takip etmektedir.⁸³

Yaylacılık bakımından zengin olan Reşadiye Selemen, Cimban, Gedik ve Batmış yaylaları başta olmak üzere, her köyün kendine ait yazın göç ettikleri yaylaları bulunmaktadır. Göl ve gölet bakımından zengin olan ilçenin en büyük gölü 1,5 km² alana ve 15 m derinliğe sahip olan Zinav gölüdür. Ayrıca Göllüköy Gölü, (147.486 m²) ve Kurt Gölü ilçenin diğer önemli gölleri arasında bulunmaktadır.⁸⁴ Bölgede, Gödölüş, Gındıralı, Mehmetbey, Sülük Gölü ve Hasanşeyh Göleti gibi küçük göl ve göletler de mevcuttur. Yörede Akarsu kaynağı olarak Kelkit Çayı ve Yeşilırmak'ı besleyen Tozanlı Çayı ile irili ufaklı Delice Deresi, Tombalak Deresi, Köy Deresi ve Reşit Deresi bulunmaktadır.⁸⁵

Gelenek ve göreneklerin canlı tutulduğu ilçe de örf ve âdetler yaşatılmakta, birlik ve beraberliğe büyük önem verildiğinden dolayı düğün, bayram, mevlid ve cenaze merasimlerine halk tarafından yoğun katılım sağlanmaktadır.⁸⁶

Kil, tekstil, el sanatları, tarım, hayvancılık ve sanayi Reşadiye ekonomisini ayakta tutan sektörlerdir. 2009 yılından itibaren ise Kelkit vadisi üzerinde kurulan birçok hidro-elektrik santralleri istihdam açısında ilçeye katkı sağlamaktadır.⁸⁷ İlçe ekonomisine katkısı olan diğer önemli bir etken ise Termal kaplıcalardır. Sağlık Bakanlığınca tedavi edici özelliklerinin olduğu tespit edilen kaplıcanın su sıcaklığı 40–49°C' olup, romatizma, deri hastalıkları ve çeşitli ağrılı hastalıklara iyi geldiği belirtilmektedir. İlçeye turizm

⁸² “Reşadiye”, erişim 10 Şubat 2023, “<http://www.resadiye.gov.tr>.”

⁸³ “Reşadiye”, erişim 10 Şubat 2023, “<http://www.resadiye.gov.tr>.”

⁸⁴ Atasoy, *Tokat Reşadiye İlçesi Halk Kitabı*, 15.

⁸⁵ “Reşadiye”, erişim 10 Şubat 2023, “<http://www.resadiye.gov.tr>.”

⁸⁶ “Reşadiye”, erişim 10 Şubat 2023, “<http://www.resadiye.gov.tr>.”

⁸⁷ “Reşadiye Tarihçe”, *Reşadiye Belediyesi*, erişim 10 Ekim 2023, <https://resadiye.bel.tr/resadiye-tarihce/>.

açısından büyük katkı sağlayan Termal Kaplıcanın yanında, göl, şelale, kanyon, mağara, yayla ve mesire alanları turizm açısından önem arzeden diğer etkenlerdir.⁸⁸

1.6. REŞADİYE'DE ALEVİLİK

Reşadiye, Alevîlik-Bektaşîlik açısından önemli bir konuma ve geçmişe sahiptir. Bölgedeki Alevîler soylarını Oğuzlar'ın Çepni, Döğer, Eymür, Karkın, Bayındır, Beydili ve İğdir boylarına dayandırmaktadır.⁸⁹ Reşadiye'de bulunan ocakların, Anadolu'yu İslamlaştırma faaliyetlerine katılan Türkmen dervişleri tarafından kurulan tekkeler olduğu iddia edilmektedir. Reşadiye'de birçok ocak bulunmakla birlikte yoğun olarak Hacı Bektâş-ı Velî Tekkesi'ne bağlı Bostankolu Ocağı, Seyyid İbrahim Bilal Ocağı, Pîr Sultan Abdal Ocağı, Emir Şeyh Yakup Ocağı, Kesikbaş Ocağı ve Hubyâr Sultan Ocağı bulunmaktadır. Bölgede bu ocaklardan başka Keçeci Baba Ocağı, Kul Himmet Ocağı, Güvenç Abdal Ocağı ve taliplerinin kalmadığı ocakların isimleri zikredilmektedir.⁹⁰

Mülakatlarımız neticesinde bölgede bulunan ocaklar ve ocakların bulunduğu köyler tabloda verilmiştir:

Tablo 1: Bölgede Bulunan Ocaklar ve Bulunduğu Köyleri

Ocak	Ocak Merkezinin Bulunduğu Köy
Emirşeyh Yakup Ocağı	Soğukpınar/ Karşıkent
Bostankolu Ocağı	Bostankolu/ Çevrecik
Kesikbaş Ocağı	Toklar
Hubyâr Sultan Ocağı	Sazak
Seyyid İbrahim Bilal Ocağı	Büşürüm
Pîr Sultan Abdal Ocağı	Gökköy/ Yeşilyurt

⁸⁸ “Reşadiye Kaplıcaları”, Reşadiye Belediyesi, erişim 10 Ekim 2023, <https://resadiye.bel.tr/resadiye-kaplicali/>.

⁸⁹ Ali Rıza Atasoy, *Tokat Reşadiye İlçesi Halk Kitabı* (İstanbul: Milli Mecmua Basımevi, 1950), 10- 33.

⁹⁰ Hasan Coşkun, “Reşadiye ve Çevresindeki Alevî Ocakları”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektâş- ı Velî Araştırma Dergisi*, sy 101 (27 Mart 2022): 236.

Yaptığımız çalışma neticesinde bölgede Emirşeyh Yakup Ocağı, Bostankolu Ocağı, Kesikbaş Ocağı, Hubyar Ocağı, Seyyid İbrahim Bilal Ocağı ve Pîr Sultan Abdal Ocağı ve taliplerinin olduğu tespit edilmiştir.

Reşadiye’de bulunan ocakların nüfusu ile ocakların nüfusunun ilçe Alevî nüfusuna ve ilçe genel nüfusuna oranı şu şekildedir:

Tablo 2: Reşadiye Köylerinde Bulunan Ocakların Nüfusu ve İlçe Nüfusuna Oranı

OCAKLAR	Ocak Nüfusu	İlçe Genel Nüfusuna Oranı	İlçe Alevî Nüfusuna Oranı
Bostankolu	1215	3.73	42.39
Seyyid İbrahim Bilal	598	1.83	20.87
Pir Sultan Abdal	492	1.51	17.17
Emirşeyh Yakup	439	1.35	15.32
Kesikbaş	88	0.27	3.07
Hubyar	34	0.10	1.19
Toplam	2.866	8.79	

Reşadiye ilçe genelinin toplam nüfusu 32.600’dür. Alevî olan köy yerleşim yerlerinin nüfusu 2.866, Alevî nüfusun genel nüfusa oranı ise % 8.79 olduğu tahmin edilmektedir.

Reşadiye İlçe Nüfus Müdürlüğü’nün verileri baz alınarak bölgede yaptığımız mülakatlar sonucunda köylerde bulunan ocakların tespiti yapılmıştır. Aynı köy içerisinde farklı ocakların bulunması ve ocakların dağılımının heterojen bir yapıya sahip olmasından dolayı tahmini sonuçlar ortaya konulmuştur. Yapılan çalışmalar sonucunda, yörede bulunan Alevî ocaklarının nüfusunun ilçe genel nüfusuna oranları şu şekilde tespit edilmiştir. Bostankolu Ocağı %3.73 ile bölgede en fazla talibi bulunan ocak olarak ortaya çıkmaktadır. Bostankolu Ocağından sonra %1.83 oranla Seyyid İbrahim Bilal Ocağı, %1.51 oranla Pir Sultan Abdal Ocağı, %1.35 oranla Emirşeyh Yakup Ocağı, % 0.27 oranla Kesikbaş Ocağı ve % 0.10 oranla Hubyâr Sultan Ocağı takip etmektedir. Araştırmamızın sonucunda elde edilen verilere dayanarak Reşadiye köylerinde ikamet eden Alevî nüfusunun ilçe genel nüfusuna oranı takriben%8.79 civarında olduğu görülmektedir.

Reşadiye ilçesine bağlı 5 belde ve 78 köy bulunmakta ve bu köyler içerisinde 19 köyde Alevî nüfusu ikâmet etmekte, 2 köyde ise Alevî-Sünnî nüfus beraber yaşamaktadır.

Alevî nüfusunun olduğu köyler; Büşürüm, Beşdere, Bostankolu, Çatköy, Çevrecik, Çakmak, Çayırpınar, Döllük, Dolay, Esenköy, Gökköy, Güllüce, Özen, Öküzlü, Saraykışla, Sazak, Soğukpınar, Yeşilyurt, Toklar, Küçükbesler, Karşıkent köyleridir. Alevî Sünnî nüfusunun beraber ikamet ettiği köyler ise Bostankolu ve Tozanlı Fındıcak köylerinin olduğu ifade edilmektedir. Bu köylerden başka daha önce Alevî olup sonrasında Sünnî olan köylerin olduğu belirtilmekte, yalnız bu köylerden bazılarının bu durumu kabul etmedikleri ifade edilmektedir. Darıderesi, Gerdengeç, Işıklar, Elmacık, Hasanşeyh gibi yerlerin daha önce Alevî oldukları bazı kaynaklarda geçmektedir.⁹¹ Bu verilere atıfla şunu da belirtmek gerekir ki; Hasanşeyh'in daha önce bu yapıda olması veya olmaması halinde, üç kardeş tarafından kuruldukları bilinen Nebişeyh ve İbrahimşeyh köylerinin de Hasanşeyh'le beraber değerlendirmek doğru olacaktır. Mülakatlar esnasında bu yapıya sahip diğer bir köyün ise Soğukpınar'la bağlılığı bulunan Çavuşbeyli Köyü olduğu da dile getirilmektedir.

İlçe merkezindeki Alevîler Kayalık, Osmaniye ve Çamlıca mahallelerinde yoğun olarak yaşamaktadır. İlçe merkezindeki Alevî nüfus oranına ikamet dağılımının karışık olması ve kütük kaydının ilçe merkezini göstermesinden dolayı ulaşılamamıştır.

Tablo 3: Alevî Köyleri ve Bağlı Oldukları Ocaklar

Mesken	Nüfus	Ocak
Abdurrahmanlı	12	Bostankolu Hubyar
Besdere	58	Pir Sultan Abdal Bostankolu
Bostankolu	93	Bostankolu
Büşürüm	598	Seyyid İbrahim Bilal
Çat	34	Bostankolu
Çayırpınar	238	Bostankolu
Çevrecik	329	Bostankolu
Dolay	27	Pir Sultan Abdal
Döllük	56	Pir Sultan Abdal
Esenköy	33	Bostankolu Pir Sultan Abdal Bircanlar

⁹¹ Abbas Tan, *Türkiye Geneline Alevî Köyleri* (Ankara: Ürün Yayınları, 2014), 153- 55.

Gökköy	26	Pir Sultan Abdal Hubyar
Güllüce	30	Bostankolu
Karşıkent	143	Emirşeyh Yakup
Özenköy	31	Bostankolu
Saraykışla	216	Bostankolu
Toklar	88	Kesikbaş
Sazak	256	Pir Sultan Abdal Hubyar
Soğukpınar	296	Emirşeyh Yakup
T Fındıcak	113	Bilinmiyor
Yuvacık	72	Bostankolu
Yeşilyurt	117	Pir Sultan Abdal
Toplam	2866	

Reşadiye köylerinin nüfus bilgileri ilçe Nüfus Müdürlüğü verilerinden alınarak, dede ve taliplerden elde edilen bilgiler ışığında köylerin bağlı olduğu ocaklar tabloda sunulmuştur. 11 köyün Bostankolu Ocağına, 6 köyün Pir Sultan Abdal Ocağına, 2 köyün Emirşeyh Yakup Ocağına, 1 köyün Seyyid İbrahim Bilal Ocağı'na ve 1 köyün de Kesikbaş Ocağına bağlı olduğu görülmüştür.

Reşadiye merkez ve köylerinde bulunan Hacı Bektâş-ı Velî'ye bağlı Emir Şeyh Yakup Ocağı, Bostankolu Ocağı, Pir Sultan Abdal Ocağı, Seyyid İbrahim Bilâl Ocağı, Kesikbaş Ocağı ve yörede iltisakı bulunan ocaklar hakkında kaynaklarda kısaca şu bilgiler bulunmaktadır:

1. Emir Şeyh Yakup Ocağı: Emir Şeyh Yakup'un ilçe merkezi Emir Şeyh Yakup Mahallesi'nde bulunan türbedeki kitabeye göre; 1034 yılında Türkistan'ın Modan şehrinde doğduğu ve Türk hükümdarı Alparslan'ın oğlu Melikşah'ın mahiyet emirlerinden Emir Altın'ın oğlu olduğu belirtilmektedir. Anadolu erenlerinden, kahraman bir zat olarak kabul edilen Emir Şeyh Yakup hazretlerinin türbesi, il içi ve il dışında bulunan Alevî ve Sünni kesimler tarafından ziyaret edilmekte, adak ve dualarda bulunmaktadır. Soğukpınar, Karşıkent, Adatepe başta olmak üzere bazı köylerde Emir

Şeyh Yakup Ocağı'na bağlı talipler bulunmaktadır. Ayrıca Niksar, Tokat ve Sivas'ta ocağa bağlı talipler bulunmaktadır.⁹²

2. *Bostankolu Hasan Halife Ocağı*: Hacı Bektâş-ı Velî Tekkesi'ne bağlı olan Bostankolu Ocağı'nın merkezi Bostankolu Köyü'nde bulunmaktadır. Hacı Bektâş-ı Velî'yi serçeşme olarak kabul eden Bostankolu Ocağı, Bektaşîliğin dedeci kolundan olmakta ve bölgede Bostankolu olarak tanımlanmaktadır.⁹³ Hacı Bektâş-ı Velî tarafından Hasan Halife'ye görev verildiğine ve keramet gösterildiğine inanılmaktadır. Reşadiye Alevî köyleri içerisinde en fazla talibe sahip olan ocağın Bostankolu, Çevrecik, Çayırpınar, Çat, Saraykışla köyleri başta olmak üzere Turhal ve Almus'ta bağlı talipleri bulunmaktadır. Ülke genelinde Yozgat, Kayseri, Ankara, Samsun, Sivas, Çorum ve Tokat bölgelerinde Bostankolu Ocağı'na bağlı talipler bulunmaktadır.⁹⁴

3. *Kesikbaş Ocağı*: Bölgede Hacı Bektâş-ı Velî Tekkesi'ne bağlı diğer bir ocak ise Kesikbaş Ocağı'dır. Ocağın merkezi ilçeye bağlı eski ismi Gelyeme olan Toklar Köyüdür. Ocağa bağlı ülke genelinde talipler bulunmaktadır.⁹⁵

4. *Pîr Sultan Abdal*: Sivas'ın Yıldızeli İlçesinin Banaz köyünde XVI. yy. başlarında doğduğu tahmin edilen Pîr Sultan Abdal, şiirlerinde yansıttığı bilgilere göre aslının Horasan'ın Hoy kasabasından geldiğini belirtmiştir. Pîr Sultan Abdal, koyun çobanlığı yaparken rüyasında Hacı Bektâş-ı Velî'yi gördüğünü ve kendisine “Pîr Sultan” mahlasını verdiğini ifade etmiştir. Rüyada bâde içmesinden dolayı “bâdeli âşık” olarak tanımlanmış ve bu olaydan sonra şöhreti yayılmış; Safevî-Şîî propagandasını benimsemesinden dolayı 1589 veya 1590 yılında Sivas'ta idam edilmiştir. Ayrıca Pîr Sultan Abdal, Anadolu Alevîleri'nin “Yedi Ulu Ozan” olarak nitelendirdiği ozanlar arasında yerini almıştır. Merzifon, Ladik ve Samsun'dan bölgeye erkân icra etmek için dedeler gelmektedir. Ocağın Tokat, Sivas, Amasya, Samsun vb. birçok ilde müntesipleri

⁹² Coşkun, “Reşadiye ve Çevresindeki Alevî Ocakları”, 240.

⁹³ Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevîlik*, 217.

⁹⁴ Coşkun, “Reşadiye ve Çevresindeki Alevî Ocakları”, 242.

⁹⁵ Coşkun, “Reşadiye ve Çevresindeki Alevî Ocakları”, 241.

mevcuttur.⁹⁶ Ocağın Reşadiye yöresinde Gökköy, Sazak, Dolay, Döllük, Beşdere ve Yeşilyurt köylerinde talipleri bulunmaktadır.

5. *Kul Himmet*: Safevî Devleti, Şah Tahmasb (öl. 1576) ve Şah Abbas (öl. 1628) döneminde yaşayan Kul Himmet, XVI. yy. şairlerinden ve Pîr Sultan Abdal'ın müridlerindendir. Kul Himmet'in Tokat'ın Almus ilçesine bağlı Görümlü Köyü'nde 1550 yılında doğduğu ve 1620 yılında burada vefat ettiği söylenmektedir. Alevî-Bektaşî geleneğinde “yedi kutup, yedi ulu ozan” arasında gösterilmekte ve “Makamı sırrolan Koca Kul Himmet” şeklinde manevi bir rütbeyle tanımlanmaktadır. Kul Himmet, pek çok Alevî aşığını etkilemiş ve birçok ozan yetiştirmiştir.⁹⁷ Erdebilliler ocağının bir alt kolu olan ocak, merkez olarak Almus ilçesinin Görümlü (Varzıl) Köyünü kabul etmektedir. Tokat merkez ve ilçelerinde ocağa bağlılar bulunmakta, ayrıca Sivas, Samsun vb. illerde ocağın tabileri bulunmaktadır.⁹⁸

6. *Seyyid İbrahim Bilâl*: Seyyid İbrahim Bilal, İstanbul'un fethine mazhar olabilmek için 675 yılında Horasan'dan Anadolu'ya gelmiştir. Hz. Hüseyin'in altıncı göbekten torunu olduğu rivayet edilen Seyyid İbrahim Bilal'in, türbesinin Sinop'ta olduğu kabul edilmektedir.⁹⁹ Araştırmalarımız neticesinde bölgede Büşürüm Köyü'nde Seyyid İbrahim Bilal Ocağı'nın talipleri mevcut olmakla birlikte az da olsa Çevrecik Köyü'nde de taliplerinin mevcut olduğu görülmüştür.

7. *Keçeci Baba*: Asıl adı Ahi Mahmud-u Velî olan Keçeci Baba'nın keçecilik zanaatıyla uğraşmasından veya keçe ile ilgili keramet göstermesinden dolayı Keçeci Baba olarak tanınmıştır. Hoca Ahmet Yesevi'nin talebelerinden olduğu belirtilen Keçeci Baba'nın XIII. yy. sonları ile XIV yy. başlarında yaşadığı, Horasan'dan Anadolu'ya gelerek Keçeci Köyü'ne yerleştiği belirtilmektedir. “Gül Ahi Baba” adıyla tanınan Keçeci Baba h. 750 (M. 1349) tarihinde şehit düştüğü ve Tokat'ın Erbaa ilçe merkezine 31 km

⁹⁶ Nurettin Albayrak, “Pîr Sultan Abdal”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 34 (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 277- 78.

⁹⁷ Şaban Banaz, “Alevî- Bektaşî Yolunun Tokatlı Bir Ulu Ozanı: Kul Himmet”, *Tokat İlmîyat Dergisi* 8, sy 1 (30 Haziran 2020): 282.

⁹⁸ Banaz, “Alevî- Bektaşî Yolunun Tokatlı Bir Ulu Ozanı: Kul Himmet”, 286- 287.

⁹⁹ Coşkun Baba ve Muhammet Karaağaç, “Sinop'ta Bir Peygamber Torunu: Seyyid İbrahim Bilal”, *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop'ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu* II, sy 22 (05 Ekim 2018): 256.

uzaklıkta Keçeci Baba köyünde türbesinin olduğu bilinmektedir.¹⁰⁰ Zaman içerisinde alt ocaklara ayrılan Keçeci Baba Ocağı'nın Tokat genelinde talipleri bulunmaktadır. Sivas, Samsun, Çorum ve Ordu başta olmak üzere farklı illerde ocağın talipleri mevcuttur. Keçeci Baba türbesine Alevî ve Sünnî fark etmeksizin il içi ve il dışından ziyaretçiler gelmekte, türbenin maddi ve manevi sıkıntılara iyi geldiğine inanılmaktadır.¹⁰¹

8. *Pîr Musa Abdal Türbesi*: Zile ilçesine bağlı Emirören Köyü'nde türbesi bulunan Pîr Musa Abdal ile ilgili kesin bilgi bulunmamaktadır. Alevî- Bektaşî çevreler tarafından kutsal kabul edilen türbeye il içi ve il dışından ziyaretçiler gelmektedir.¹⁰²

9. *Hubyar Sultan Türbesi*: Hubyar Sultan Ocağı'nın kurucusu olarak bilinen ve XVI. yy.'da yaşayan Hubyar Sultan'ın Oğuz boylarından Beydili Türkmenlerinden olduğu tahmin edilmektedir. Hoca Ahmed Yesevî tarafından okutulduğu ve Hacı Bektaşî Velî'nin halifelerinden olduğu söylenmektedir. Sıraç toplulukları olarak da tanımlanan Hubyar Sultan Ocağı, kitlesel olarak Anadolu'da bulunan Alevî ocakları içerisinde Hacı Bektaş-ı Velî ocağından sonra ikinci sırada yer almaktadır. 1527 yılındaki Baba Zünnûn ayaklanmalarında önemli rol alan Hubyar Sultan'ın Tokat'ın Almus ilçesine bağlı Hubyar Köyü'nde türbesi bulunmaktadır. Türbe Alevî-Bektaşî çevrelerince ziyaret edilerek hastalara şifa verildiğine inanılmaktadır. Hubyar Sultan Ocağı'nın Reşadiye ilçesine bağlı Sazak, Gökköy ve Abdurrahmanlı köyleri ile Tokat başta olmak üzere Sivas, Amasya, Çorum, Yozgat, Samsun, Aydın, İzmir, Manisa, İzmit, Erzurum ve Erzincan gibi illerde müntesipleri bulunmaktadır.¹⁰³

¹⁰⁰ Fahri Maden, "Keçeci Baba Ocağı", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy 71 (30 Eylül 2014): 150.

¹⁰¹ Keskin, "Tokat Yöresindeki Sünnî ve Alevî Topluluklarında Halk Dindarlığının Bir Boyutunu Oluşturan Ziyaret İnanç ve Uygulamalarındaki Benzer ve Farklılıklar", 215.

¹⁰² Keskin, "Tokat Yöresindeki Sünnî ve Alevî Topluluklarında Halk Dindarlığının Bir Boyutunu Oluşturan Ziyaret İnanç ve Uygulamalarındaki Benzer ve Farklılıklar", 221.

¹⁰³ Harun Yıldız, "Amasya Yöresi Alevî Ocakları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4, sy 19 (2011): 233- 234.

BÖLÜM 2: REŞADİYE ALEVÎLERİNİN İNANÇ, İBÂDET ve EHL-İ BEYT ANLAYIŞI

2.1. REŞADİYE ALEVÎLERİNDE İNANÇLAR

İnsan hayatında ve toplumsal yaşamda inanç esaslarının önemli bir yeri bulunmaktadır. Tarih boyunca insan ve toplumlar karşılaştıkları olumsuz durumlarda kendilerine dayanak ve yardımcı arayarak aşkın ve yüce bir varlığa inanma ve sığınma ihtiyacı hissetmiştir. Ontolojik meraklarından dolayı insan kendisini yaratan ve bu dünyaya gönderen Rabbini bilmeye, anlamaya ve onunla nasıl iletişim kuracağına dair arayış içinde olmuştur.¹⁰⁴ Bu arayışa binaen tarih boyunca aşkın bir yaratıcıya inanmayan insan ve toplumlar nadir olarak görülmüştür.¹⁰⁵

Bir yaratıcının varlığına inanan Alevîler, kendilerini İslam dinine mensup görerek Aleviliğin kendine özgü bir yolu ve erkânlarının bulunduğunu belirtmektedirler. İslam Mezhepleri Tarihçileri Alevîliğin inanç boyutunun Hanefilikle örtüştüğünü,¹⁰⁶ Sünnî anlayışla benzer ve farklı yönlerinin bulunduğunu, içinde bâtinî ve tasavvufî bir yapıyı barındırmakla beraber kendilerine has inanç özelliklerinin olduğunu dile getirmektedirler.¹⁰⁷ Alevîliğin inanç esasları Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikat kapıları ile bunların her birine ait onar prensiplerle dört kapı, kırk makam olarak adlandırılarak sistemize edilmiştir. Bu kapılar birbirlerini tamamlayıcı bir yapıya sahip olarak; şeriatsız tarikata, tarikatsız marifete, marifetsiz hakikate ulaşamaz prensibiyle aralarında bir bağ oluşturulmuştur. Başka bir ifade ile “İman olmadan ibadet, ibadet olmadan iman olmaz” şeklinde esaslaştırılmıştır.¹⁰⁸

Bu bölümde Reşadiye Alevîlerinin inançlarıyla ilgili bölgede yapılan mülakat ve gözlemler neticesinde ulaşılan iman esaslarına dair bilgiler detaylı olarak ele alınacaktır.

¹⁰⁴ Emine Ögük, “Allah’a Yaklaşmanın İmkânı ve Yolları”, *G.O.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1, sy 1 (2013): 75-97.

¹⁰⁵ Mehmet Rami Ayas, *Türkiye’de İlk Tarikat Zümreleşmeleri Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Araştırma* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2008), 10; Osman Cilacı, *Günümüz Dünyası Dinleri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1995), 24.

¹⁰⁶ Sönmez Kutlu, *Alevîlik-Bektaşîlik Yazıları: Alevîliğin Yazılı Kaynakları Buyruk, Tezkire-i Şeyh Saft* (Ankara Okulu Yayınları, 2006), 48.

¹⁰⁷ İlyas Üzümlü, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevîlik* (İsam / İslam Araştırmaları Merkezi, 2007), 69.

¹⁰⁸ Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektaşîlik ve Alevîlik*, c. 7 (Ankara: Ardıç Yayınları, 2006), 318.

2.1.1. Hak-Muhammed-Ali Anlayışı

Hak-Muhammed-Ali üçlemesi Alevî-Bektaşî geleneğinin en önemli anlayışlarından biridir. Alevîlerin temel erkân kitabı olan *Erkânname*’lerde “İman ve İslam demek kalp ile tasdik ve dil ile ikrardır”¹⁰⁹ şeklinde imanı dil ile gönül üzere olması gerektiği açıklanmıştır. Alevî klasik kaynaklarında iman esasları ve Hak-Muhammed-Ali üçlemesi ile ilgili şu bilgiler aktarılmaktadır.

Alevîliğin piri ve serçeşmesi olarak kabul edilen Hacı Bektâş-ı Velî, dört kapıdan birincisi olan Şariat makamında iman meselesini ele alarak, iman; *Allah’a, meleklerle, kitaplara, peygamberlere, ahiret gününe, kazâ ve kadere iman etmek* olarak açıklamaktadır.¹¹⁰ Ayrıca Hacı Bektâş-ı Velî *Makâlât* adlı eserinde “*Kim çalâp Tanrı’ya gönülden tanıklık yapmazsa, mutlak kâfirdir.*” ifadesiyle imanının gerekliliğine vurgu yapmış,¹¹¹ ve yine *Makâlât*’ta “*Tanrı’ya inanmak gerekir ki, bu imandır; buyruğunu tutmak imandır; “sakının” dediğinden sakınmak Tanrı’ya inanmaktır*”¹¹² şeklindeki açıklamasıyla Allah’a imana ve emirlerinin yerine getirilmesi gerektiğine değinmiştir. Hacı Bektâş-ı Velî, *Besmele Tefsiri* ve *Velâyetnâme*’sinde, Allah’a şirk koşulmadığı takdirde, Allah’ın bütün günahları bağışlayabileceğini belirtilirken, Allah’a imana ve tek yaratıcının varlığına dikkat çekmiştir.¹¹³

Alevî erkânının temel kaynağı olarak kabul edilen ve İmam Câfer Sâdık’a nispet edilen *Buyruk* adlı eserde ise “*Esirgeyen ve bağışlayan Tanrı’nın adıyla*” “*La İlahe İllallah Muhammed Resulullah Ali ’yyün Velîyullah*” ifadeleriyle Allah’a imana ve Hak-Muhammed-Ali üçlemesine vurgu yapılmaktadır.¹¹⁴

Alevî klasiklerinden biri olarak kabul edilen *Kitâb-ı Dâr*’da ise “*Ey Âlemlerin Rabbi! Dünya ve ahretin efendisi Muhammed Mustafa’nın (Allah onun şanını yüceltsin ve selam onun üzerine olsun) ve mertlerin şâhı Aliyyü’l Murtazânın senin katındaki*

¹⁰⁹ Anonim, *Erkânname- 1* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 36.

¹¹⁰ Hacı Bektâş-ı Velî, *Makâlât*, ed. Ali Yılmaz, Ali Öztürk, ve Mehmet Akkuş (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2021), 71.

¹¹¹ Hacı Bektâş-ı Velî, *Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât*, sad. Abdurrahman Güzel, 2. bs (Ankara: Akçağ Yayınları, 2002), 176/7.

¹¹² Hacı Bektâş-ı Velî, *Makâlât*, 71.

¹¹³ Hacı Bektâş-ı Velî, *Velâyetnâme*, çev. Hamidiye Duran (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008).

¹¹⁴ Fuat Bozkurt, ed., *İmam Cafer-i Sadık Buyruğu* (İstanbul: Salon Yayınları, 2018), 11, 24, 63.

hatırları için işimizi kolaylaştır.” İfadeleriyle âlemlerin rabbine dua edilerek Hz. Muhammed ve Hz. Ali’nin Allah katındaki konumu duaya vesile kılınmış ve yaratıcıdan yardımda bulunulmuştur.¹¹⁵

Alevî Bektaşî edebiyatındaki ozanlar, Allah inancını deyişlerinde şöyle dile getirmektedirler:

Yedi Ulu Ozanlardan biri olan Yemînî;

“Bilün Tanrı’yı bir peygamberi hak

Ali hod gösterür bu sırrı mutlak”

Sözleriyle Allah’a ve Peygambere inanmanın gerekliliğine ve Hz. Ali’nin sır sahibi olduğuna dikkat çekmiştir.¹¹⁶

İman ve tevhidle ilgili olarak Seyyid Nesîmî;

“Fazlına bel bağladım ya vahid ü ferd ü ehad

Cümlenin mabudu sensin daima hayy ü ebed

Okurum isminde Bi’smillahi’r-rahmani’r-rahim

Çün sıfatındır sıfatın kul hüvallahü ehad

Evvel ü ahir hüve’l-hayyü’l-lezisin la yemüt

Zâhir u bâtın hüve’l-bakisin Allahü’s-samed

Lem yelid sensin okurum ey velem yelüd seni

Lem yekûn zat ü sıfatındır lehü küfüven ehad”¹¹⁷

Dizeleriyle Allah'ın sıfatlarına değinmiş, bir ve tek yaratıcı olduğuna vurgu yapmıştır.

Şah İsmail Hatâyî ise;

"Ezelden evvelî bir Hakk’ı bildik

Hak’tan nida geldi Hakk’a Hak dedik

Kırklar meydanında yanduk pak olduk

¹¹⁵ Anonim, *Kitâb-ı Dâr* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 42.

¹¹⁶ Yusuf Tepeli, *Dervîş Muhammed Yemînî Fazîlet- nâme*, c. 1 (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2002), 311.

¹¹⁷ Ali İmaduddin Nesîmî, *Nesîmî Divanı* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1990), 98.

İstemem taharet yandım da geldim"¹¹⁸

Dizelerinde Hakk'a tabi olduklarını ve bu yolda piştiklerini dile getirmiştir.

Pîr Sultan Abdal;

“Pîr Sultan’ım kulhüvallahü ehad

Can cesetten ayrılmıyor bir saat

Dün ü gün zikrimdir Ali Muhammed

Seher vakti on iki imam sen yetiş”¹¹⁹

Mısralarıyla Hak-Muhammed-Ali ve on iki imamları zikretmiştir.

Yörede yapılan saha araştırmalarında Veysel Eraslan dede Hak-Muhammed-Ali sevgisini şu deyişlerle dile getirmiştir:

"Üç güzel severim Allah Muhammed Ali

Gülbankı çekilen Bektaş-ı Velî

Daha senden gayrı kulu neyleyim

Bir güzel severim selvinin dalı

Başına bağlamış yeşili alı

Arının yaptığı balı neyleyim

Kul Himmet üstadım artıyor derdim

Kalbimde ihlasım dilimde virdim

Sever Muhammed’in yüzünü gördüm

Dünya dedikleri çölü neyerim."¹²⁰

Yörede yaptığımız mülakatlarda Alevîlikte iman esaslarının neler olduğuna dair sorular yöneltmiş ve sorularımıza verilen cevaplar bu bölümde ele alınmıştır.

Tevhid inancı ve iman esasları nelerdir? sorumuza Cemal Akkaya dede şu şekilde cevap vermiştir. *"Allah göklerin ve yerlerin nuru ve yegâne yaratıcıdır. Hz. Peygamber Efendimiz nübüvvetin nuru ve son peygamberdir. Hz. Aliyyel Murtaza da velâyetin*

¹¹⁸ İsmail Özmen, *Alevî-Bektâşî Şiirleri Antolojisi*, c. 2 (Ankara: Saypa Yayın Dağıtım, 1995), 176.

¹¹⁹ Pîr Sultan Abdal, *Pîr Sultan Abdal Divanı* (İstanbul: Ant Yayınları, 1994), 95.

¹²⁰ Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

*nurudur. Allah'ın velisidir. Bu sıralamada temsil makamları farklıdır. Biz Hak Muhammed Ali'ye iman ederiz. Muhammed Ali ilkesine bağlıyız. Peygamberlere, kitaplara, meleklerle, ahirete ve kadere iman ederiz."*¹²¹

Yusuf Arslan dede iman esaslarına dair sorularımıza; "Hak bizi yaratan, evveli olmayan ve sonsuzdur. İhlas suresinde Allah tekdir, Allah yücedir, o doğmaz doğurmaz, kimse ona denk olmaz, yani onun denginde hiçbir şey yoktur, buyrulur. Biz Allah'ın bir olduğuna, eşinin ve benzerinin olmadığına şeksiz şüphesiz iman ediyoruz elhamdülillah. Hz. Muhammed onun en sevdiği kulu ve elçisidir. Hz. Peygamber, Peygamberlerin sonuncusudur. Hz. Muhammed'in de en çok sevdiği kişi ve damadı olan Hz. Ali'dir. Bu sevgiden dolayı Alevî toplumu Hak-Muhammed-Ali üçlemesine çok bağlıdır. Bu üçleme Allah'a giden yolda bize yol gösterir, rehberlik eder"¹²² ifadelerinde bulunmuştur.

Veysel Eraslan dede ise Hak-Muhammed-Ali üçlemesiyle ilgili olarak "Öncelikle bizim Allah'a inancımız tamdır. Elhamdülillah. Bu üçlemeyle ilgili olarak Hristiyanlıktaki üçlemeye benzer olduğuna, buradan esinlenmiş olduğuna dair yanlış bilgiler ve iftiralar dile getiriliyor. Hristiyanlıktaki üçleme birbirinin aynı kabul edilir. Halbuki bizim inancımızda Allah Teala tek yaratıcıdır, yaratılan başka hiçbir şey onunla aynı konumda ve aynı değildir. Gulhü diye bildiğimiz surede Allah'ın sıfatları açıklanmaktadır. Allah'ın doğmadığına, doğurulmadığına ve çocuk edinmediğine iman ederiz. Bu açıdan bakıldığında Hristiyanlıktaki üçleme olarak bilinen teslis inancı ile hiçbir benzer yönü yoktur. Hz. Peygamberin peygamberliğine şehadet ederiz. Hz. Ali'yi velâyet makamının temsilcisi olarak görürüz. Peygamberlik ve velâyet makamını birbirinin aynı olarak görmeyiz, aralarında farklılıklar vardır."¹²³ Şeklinde açıklamıştır.

Tevhid inancıyla ilgili Talip Ergun Kılıçarslan şu bilgileri sunmuştur: "Alevîlikte tevhid inancının Sünnî gelenekteki tevhid inancıyla farklı yönü yoktur. Olmaması da gerekir. İhlas suresinde buyrulduğu gibi biz Allah'ın tek olduğuna eksiksiz ve tam bir şekilde iman ediyoruz. Allah'tan başkasına iman etmek veya Allah'ın güç ve kudretinin

¹²¹ Akkaya, Kişisel Görüşme, 18 Kasım 2022.

¹²² Arslan, Kişisel Görüşme, 15 Eylül 2022.

¹²³ Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

başka bir makamla paylaşıldığına iman etmek dinimizin tevhid ilkesi ile çelişir. Allah tektir, tek yaratıcıdır, her şey ona muhtaçtır.”¹²⁴

Talip Ali Rıza Külekçi imanla ilgili “İmanın şartları olarak saydığımız hususlara iman ederiz. Bizleri yaratan ve nimet veren tek yaratıcı Allah’tır. Hz. Peygambere, meleklerle, kitaplara, ahiret gününe, kaza ve kadere iman ederiz. İncamız bunu gerektirir” diyerek imanı tarif etmiştir.¹²⁵

Mülakatlara verilen cevaplar neticesinde yöre Alevîliğindeki inanç esaslarına dair anlayışın, İslam dinindeki inanç esaslarıyla örtüştüğü görülmüştür. Yöre Alevîleri Hak-Muhammed-Ali üçlemesini; Allah’ın tek ve yegâne yaratıcı olduğuna, onun eşinin, benzerinin ve ortağının olmadığına, onun doğmadığı ve doğurulmadığına tam bir şekilde iman ettiklerini dile getirmişlerdir. Hz. Muhammed’e Allah’ın elçisi, insanlığa gönderilmiş son peygamber ve nübüvvet makamının temsilcisi olarak iman edilerek, asla ilahi bir özellik yüklenmemektedir. Hz. Ali ise velâyet makamının temsilcisi, ilmin kapısı, Allah’ın aslanı ve imamların önderi olarak kabul edilmektedir. Velâyet makamını Nübüvvet’ten üstün görmeyerek onu keramet verilen bir makam olarak kabul etmektedirler. Hak-Muhammed-Ali üçlemesinde ise sıralamaya önem verildiği ve asla birbirinin yerine koyulmadığı görülmüştür. Özellikle Hristiyanlıktaki üçleme ve mistik tanrı anlayışıyla benzer yönlerinin olduğu iddialarını kesinlikle kabul etmediklerini ifade etmişlerdir. İhlâs Suresi’nde buyrulduğu gibi Allah’a iman ettiklerini ve tevhid ilkesine bağlı olduklarını dile getirmişlerdir.

2.1.2. Nübüvvet Anlayışı

“Nübüvvet” sözlükte “haber vermek, konum ve değeri yüksek olmak” anlamlarına gelmektedir.¹²⁶ Terim olarak ise “Allah ile akıl sahibi kulları arasında dünya ve âhiret hayatlarıyla ilgili ihtiyaçlarının giderilmesi için yapılan elçilik görevi” olarak

¹²⁴ Kılıçarslan, Kişisel Görüşme, 13 Mayıs 2023.

¹²⁵ Külekçi, Kişisel Görüşme, 04 Aralık 2022.

¹²⁶ Yusuf Şevki Yavuz, “Nübüvvet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), c. 33,279.

açıklanmaktadır.¹²⁷“Nübüvvet” kelimesi “risâlet ve bi’set” kelimeleriyle aynı anlamı taşımakta, toplumda ise daha çok Farsça “Peygamber” kelimesiyle ifade edilmektedir.¹²⁸

Alevî-Bektaşî geleneğinde Allah’a imandan sonra peygamberlere iman konusunun geldiği görülmektedir. Klasik kaynakların başlangıcında besmele ve hamdeleden sonra peygamberlere salve getirilerek başlandığı görülmektedir. Hacı Bektâş-ı Velî peygamberlere imanı şeriat makamında zikretmiş “*Allah’a, peygamberlere, meleklerle, âhiret gününe, kader ve kazâya imân etmek*” şeklinde sıralayarak, peygamberlerden birini inkâr etmenin dinden uzaklaştıracağını ifade etmiştir.¹²⁹ Buyruk’ta ise peygamberin gerekliliğiyle ilgili olarak “*İnsanlar doğuştan bilgi sahibi olsalardı Tanrı, peygamberlere kitap göndermezdi. Kitapsız pîr şeytandır. Talipler ise pîre bağlıdır. Kitapsız pîrin izinden yürünmez, sözüne uyulmaz*” denilerek Allah’ın insanları bilgi sahibi kılmak için peygamberler gönderdiği vurgulanmıştır.¹³⁰

Kitâb-ı Cabbâr Kulu eserinde ise “Allah, bütün nebîlerine, velîlerine, kitaplarına, emrine ve nehyine inanan kişinin şâhidliğini tutacaktır; nebîlerden birine inanmayan kâfirdir.” İfadesiyle peygamberlerden birine dahi inanmayanın hükmüne değinilmiş, Hz. Peygamber için ise “Onlar, *Lâ İlâhe İllalâh* dedikleri halde, Muhammedü’r-Resûlullâh demedikleri için, *tevhîdi okumaları doğru değildir.*” hadisine vurgu yapılmıştır.¹³¹ Zikredilen eserde “Hazret-i Enbiyâ eydür: *Yâ Ali! Bir kimse bana ümmet olsa, Allah’ı ikrâr etse, benim gitdiğüm yol hak diseler de, sâir peygamberlerin gitdiği yol hak değil dise, mel’ündür, didi. Enbiyânun birine, bunun gitdiği yol hak değilmiş diyen, kâfirden eşeddür.*” İfadeleriyle peygamberler arasında ayırım yapılmamasına dikkat çekilmiştir.¹³²

Alevî-Bektaşî geleneğinde peygamberlere, özelliklerine ve mucizelerine inanılmakta, Hz. Muhammed’in Allah’ın nurundan yaratıldığına,¹³³ bütün

¹²⁷ Yavuz, “Nübüvvet”, *DİA*, 33, 279.

¹²⁸ Yavuz, “Nübüvvet”, *DİA*, 33, 279.

¹²⁹ Hacı Bektâş-ı Velî, *Makâlât*, 68- 69.

¹³⁰ Fuat Bozkurt, *İmam Cafer- i Sadık Buyruğu* (İstanbul: Salon Yayınları, 2018), 34.

¹³¹ Cabbâr Kulu, *Kitab-ı Cabbar Kulu* (Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 51.

¹³² Cabbâr Kulu, *Kitab-ı Cabbar Kulu*, 52.

¹³³ Kutlu, *Alevîlik-Bektaşîlik Yazıları: Alevîliğin Yazılı Kaynakları Buyruk, Tezkire-i Şeyh Safî*, 164.

peygamberlerden üstün olduğuna,¹³⁴ ahirette insanlığa şefa'at etme yetkisinin bulunduğuna¹³⁵ ve en büyük mucizesinin Kur'ân-ı Kerîm olduğuna iman edilmektedir.¹³⁶

Alevî edebiyatında ve ozanların deyişlerinde peygamberlere iman şöyle dile getirilmektedir:

Yedi ulu ozandan birisi olan Hatayî:

“Hidayet erişti bize Allah’tan

Biat ettik cümle Resulullah’tan

Haber verdi bize seyri fillahtan

Selmân-ı pâk ile yoldaş idim ben”¹³⁷

Pîr Sultan Abdal:

“Muhammed dinîdir bizim dinîmiz

Cebril-i emindir hem rehberimiz

Tarikat altından geçer yolumuz

Biz müminiz, mürşidimiz Ali’dır.”¹³⁸

Virânî:

“İki âlemde sultandır Muhammed

Habib-i nur-u Rahman’dır Muhammed

Muhammed’dır şefî’i mü’minanın

Usul-ü dîn ü imandır Muhammed

Muhammed’dan ümidin kesme daim

Cemî’i derde dermandır Muhammed”

Muhammed âlini kim sevmez ise

¹³⁴ Cabbâr Kulu, *Kitab- ı Cabbar Kulu*, 131- 32.

¹³⁵ Hacı Bektâş- ı Velî, *Makâlât*, 110; Fıĭlalı, *Türkiye’de Alevîlik- Bektaşîlik*, 363.

¹³⁶ Hacı Bektâş- ı Velî, *Besmele Tefsiri* (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 41.

¹³⁷ Abdûlbaki Gölpınarlı, *Alevî Bektaşî Nefesleri* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010), 76.

¹³⁸ Cahit Öztelli, *Pîr Sultan Abdal / Bütün Şiirleri* (Özgür Yayıncılık, 2016), 111.

Onlara külli düşmandır Muhammed”¹³⁹

Mülakatlarda peygamberlere imanla ilgili sorularımıza Temel Yıldız dede şu şekilde cevap vermiştir: *"Peygamberlere imanımız tamdır. Hz. Adem ilk peygamber, Hz. Muhammed son peygamberdir. Bütün peygamberleri hak biliriz. Hz. Ali'yi peygamber olarak kabul ediyoruz diye yanlış bilgiler itham ediliyor. Bizim inancımızda böyle bir şey yoktur. Hz. Ali velâyet kapısıdır ve keramet göstermiştir. Peygamberimizin amcasının oğlu ve damadıdır. Ehl-i Beyt'tendir. Hz. Ali'ye var olan sevgimizden dolayı yanlış ithamlarda bulunuyorlar. Biz yüz yirmi dört bin peygambere, dört kitaba ve son peygamber olarak Hz. Muhammed'e iman ediyoruz."*¹⁴⁰

Veysel Eraslan dede peygamberlere imanla ilgili olarak: *"Allah'ın gönderdiği bütün peygamberlere iman ediyoruz. Âlemlere gönderilen son peygamber, insan ve cinlerin peygamberi Muhammed Mustafa'dır. Cenabı Allah, Hz. Peygambere mucizeler vermiştir ve en büyük mucizesi Kur'an-ı Kerim'dir. Peygamberlere ait özellikler olduğuna iman ediyoruz. Hz. Peygamberin biz ümmetine ahirette şefaati olacağına inanıyoruz. İbadetlerimizde, normal hayatımızda her daim peygamberimiz Muhammed Mustafa'yı zikrederiz ve ismini duyunca Allahümme salli ala seyyidine Muhammed diye salâvat getirerek sağ elimizi kalbimize koyarız."*¹⁴¹ Açıklamalarında bulunmuştur.

Talip Ergun Kılıçarslan, peygamberlere iman konusuyla ilgili olarak: *"Allah'ın gönderdiği bütün peygamberlere ayırım gözetmeksizin iman ediyoruz. Hz. Muhammed, Allah'ın kulu, elçisi ve nübüvvet makamının temsilcisidir. İslam'ı insanlara tebliğ eden rehberimiz ve âlemlere rahmet olarak gönderilen son peygamberdir. Hz. Peygambere verilen mucizelere iman ediyoruz. Ahirette ümmetinin üzerine şefaatinin olacağına inanıyoruz."*¹⁴² Beyanında bulunmuştur.

Bekir Ünlü dede peygamberlere imanla ilgili şunları belirtmiştir: *"Bütün peygamberlere iman ederiz. Hz. Peygamber bütün âlemlere gönderilen son*

¹³⁹ M. Halid Bayrı, *Vîrânî Hayatı ve Eserleri* (İstanbul: Maarif Kitaphanesi, 1959), 33- 34.

¹⁴⁰ Yıldız, Kişisel Görüşme, 22 Temmuz 2022.

¹⁴¹ Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

¹⁴² Kılıçarslan, Kişisel Görüşme, 13 Mayıs 2023.

*peygamberdir. Ümmetine dua etmiştir ve bize şefaathçi olacaktır. Her daim peygamberin ismi anıldığında salavat getiririz.*¹⁴³

Reşadiye yöresindeki Alevîlerle yapılan mülakatlar sonucunda onların Kur'an-ı Kerim'de ismi geçen, Hz. Adem'den, Hz. Muhammed'e kadar gönderilen bütün peygamberlere iman ettikleri, peygamberlere ait bütün özellikleri ve mucizeleri kabul ettikleri, peygamberleri inkâr edenin mü'min sayılmadığı görülmüştür. Bölgedeki Alevi vatandaşlarımız Hz. Peygamberin âlemlere rahmet olarak insanlara ve cinlere gönderilen, yüce ahlâk sahibi son peygamber olduğuna ve ahirette şefaathçi olacağına inanmaktadır. Özellikle cem merasimlerinde, nikâh, sünnet, ölüm, dua vb. merasimlerde ve sosyal yaşamın içerisinde Hz. Peygamber'e "Allahümme salli ala seyyidine Muhammed, lâ ilâhe illallâh Muhammed'en Resûlullâh, Aliyyun Velîyullah mürşid-i kamilullah..." diyerek salâvat getirdikleri görülmüştür. Bu bilgiler doğrultusunda yöredeki Alevîlerin Peygamber anlayışlarının Sünnî anlayıştaki Nübüvvet anlayışı ile örtüştüğü, nübüvvetle beraber velâyet makamına inandıkları, velâyeti nübüvvetten üstün tutmayarak ve birbirinin alternatifi görmeyerek keramet olarak kabul ettikleri tespit edilmiştir.

2.1.3. Kitaplara İman

Alevî-Bektaşî geleneğinin klasik kaynaklarında kitaplara iman konusundan bahsedilmektedir. Kaynaklarda gönderilen kitaplara iman etmek, imanın rükunları arasında gösterilerek ¹⁴⁴ kitapları inkâr edenlerin iman etmiş olmayacağı belirtilmektedir.¹⁴⁵

Hacı Bektâş-ı Velî, *Makâlât-ı Gaybiyye* adlı eserinde "Ey derviş! Bilesin ki, Kur'an Allah'ın kelimidir. Hz. Peygamber'e amel etmek ve elçi olarak halka tebliğ etmek için indirilmiş bir kitaptır"¹⁴⁶ diyerek Kur'an-ı Kerim'in Allah kelâmı olduğuna ve Hz. Peygamber'e indirildiğine vurgu yapmıştır. Hacı Bektâş-ı Velî, *Makâlât* adlı eserinde ise Bakara Suresi'nin 285. ayetini delil göstererek "Ve hem Tanrı'nın Kur'an'ına inanmak

¹⁴³ Bekir Ünlü, Kişisel Görüşme, 1949, Dede, Soğukpınar Köyü, 04 Aralık 2022.

¹⁴⁴ Hacı Bektâş-ı Velî, *Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât*, 178.

¹⁴⁵ Cabbâr Kulu, *Kitab-ı Cabbar Kulu*, 30.

¹⁴⁶ Gıyasettin Aytaş ve Hacı Yılmaz, *Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimat-ı Ayniyye* (Ankara: Gazi Üniv. Türk Kültürü ve Hacı Bektâş-ı Velî Araş. Merkezi, 2009), 20.

ve dahi kitaplarına inanmak imandır”, “Kur'an'ına inanmak gerekir ve O'nun diğer kitaplarına inanmak imandır”¹⁴⁷ ifadeleriyle Kur'an'a ve kitaplara iman etmenin gerekliliğini belirtmiştir.¹⁴⁸

İmâm Cafer'in *Buyruğunda* ise “On suhuf Âdem aleyhisselama, elli suhuf Şit aleyhisselama, otuz suhuf İdris aleyhisselama, on suhuf İbrahim aleyhisselama indi. Ve dahi İncil İsa'ya, Tevrat Musa'ya, Zebur Davut'a, Kur'an Muhammed aleyhisselama nazil olmuştur” izahıyla indirilen suhurlara ve gönderilen hak kitaplara değinilmiştir.¹⁴⁹

Kitaplara imanla ilgili konulara Alevî ozanları da deyişlerinde yer vermişlerdir. Hâtâyî şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Gerçi Hatayi'yem günahım çoktur
Kalbimde benlikten bir eser yoktur
İncil, Tevrat, Zebur dört kitap haktır
Lezzeti ayat-ı Furkan'dan aldım”¹⁵⁰

Mısralarında dört kitabın hak olduğundan ve Kur'an'dan aldığı hazdan bahsetmiştir.

Alevî çevrelerde Kur'an-ı Kerim'e iman edilmekle beraber orijinalliğinin bozulup bozulmadığı, Ehl-i Beyt'le ilgili ayetlerin çıkarılıp çıkarılmadığı, zâhiri yönüne mi yoksa bâtınî yönüne mi ağılık verilmesi gerektiğine dair tartışmalar mevcuttur.¹⁵¹ Bu tartışmalar çerçevesinde mülakatlarda kitaplara iman özelinde Kur'an-ı Kerim'e dair sorulara yer verilmiş ve alınan cevaplar neticesinde bölgede kitaplara iman anlayışının güncel durumu ortaya konulmuştur.

Genelde Kitaplara iman özelde ise Kur'an-ı Kerim'le ilgili sorularımıza Cemal Akkaya dede “Gönderilen dört kitabın hak olduğuna inanıyoruz. Kur'an-ı Kerim gönderilen son kitap olduğuna ve toplam 6666 ayetinin olduğuna inanırız. Kur'an'ı

¹⁴⁷ Hacı Bektâş- ı Velî, *Makâlât*, 71.

¹⁴⁸ Hacı Bektâş- ı Velî, *Makâlât: Hacı Bektâş- ı Velî*, çev. Esad Coşan (Ankara: Seha Neşriyat, 1986), 15-16.

¹⁴⁹ Adil Ali Atalay Vaktidolu, ed., *İmâm Caferi Sadık Buyruğu* (İstanbul: Can Yayınları, 2004), 12.

¹⁵⁰ Nejat Birdoğan, *Şah İsmail Hatai/ Yaşamı ve Yapıtları* (Kaynak Yayınları, 2001), 79.

¹⁵¹ İlyas Üzümlü, *Günümüz Aleviliği*, 1. bs, İslâm Araştırmaları Merkezi yayınları (İstanbul: İSAM Yayınları, 1997), 84.

Arapça'sından okuyabilen az da olsa var ama Kur'an'ın anlaşılması için Türkçe mealinin okunmasının da gerekli olduğunu düşünüyoruz. Genelde Hasan Basri Çantay'ın çevirdiği meali okuyoruz. Bazı kısa sureleri ezber olarak bilenler var. Cem merasimlerinde, cenaze merasimlerinde vs. yerlerde kısa sureler okunur."¹⁵² Diyerek cevap vermiştir.

Kur'an-ı Kerim'e el katılmış mıdır, Kur'an-ı Kerim'de eksik ayetler var mıdır? Sorumuza Cemal Akkaya dede: "*Hazreti Ali'nin hilafeti ve Ehli Beyt ile ilgili ayetlerin çıkarıldığına dair iddiaların geçmişten beri tartışıldığını biliyorum ama konunun detayını bilmiyorum. Biz Kur'an'a eksiksiz olarak iman ediyoruz.*"¹⁵³ Cevabını vermiştir.

Temel Yıldız dede Kur'an-ı Kerim'le ilgili olarak: "*Muâviye ve oğlu Yezid halifeliğini ilan ettikleri dönemde Hz. Ali ve taraftarlarını meclislere almadıkları için sıkıntılar olmuş. Bu dönemlerde Ehl-i Beyt ile ilgili ayetlerin çıkarıldığına dair tartışmalar mevcut, yalnız biz Kur'an-ı Kerim'e tam ve eksiksiz olarak iman ediyoruz. Gönderilen bütün kitaplara iman ediyoruz. İncil İsa'ya, Tevrat Musa'ya, Zebur Davut'a ve Kur'an-ı Kerim Hz. Muhammed'e gönderilmiştir. Kur'an-ı Kerimin otuz cüz, yüz on dört sûre, altı bin altı yüz altmışaltı ayet olduğuna iman ediyoruz. Ben imam Hatip ortaokul mezunuyum. Cemlerde yapılan on iki hizmetin hepsi Kur'an' da bir ayete dayandırılarak icra edilmektedir. Cem erkânlarında, dualarda, merasimlerde, duaz-ı imam, deyiş ve nefeslerde kitaplara imandan ve Kur'an ayetlerinden bahsedilmektedir. Cenazelerimizin defninde ve ölen kişinin ardından yedi, kırk ve elli ikinci gecelerinde Kur'an-ı Kerim okunmaktadır.*"¹⁵⁴ Açıklamalarında bulunmuştur.

Kur'an-ı Kerim'e el katılması meselesiyle ilgili Talip Ergun Kılıçarslan: "*Kur'an-ı Kerim'e el katıldı demek Hicr suresi 9. ayetinde buyrulan " Kesin olarak bilirsiniz ki bu kitabı kuşkusuz biz indirdik ve onu mutlaka koruyan da yine biziz"*¹⁵⁵ ayetine muhalif düşmek demektir. Hâşa ayetin tecelli etmediğine ve Allah'ın bilgisinin sınırlı olduğuna taraf olmak demektir. Böyle bir yaklaşım doğru değildir. Kur'an Allah kelimidir. Hiçbir

¹⁵² Akkaya, Kişisel Görüşme, 18 Kasım 2022.

¹⁵³ Akkaya, Kişisel Görüşme, 18 Kasım 2022.

¹⁵⁴ Yıldız, Kişisel Görüşme, 22 Temmuz 2022.

¹⁵⁵ Hayreddin Karaman vd., *Kur'ân- ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, 27. baskı, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2014), v. Hicr, 15: 9.

hâdisi Kur'an-ı Kerim'i tahrif edememiştir. Çünkü Cenab-ı Allah buyrulan ayette bunun teminatını vermiştir"¹⁵⁶ cevabında bulunmuştur.

Talip Temel Özcan Kitaplara imanla ilgili olarak şunlara değinmiştir: “*Dört büyük kitaba inanıyoruz. Son gönderilen ilahi kitap Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an-ı Kerim'in eksiksiz ve tam olduğuna inanıyoruz ve Kur'an'a el katıldığı meselesine katılmıyorum. Kur'an insanın her anında ihtiyaç duyduğu hayat rehberidir.*”¹⁵⁷

Dedelerle yapılan görüşmeler göstermiştir ki, Alevilerdeki genel kanaatin aksine Reşadiye Alevîlerinde Kur'an-ı Kerim'in korunmuş olduğuna yönelik inancın hakim olduğu görülmüştür. Kur'an-ı Kerim'in otuz cüz, yüz on dört sure, altı bin altı yüz altmışaltı ayet olduğuna inanılmaktadır. Cem törenlerinde, dinî merasimlerde ve sosyal hayatın her alanında Kur'an-ı Kerim'den örnekler verildiği ve Kur'an-ı Kerim'i okumanın ibadeti olarak kabul edildiği tespit edilmekle birlikte çoğunluğun Kur'an-ı Kerim'i mealinden okuduğu, bazılarının da Arapça olarak okuduğu müşahade edilmiştir. Yörede Kur'an-ı Kerim'in mesajının anlaşılmasına özel önem verilmesinden dolayı Türkçe mealinden okunmasına ağırlık verilmiştir. Özellikle İhlas ve Yasin Sureleri'nin okunmasına önem verilmektedir.

2.1.4. Meleklerle İman

İslam dininin inanç esaslarından olan meleklerle iman Alevî Bektaşî geleneğinde kabul edilmekte ve klasik eserlerde meleklerin özelliklerinden bahsedilmektedir.¹⁵⁸ Hacı Bektâş-ı Velî, meleklerle iman edilmesini ve meleklerin varlığından şüphe duyulmaması gerektiğini “*şeriat*” kapısında ele almış,¹⁵⁹ *Makalat* adlı eserinde “*Yine Tanrı'nın meleklerine inanmak imandır...*”¹⁶⁰ ifadesiyle meleklerle inanmayı imandan saymıştır.

¹⁵⁶ Kılıçarslan, Kişisel Görüşme, 13 Mayıs 2023.

¹⁵⁷ Özcan, Kişisel Görüşme, 23 Ağustos 2022.

¹⁵⁸ Anonim, *Kitâb- ı Dâr*, 49; Adil Ali Atalay Vaktidolu, ed., *Cabbar Kulu*, 3. bs (İstanbul: Can Yayınları, 1995), 300; Aytaş ve Yılmaz, *Makâlât- ı Gaybiyye ve Kelimat- ı Ayniyye*, 401.

¹⁵⁹ Hacı Bektâş-ı Velî, *Makâlât*, 68; Hacı Bektâş-ı Velî, *Velâyetnâme*, 113; Hacı Bektâş-ı Velî, *Fevâid*, çev. Baki Yaşa Altınok (Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü Ve Hacı Bektâş- ı Velî Araştırma Merkezi Yayınları, 2010), 113.

¹⁶⁰ Hacı Bektâş- ı Velî, *Makâlât*, 71.

Buyruk'ta ise kırklar cemi anlatılırken Hz. Peygamber ile Cebrâil arasında geçen hadiseden ve diğer meleklerin varlığından bahsedilmekte ve Hz. Peygamberin, Cebrâil'e olan üstünlüğüne dikkat çekilmektedir.¹⁶¹

Alevî ozanları da aynı şekilde deyişlerinde meleklerden bahsetmektedir. Kul Himmet meleklerin görevlerini şu şekilde dile getirmektedir:

"Kudret kelâmını söyler Cebrâil
Rıza lokmasını sunar Mikâil
Canı cana ulaştırır Azrâil
İsrâfil ağzında sûrdur Muhabbet"¹⁶²

Meleklerle iman konusunda yaptığımız saha çalışmalarında Yusuf Arslan dede şu şekilde cevap vermiştir: *"Meleklerin varlığına iman ederiz. Nurdan yaratılmıştır ve yemezler içmezler. Görgü cemlerinde seccâde serilir, dört tarafa niyaz edilir. Burada melekler temsil edilerek niyaz edilir. Yine cem erkânında uygulanan peyik ve rehber hizmeti Cebrâil'i temsil etmektedir."*

Bekir Ünlü dede: *"Melekler ibadet ve hizmet etmek üzere yaratılan varlıklardır. Dört büyük melek vardır ve her biri farklı görevleri yerine getirmektedir. Cebrâil aleyhisselam kırklar ceminde kılavuzluk yapmıştır. Cebrâil, Mikâil, Azrâil, İsrâfil ve bunlardan başka yazıcı melekler, sorgu melekleri ve bilmediğimiz birçok melek vardır."*¹⁶³ Şeklinde meleklerle ilgili görüşlerini belirtmiştir.

Talip Ali Rıza Külekçi meleklerle imanla ilgili *"Dört büyük meleğe ve diğer meleklerin varlığına iman ederiz. Hepsi Allah'ın verdiği görevleri yerine getirir. Nurani yaratılan varlıklardır"*¹⁶⁴ açıklamalarında bulunmuştur.

Temel Yıldız dede meleklerle imanı şu ifadelerle açıklamıştır: *"Meleklerin varlığından Kur'an-ı Kerim'de bahsedilmektedir. Dolayısıyla iman etmemek kişiyi dinden çıkarır. Yemeyen, içmeyen, erkek ve dişiliği olmayan nurâni varlıklardır. Bazıları Meleklerin Allah'ın kızları olduğunu öne sürerler. Bizim anlayışımızda kesinlikle böyle*

¹⁶¹ Bozkurt, *İmam Cafer- i Sadık Buyruğu*, 10- 12.

¹⁶² Gölpınarlı, *Alevî Bektaşî Nefesleri*, 192.

¹⁶³ Ünlü, Kişisel Görüşme, 04 Aralık 2022.

¹⁶⁴ Külekçi, Kişisel Görüşme, 04 Aralık 2022.

bir anlayış yoktur. Cem erkânlarında gelenlere kılavuzluk yapan rehber hizmeti Piri Cebrâil'i Emini temsilen yapılan bir hizmettir. Cem erkânında hizmetlerde ve söylenen nefeslerde meleklerle yer verilmektedir. Dört büyük melekten başka yazıcı, sorgu ve ibadetle görevli melekler vardır. Cennet ve cehennemde görevli melekler vardır. Sorgu melekleriyle ilgili bir deyişte şöyle geçmektedir:

Söz tesir eder mi kuru cesede
Burada telkinini almalı insan
Münker Nekir sana sual sormadan
Burada cevabını vermeli insan.”¹⁶⁵

Veysel Eraslan dede: “Dört büyük meleği hak olarak görürüz. Cebrâil, Mikâil, İsrâfil ve Azrâil'e Cem merasimlerinde hizmetler yerine getirilirken seccade sereriz, o esnada dört büyük meleğe ve ortada peygamber postuna niyaz ederiz.”¹⁶⁶ Şeklinde cevap vermiştir.

Reşadiye bölgesinde yaptığımız mülakatlar sonucunda meleklerle imanla ilgili olarak sorulara verilen cevaplarla Sünnî anlayıştaki melek inancının örtüştüğü görülmüştür. Dört büyük melek olan Cebrâil, Mikâil, İsrâfil ve Azrâil'e iman edilmekte ve nurani varlık olarak kabul edilmektedir. Miraç hadisesinde Kırklar Meclisi anlatımlarında değinilen Cebrâil'e ayrıca önem verilmekte, Cem erkânında kılavuzluk görevi olan rehber ve peyik hizmetinde meleklerle ve posta niyazda bulunmaktadır. Dört büyük meleğin yanında yazıcı ve sorgu meleklerine, cennet ve cehennemde görevli olan meleklerle de inanıldığı görülmüştür.

2.1.5. Kader Anlayışı

Sözlükte “gücü yetmek, planlamak, ölçüyle yapmak, bir şeyin şeklini ve niteliğini belirlemek, kıymetini bilmek, rızkını daraltmak” anlamlarına gelen kader kelimesi, “Allah'ın bütün nesne ve olayları ezeli ilmiyle bilip belirlemesi” olarak tarif edilmektedir.¹⁶⁷ Geçmişten günümüze üzerinde durulan ve tartışması halen güncelliğini

¹⁶⁵ Yıldız, Kişisel Görüşme, 22 Temmuz 2022.

¹⁶⁶ Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

¹⁶⁷ Yusuf Şevki Yavuz, “Kader”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.24, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 58.

koruyan kader konusunda, fiillerin yaratılmasında failinin etkisi ve insanın iradesinde özgür olup olmadığı meselesinde ortak bir ittifak söz konusu değildir.

Alevî-Bektaşî geleneğinde kader, kazâ, hayır ve şer konusunda Sünnî anlayış içerisindeki Mâtürîdî'nin görüşlerine büyük oranda benzer görüşler bulunmaktadır. Buyruk'ta hayır ve şerle ilgili olarak: *"Her zaman iyilik Tanrı'dan; kötülük, insanın kendi nefsindendir. Tanrı kötülük yapmaz. Tanrı kötülük yapsaydı zalim olurdu. Oysa Tanrı bu sıfattan arınmıştır."* denilerek hayrın Allah'tan geldiği, kötülüğün ise insanın nefsinden olduğu vurgulanmaktadır.¹⁶⁸

Alevî ozanlar da deyişlerinde kadere razı gelinmesi gerektiğinden söz etmektedirler. Örneğin Pîr Sultan Abdal:

"Pîr Sultan'ım ismin aldım kaleme

Biz de razı olduk Hak'tan gelene

Gösteren değil mi cümle âleme

Cümlenin muradın verir sabahtan"¹⁶⁹

Kadere imanla ilgili K.K.1, dede: *"Cenab-ı Allah yarattığı kuluna zulmetmez. Eğer insanın başına bir musibet geliyorsa, kendi nefsinden dolayı gelir. Eğer sen kendi nefsinin kötüye kullandıysan, Cenab-ı Allah da onu sana verecektir. İnsan kötülüğü dilediği için Cenab-ı Allah onu insana verir. Çünkü insan şerefli yaratılan bir varlıktır. Bu şerefi korumak insana aittir. Nefsine uyup kötülüğü dilersen kendi kendine zulmetmiş olursun, yoksa Allah insanlara zulmetmez. İnsan akli ve iradesi sonucu kendi yolunu çizer. Doğru ve yanlış kendi karar verir. Bu karar sonucunda ilâhi divanda karşılığını alacaktır."*¹⁷⁰ Şeklinde bir açıklama yapmıştır.

Temel Yıldız dede kaderle ilgili *"Kadere iman ederiz. Hayrın ve şerrin Allah'tan geldiğine, öldükten sonra dirilmeye iman ediyoruz. Kaderin içinde insanın sorumluluğu vardır. Allah Teala rengimizi, cinsiyetimizi yarattı buraya kader deriz, yalnız insanın iyiyi ve kötüyü seçmesi kendisine aittir. Allah Teala buna müdahil olmaz, müdahil olsa o zaman imtihanın amacı olmaz. Allah bir başkasına kötülük yapmayı yaratmaz, burada*

¹⁶⁸ Bozkurt, *İmam Cafer- i Sadık Buyruğu*, 43.

¹⁶⁹ Öztelli, *Pîr Sultan Abdal / Bütün Şiirleri*, 294- 95.

¹⁷⁰ K.K.1, Kişisel Görüşme, 15 Eylül 2022.

insan kendi iradesiyle işler. Allah kötülüğü yarattı, insan kötülüğü Allah'ın dilemesiyle yapıyor dersek o zaman bütün kötülükleri, Hz. Ali ve Ehli Beyt'e yapılan kötülükleri Allah'ın dilediği anlamına gelir ki bu yanlıştır. Dinimizin ruhuyla bu uyuşmaz ve haşa Allah'a kötülük isnad edilmiş olur. Hayır ve şer Allah'tandır, yalnız insan bunları iradesi sonucu ortaya kor"¹⁷¹ açıklamalarında bulunmuştur.

Veysel Eraslan dede de kaderle ilgili şunları belirtmiştir: *"Hayır ve şer Allah'tandır. Allah insanın kaderini yazmıştır. Yalnız kişi hayatında olacak ve yaşanılacak hâdiselere karşı kendi karar vermektedir. Verilen kararın sonucu kendi iradesi sonucu ortaya koyacaktır ve neticesinde hesaba çekilecektir. İnsan yapmadığı ve iradesi sonucu ortaya koymadığı ve etksinin olmadığı bir şeyle hesaba çekilebilir mi? Bu Allah'ın adaletine ters düşer. Hayır ve şerri Allah yaratır, kul iradesiyle davranışını ortaya kor ve ona göre de karşılığını alır."*¹⁷²

Reşadiye yöresindeki Alevîlerin kader anlayışlarının Mâturîdîlikteki kader anlayışına yakın olmakla beraber farklı yönlerinin olduğu, bu farklılıkların Alevî ocakları arasında hatta ocak içerisinde dahi var olduğu görülmüştür. Bölgede hayrın ve şerrin Allah'tan geldiğine inananlar olduğu gibi, hayrın Allah'tan, şerr'in ise Allah'tan olmadığına inanlar da vardır. Özellikle şerrin Allah'tan geldiğine inanmak, Ehli Beyt ve Hz. Hüseyin'e yapılan kötülüğün Allah'ın dilemesiyle olduğu ve Allah'ın insanlara zulmetmesine rıza göstereceği anlamına geleceği için kabul edilmemektedir. Kader inancında genel olarak hakim olan anlayış, insanın hayır ve şerre karşı aklını kullanarak iradesiyle kendi yolunu çizdiğine inanılmaktadır. Ayrıca bu anlayışla Alevî düşünce üzerinde Mu'tezilenin adalet anlayışının etkisi görülmektedir.

2.1.6. Ahiret İnancı

Allah inancını kabul eden bütün dinlerde görülen, İslam dininde nasslara dayalı olarak inanılan âhiret, sözlükte "son" manasına gelmekte, dünya hayatını takip eden, ona

¹⁷¹ Yıldız, Kişisel Görüşme, 22 Temmuz 2022.

¹⁷² Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

benzer fakat daha değişik ve ölümsüz bir hayattan, ebediyet âlemine ait çeşitli merhaleler ve hallerden ibaret olarak tanımlanmaktadır.¹⁷³

Alevî-Bektaşî geleneğindeki ahiret inancı Sünnîlikle benzerlik göstermektedir. Nitekim Aleviler de kıyamet, berzah, mahşer, yeniden diriliş, cennet ve cehennem hak olduğuna inanmaktadır. Alevî klasiklerinde ahiret inancından ve aşamalarından bahsedilerek Allah'ın ahirette görüleceğine¹⁷⁴ ve Hz. Peygamberin ahirette şefaatinin olacağına¹⁷⁵ değinilmektedir. Hacı Bektâş-ı Velî, eserlerinde ahiret hayatını ele almış, dünya hayatının zâhiri, âhiret hayatının ise bâtını yönüne vurgu yapmış ve *Besmele Tefsiri* adlı eserinde kıyamet alametleri ve âhiret halleriyle ilgili şu bilgileri aktarmıştır:

“Sûra ilk üflenince Tanrı'nın diledikleri müstesna o sûr'dan bütün herkes korkuya kapılacak. Tanrı'nın dilediği kullardan başka bütün yaratılmışlar korkudan yüzü koyun düşerler. Daha sonra ikinci kez İsrâfil Sûr'a üflediğinde göklerde ve yerde ne varsa hepsi ölecektir. Yani o saika çaldığında göklerde felek, yerde ise hiçbir yaratılmış kalmayacak, hepsi ölecek. İsrâfil üçüncü kez Sûr'u çaldığında bütün yaratılmışların ruhları bedenlerine girerek kıyama duracaklardır. Yaratılmışlar ayaklarının üzerine kalkıp bakarlar. Yıldızların nasıl parça parça olduğunu görürler. Dağların nasıl pamuk gibi atıldığını görürler. Cehennem nasıl kızarıyor, görürler. Zebaniler, kâfir ve asilere nasıl üşüşüyor, görürler. Terazî nasıl kurulur, görürler. Amellerinin kitabının nasıl olduğunu görürler. Ata ve ananın, oğuldan, kızıdan nasıl yüz çevirdiğini görürler. Ateşin, kâfir ve günahkârları nasıl karşıladığını görürler. Gökler nasıl çatlayıp parça parça olur bakarlar”¹⁷⁶

*Kitâb-ı Cabbâr Kulu'nda “İmân şudur: Allah birdir, peygamber gerçektir, bütün peygamberler gerçektir. Allah dostları, melekler, kitaplar, cennet, cehennem, ölüm, yeniden dirilme (ba's u ba'de'l-mevt), sorgu-suâl, günahların tartılacağı terazi (mîzân), bütünüyle gerçektir.”*¹⁷⁷ Eserde iman esaslarına değinilirken ahirete dair aşamaların gerçekliğine dikkat çekilmiştir.

¹⁷³ Bekir Topaloğlu, “Âhiret”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.1, (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 543- 48.

¹⁷⁴ Güzel, *Hacı Bektâş-ı Velî ve Makâlât*, 232.

¹⁷⁵ Cabbâr Kulu, *Kitab- ı Cabbar Kulu*, 164- 68.

¹⁷⁶ Hacı Bektâş- ı Velî, *Besmele Tefsiri*, 82- 86; Anonim, *Erkânâme- 1* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 77- 78; Anonim, *Kitâb- ı Dâr*, 85.

¹⁷⁷ Cabbâr Kulu, *Kitab- ı Cabbar Kulu*, 69b/359.

Alevî ozanları deyişlerinde kıyamet ve ahiret konularına yer vermiştir. Pîr Sultan Abdal meseleye dair bir deyişinde:

"Bir gül ile gülistanı seyrettim
Seher yelleriyle esen Ali'dir
Muhammed kılavuz mahşer yerinde
İslâm'ın sancağın çeken Ali'dir

Dayanı gör kardaş gönül gücüne
Azığın yok mudur ahret göçüne
On İki' İmam gibi Cennet içine
Âb-ı Kevser ile akan Ali'dir."¹⁷⁸

Kaygusuz Abdal:

"Ne yatarsan dur ahı sûr çalındı
Varusan bu yola yoldaş bulındı
Uyuma aç gözün nisâb demidür
Bu gâfilluk ahı nenün emidür"¹⁷⁹

Virânî:

"Ol Muhammed Mustafâ'dır cânımız
Rûz-ı mahşerde bizim sultânımız
Hem şeriat hem tarikat kânımız
Ma'rifet sırası hakikat cânımız."¹⁸⁰

Ahiret inancı hakkında alan araştırmamızda Veysel Eraslan dede şunları aktarmıştır: *"Ahirete iman ediyoruz. Ölüm haktır. Ölmek yok olmak değildir. Bir kişi öldüğünde biz ona Hakka yürüdü deriz. Ölmek Hakk'a ulaşmaktır. Öldükten sonra elbette dirileceğiz. İnsan ameline göre dirilecek. Sorgu sualden geçecek sonra cennet veya*

¹⁷⁸ Öztelli, *Pir Sultan Abdal / Bütün Şiirleri*, 108.

¹⁷⁹ Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal* (Akçağ Yayınları, 2004), 282.

¹⁸⁰ Bayrı, *Virânî Hayatı ve Eserleri*, 96.

cehenneme gidecek. Dünya’da ne ekersen ahirette onu biçersin. Dünya fâni, malına mülküne aldanmamak gerek. Dünya’ya bel bağlamanın durumuna dair şu dörtlük ne güzelde bahsediyor:

"Gül cemalin bir gün solsa gerek
Zevkine aldanma tapma dünyaya
Dünya malı dünyada kalsa gerek
Yarın hakkın huzuruna durursun
Nizam terazisi kurulur
Haklı haksız orada olsa gerek."¹⁸¹

Talib Temel Özcan: “Ahiret hak ve gerçektir. Dünyada kişiye verilen bir süre vardır. Bu sürede Hakk’ın rızasını gözetmek gerek. Hakk’ın rızası kulun rızasına bağlıdır. Kulun rızasını alabilmek için doğru bir hayat sürmek gerek. Bu hayatı da bir yola, erkâna bağlı olarak yaşayabilirsin. Ahirete hazırlıklı olması gerekir insanın. Sorgu meleklerinin suallerine bu dünyada hazırlanacaksın, cenneti, cehennemi bu dünyada kendin kazanıyorsun. Fâni dünyada bize can emanet, mal emanet, mülk emanet. Ozan deyişte diyor ki:

Şu dünyanın ötesine
Vardım diyen yalan söyler
Baştan başa sefasını
Sürdüm diyen yalan söyler.”

Ark kazârlar arkın arkın
Felek çevirmede çarkın
Bu dünyada mal ü mülküm
Vardır diyen yalan söyler.

Velhasıl malı, mülkü yalan dünya, imtihanı gerçek dünya.”¹⁸²

¹⁸¹ Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

¹⁸² Özcan, Kişisel Görüşme, 23 Ağustos 2022.

Hasan Eraslan dede konu hakkında şu bilgileri vermiştir: “Ölmek, *fâni olan dünyadan bâki olan âleme göç etmektir. Dünya değiştirerek Hakka yürümektir. Yolun sonunda Allah’a kavuşmaktır. Bir işin sonu ölüm değil mi diyor şu deyişte:*

"Kimi deli kimi akıllı
Yardım eyle Bektaş-ı Velî
Hani Muhammed Hani Ali

Hasan abayı yaktı
Hüseyin'den kanlar aktı
Zeynel Abidin çilesini çekti
Zehir Mehmedim zehiri
Sakın ha söyleme küfürü
Bir işin sonu ölüm değil mi?"¹⁸³

Cemal Akkaya dede ise ahiretle ilgili Ruhsatî'ye ait şu deyişi aktarmıştır:

"Gam yeyip gam çekme divane gönül
Cümlenin nasibin daim veren var.
Ettiğin işleri bilmez belleme
Kara karıncayı gece gören var.

Doğruyu koyup da sen eğri gitme
Bir kulun sırrını bir kula satma
Bırak kibirliği mağrurluk etme
Binbir ayak üzerinde duran var.

Yitirip fikrini ummana dalma
Kul olan bir kulun hakkını alma

¹⁸³ Hasan Eraslan, Kişisel Görüşme, 1933, Dede, Toklar Köyü, 13 Ağustos 2022.

Senden aşağıya zulüm-kâr olma
Sırat köprüsünde sorgu soran var.

Âşık olan yetmişinde sorulur
Sahipsiz kuş kanadından kırılır
Ol mahşer yerine iki ev kurulur
Biri cennet âlâ bir de niran var.

Dünyaya geleni ölmez belleme
Her dem ağlayanı gülmez belleme
Âşık Ruhsatî'yi bilmez belleme
Buna dilimiz nur-u Kur'an var."¹⁸⁴

Ahirete iman konusu içerisinde ele alınan ve eski dinlerden geldiği bilinen “*tenasüh*” kavramı, insan öldükten sonra ruhunun başka bir kalıpla yeniden yaşaması olarak ifade edilmektedir.¹⁸⁵ Türkiye’deki bazı Alevî yörelerinde ve birtakım alevî deyişlerinde tenasüh anlayışının varlığı hissedilmektedir.¹⁸⁶ Araştırma esnasında bölge Alevîlerinin birçoğunun tenasüh anlayışına dair bilgi sahibi olmadıkları, bilgi sahibi olanların ise böyle bir anlayışa inanmadıklarını söylemeleri Anadolu’nun bazı yerlerinde var olan anlayıştan ayrıldığını göstermektedir. Yöre Alevîleri, öldükten sonra dirilmenin hak olduğuna ancak bu dirilmenin ahirette olacağına vurgu yapmaktadırlar.

Alevî-Bektaşî geleneğindeki başka bir inanç da don değiştirme inancıdır. Don değiştirme, ruhun başka bedenlere ve şekillere bürünmesi şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁸⁷ Bir başka tanımda ise varlıkların yapılarını ilahi mucize ile değiştirmesi şeklinde

¹⁸⁴ Akkaya, Kişisel Görüşme, 18 Kasım 2022.

¹⁸⁵ Ahmet Yaşar Ocak, *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri* (İletişim Yayınları, 2015), 192- 94.

¹⁸⁶ Ahmet Yaşar Ocak, *Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri* (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1983), 138- 140.

¹⁸⁷ Irene Melikoff, *Hacı Bektâş- ı Efsaneden Gerçeğe*, çev. Alptekin Turan (Cumhuriyet Kitapları, 2009), 272.

tanımlanmaktadır.¹⁸⁸ Reşadiye Alevîleri don değiştirmeyi yaratıcı tarafından Velî kullara verilen bir lütuf ve kerâmet olarak görmekte ve sır olarak kabul etmektedirler.

Cemal Akkaya dede don değiştirmekle ilgili olarak şunları söylemiştir: *“Gelenegimizde don değiştirme inancı mevcuttur. Hacı Bektaş Velî efendimizin Hz. Ali’nin donunda geldiği rivayet edilir. Yine Hz. Ali ve Hacı Bektaş-ı Velî’nin kendi cenazesini kendilerinin götürdüğü rivayet edilir. Bunlar bir nevi keramettir. Bu kerametler olmasa bu konuma yükselemezlerdi.”*¹⁸⁹

Alevîler, don değiştirmeyi bir nevi Sünnî gelenekteki velînin keramet göstermesi anlayışıyla aynı görmektedir. Özellikle Hacı Bektâş-ı Velî’nin Anadolu’ya güvercin donunda geldiği vurgulanarak, bu durum Velînin kerameti olarak örnek gösterilmektedir.

Reşadiye Alevîleriyle yapılan mülakatlarda görüştüğümüz kişilerin hemen hemen hepsi ahirete olan inançlarını dile getirmiş; kıyamet, kabir, berzah, yeniden dirilme, mahşer, sırat, mizan, cennet ve cehenneme inandıklarını belirtmişlerdir. Yöre Alevîlerindeki ahiret inancı ile Sünnî anlayıştaki ahiret inancının, çok az bir farkla örtüştüğü tespit edilmiştir.

2.2. REŞADİYE ALEVÎLERİNİN İBADET VE DİĞER ANLAYIŞLARI

İbadet sözlükte boyun eğme, itaat, kulluk ve tapma gibi anlamlara gelirken terim olarak insanın Allah’a saygı, sevgi ve itaatini göstererek Allah’ın rızasını kazanmak için yapılan tutum ve davranışlar olarak tanımlanır. Ayrıca ibadet, uygulama biçimine göre dinler arasında farklılık göstermektedir.¹⁹⁰

Alevî-Bektaşîliğin klasik kaynaklarında İslam’ın şartları kapsamında yerine getirilen ibadetlere yer verilmiş ve bu ibadetlerin yapılması tavsiye edilmiştir.¹⁹¹ Hacı Bektaş-ı Velî, dört kapıdan biri olan şeriat kapısının üçüncü makamında ibadet yapılmasının gerekliliğine değinerek namaz, oruç, hac ve zekât ibadetlerinin yapılmasına

¹⁸⁸ Ahmet Yaşar Ocak, *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri* (İletişim Yayınları, 2015), 206.

¹⁸⁹ Akkaya, Kişisel Görüşme, 18 Kasım 2022.

¹⁹⁰ Mustafa Sinanoğlu, “İbadet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1999), 233-35.

¹⁹¹ Hacı Bektâş-ı Velî, *Makâlât*, 72; Hacı Bektâş-ı Velî, *Fevâid*, 43, 61; Bozkurt, *İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*, 57.

yer vermiştir.¹⁹² Hacı Bektaş-ı Veli, “*Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye*” adlı eserinde ibadeti; Müslüman olan herkeste bulunması gereken vasıf olarak göstermiş; Allah’ın rızasına ulaşmak için ibadetlerin yapılmasının zorunlu olduğunu ifade etmiştir.¹⁹³

Buyruklarda “*şeriat ehli olan kimseye lâzım olan şunlardır; namaz kılmak, oruç tutmak, hacca gitmek, gücü yeterse malının zekâtını vermek*” şeklinde ifade edilerek şeriat kapısında ibadetin yapılması lazım görülmüştür.¹⁹⁴ *İmam Cafer Sadık Buyruğu*’nda ise ibadetle ilgili “*Oruç, namaz, hac, zekât, kelime-i şehadet, dünyalık fitresinin tümü Muhammed-Ali’nin buyruğudur. Bunların tümünü yerine getirmek gerekir*”¹⁹⁵ şeklinde bir ifade geçmektedir.

Bu bölümde Reşadiye Alevilerinin namaz, oruç, zekât ve hac ibadetlerini nasıl uyguladığı, Sünnî İslam anlayışındaki ibadet anlayışlarıyla benzer ve farklı yönleri ele alınıp mukayesesi yapılacaktır. Ayrıca bu bölümde Alevilikte ibadet anlayışının özünü oluşturan cem erkânına ve erkânda icra edilen hizmetlere yer verilecektir.

2.2.1. Abdest ve Gusül

İslam dininde abdest ve gusül, ibadetlerin yerine getirilmesi açısından şart görülmekle beraber sosyal hayatta da temizlik açısından büyük önem arz etmektedir. Alevî-Bektaşî klasiklerinde abdest alınması ve gusül yapılmasına yer verilmiş ayrıca abdest ve gusülün bâtinî ve tasavvufî yönüne vurgu yapılmıştır. Hacı Bektaş-ı Velî, *Makâlât*’ta “*susuz abdest, abdestsiz namaz olmayacağı gibi namazsız da Allah’a yaranmanın olmayacağını*”¹⁹⁶ buyurmuştur. Yine *Makâlât*’ta cenâbet olan birisinin cünüplükten temizlenmesi gerektiğine şeriat kapısında değinerek, Müslüman olan birinin yeme, içme ve her koşulda maddi ve manevi açıdan temizliğe önem vermesi gerektiğine dikkat çekilmiştir.¹⁹⁷

Kur’anı Kerim’ de Mâide Suresinin 6. ayetinde:

¹⁹² Hacı Bektaş-ı Velî, *Makâlât*, 72.

¹⁹³ Aytaş ve Yılmaz, *Makalat-ı Gaybiyye ve Kelimat-ı Ayniyye*, 373.

¹⁹⁴ Şeyh Safiyeddin Erdebili, *Erdebili Şeyh Safi ve Buyruğu* (İstanbul: Özel Baskı, 1994), 51.

¹⁹⁵ Bozkurt, *İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*, 43.

¹⁹⁶ Hacı Bektaş- ı Velî, *Makâlât*, 68.

¹⁹⁷ Hacı Bektaş- ı Velî, *Makâlât*, 75.

“Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı meshedin, ayaklarınızı da topuk kemiklerine kadar (yıkayın). Eğer cünüp olursanız temizlenin. Şayet hasta veya yolculuk halinde veya içinizden biri ayak yolundan gelirse yahut kadınlarla cinsel ilişkide bulunursa, bu hallerde su bulamadığınız takdirde temiz bir toprağa yönelin (teyemmüm edin), yüzünüzü ve ellerinizi onunla meshedin. Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez, fakat O sizi tertemiz kılmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister ki şükredesiniz.”¹⁹⁸ buyurulmaktadır.

Abdest, gusül ve teyemmüm ile ilgili buyrulan ayeti, Anadolu’nun bazı bölgelerinde zâhiri temizliğin yanında, ruhun ve kalbin, kibir ve hasetten temizlenmesinin gerektiğine atıfla bâtni temizlik olarak da yorumlanmaktadır.

Mülakatlarımızda gusül ve abdestle ilgili sorularımıza yukarıda verdiğimiz görüşlere benzer görüşler yansıtılmıştır. Temel Yıldız dede: *"Cemlerde yapılan ve on iki hizmetten biri olan süpürgeci, gönlümüzdeki kibiri temizleme babında yapılmaktadır. Cemlerde talib, dedenin huzurunda doğuya yönelerek, bir hizmetli tarafından kendisine ibrikle üç sefer su dökülür ve bu esnada “ya Allah, ya Muhammed, ya Ali” der ve tarikat abdesti aldırılır. Şeriâtin abdesti suyla, târikatın abdesti imanla alınır. Bazı kimselerin Alevîler gusül abdesti almaz yakıştırmaları bizi yermek ve kötülemek maksadıyla yapılan kötü amaçlı iftiralardır. Cinsel ilişkiden sonra ve cemlere gidilirken özellikle gusül abdesti alınmakta, namaz kılarken ise normal abdest alınmaktadır. Normal abdest şöyle alınır: Besmele çekip abdest almaya niyet edilir. Önce üç kere ağız, burun ve yüz yıkandıktan sonra kollar dirseklere kadar yıkanıp başa mesh edilir. Kulaklar yıkandıktan sonra ayaklar topuklarla beraber yıkanır. Gusül abdesti ise niyet edildikten sonra üç kere ağız ve burun yıkandıktan sonra vücudun her yeri kuru kalmamak kaydıyla yıkanır.”*¹⁹⁹ Diyerek gusül ve abdestle ilgili açıklamalarda bulunmuştur.

Talip Ergun Kılıçarslan abdestle ilgili: *"Kişi abdest alırken bir nevi söz verir. Ya Rabbi dünya kiri ile kirlenen bu ellerimi bir daha kirletmeyeceğim, gözümü harama bakmayacağım, yüzümü harama dönmeyeceğim, ayaklarımla harama yürümeyeceğim*

¹⁹⁸ Mâide, 5: 6.

¹⁹⁹ Yıldız, Kişisel Görüşme, 22 Temmuz 2022.

diye azalarını yıkadıkça söz vermiş olur. Zâhiri temizliğin yanında manevi anlamda da temizlik yapmış olur ve böylece maddi ve manevi kirlere arınır."²⁰⁰ Bilgiler vermiştir.

Talip Temel Özcan abdestin gerekliliğiyle ilgili kısa ve öz olarak şu deyişi söylemiştir.

Abdestsiz namaz kılınmaz

Kıldım diyen yalan söyler.²⁰¹

K.K.1. dede ise: "*Temizlik imanın şartıdır. Gusül abdesti cinsel ilişkiden sonra alınır. Ceme giderken alınır. Ceme temiz elbiseler giyilerek abdestli gelinir. Cem ibadetinde bir can dış bedenini suyla, nefsinin yani gönlünü de tövbe ile arındırır. Gönül temizliği ve ruh temizliği tarikatla tövbe ile yapılır. Tövbe ile elinden, belinden ve dilinden kimseye zarar gelmeyeceğine söz vermiş olur. Nefsinin, kalbini kin, nefret, haset ve kibirden temizlenmiş olursun.*"²⁰² Diyerek konu hakkındaki sorumuza cevap vermiştir.

Mülakatlar esnasında, gusül abdesti ne zaman alınır? sorumuza, cinsel ilişkiden sonra, cem'e gidilirken ve bayram günlerinde diyerek cevap verilmiştir. Özellikle kendilerine yönelik Alevîlerin gusül abdesti almadıkları ithamına tepki verdikleri görülmüş ve iftiraya maruz kaldıkları belirtmişlerdir. Bölgede namaz kılanların abdestlerini Hanefî usulüne göre aldıkları görülmüştür. Abdestin zâhiri yönünün yanında bâtını yönüne ve tarikat abdestine dikkat çekilmiş, bunun yanında cem erkânlarında dedenin huzurunda ve halkın önünde tarikat abdesti alındığı tespit edilmiştir. Şeriat abdestinin suyla, tarikat abdestinin ise tevbe ile alındığı dedeler tarafından ifade edilmiştir.

2.2.2. Namaz

Alevî-Bektaşî kaynaklarında namaz ibadetine yer verildiği ve namazın önemine dikkat çekildiği görülmektedir. Hacı Bektâş-ı Velî, *Vilayetnâme*'de namazı dört kapı içerisinde bulunan şeriat kapısında ele almış, namazın inkâr edilemeyeceğine vurgu yaparak, özürsüz namazı terk edenlerin akıbetine değinmiştir. Ayrıca *Vilayetnâme*'de

²⁰⁰ Kılıçarslan, Kişisel Görüşme, 13 Mayıs 2023.

²⁰¹ Özcan, Kişisel Görüşme, 23 Ağustos 2022.

²⁰² K.K.1, Kişisel Görüşme, 15 Eylül 2022.

Hacı Bektâş-ı Velî'nin namaz kıldığından bahsedilerek, namazdaki durumu şu şekilde izah edilmiştir.

“Tanrı’nın rahmeti Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî, seccâde üstüne çıkıp Tanrı dergâhına iki rekât namaz kıldı... Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî halktan çekildi. Bir ibadeti yurdunda karar etti. İbadete koyuldu. Riyazattan öyle bir hale geldi ki namazda rükû ettiği zaman başında mübarek beyni hareket eder, rükûdan kalkınca gene yerine gelirdi. Tam kırk yıl ibadeti etti...”²⁰³

Namaz ibadeti Buyruk’larda “*Şeriat ehli olan kimseye lâzım olan şunlardır; namaz kılmak, oruç tutmak, hacca gitmek, gücü yeterse malının zekâtını vermek*”²⁰⁴ şeklindeki ifadeyle şeriat ehlinin davranışları arasında gösterilmiştir.

Klasik kaynaklarda ele alınan namaz ibadeti, günümüzdeki birçok Alevî tarafından farklı yorumlanmış; Sünnî gelenekteki namaz anlayışından oldukça farklılaşmıştır. Bu farklı bakış açısının nedeni Kur’an ve sünnetin farklı yorumlanması,²⁰⁵ Kur’an’da namaz için kullanılan salât kelimesinin dua ve anmak anlamlarında kullanılması,²⁰⁶ bâtinîliğin etkisiyle oluşan te’vil farkı,²⁰⁷ teberrâ anlayışından dolayı Sünnîlere benzemek istenmemesi,²⁰⁸ namazın Emevîler tarafından çıkartıldığı iddiası ve Hz. Ali’nin namazda iken şehit edilmesi gibi nedenlerdir. İşte bu yüzden namazın eda edilmesinde ve yorumlanmasında farklı uygulamaların olduğu görülmektedir.²⁰⁹ Namazın rükunlarından olan secde, meleklerin Hz. Âdem’e secde etmesi gerekçe gösterilerek insana secde edilmesi gerektiğine istinaden cem erkânlarında namaz ibadeti yüz yüze bakarak “halka namazı, tarikat namazı” adıyla cemal cemale zikir olarak yapılmaktadır.²¹⁰

Namazla ilgili olarak Alevî ozanları eserlerinde şu deyişleri zikretmişlerdir:

²⁰³ Abdülbaki Gölpınarlı, *Vilâyet- nâme Menâkıb- ı Hünkâr Hacı Bektâş- ı Velî* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1995), 8.

²⁰⁴ Erdebili, *Erdebili Şeyh Safî ve Buyruğu*, 51.

²⁰⁵ Halil Öztoprak, *Kur’an’da Hikmet Tarihte Hakikat ve Kur’an’da Hikmet İncil’de Hakikat* (Demos Yayınları, 2006), 6- 7.

²⁰⁶ Zelyut, *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik*, 68.

²⁰⁷ Vaktidolu, *Cabbar Kulu*, 130.

²⁰⁸ Cenksu Üçer, “Geleneksel Alevilikte İbadet Telakkileri”, *Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu*, 2005, 300.

²⁰⁹ Zelyut, *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik*, 110- 18.

²¹⁰ Vaktidolu, *İmam Caferi Sadık Buyruğu*, 141.

Kaygusuz Abdal:

"Gündüzle gece kırk rekât
On yedi farz yirmi sünnet
Vitir vacip üç rekat
Daha namaz sorar mısın?
Cum'a hem Bayram ikidir
Daha namaz sorar mısın."²¹¹

Kul Himmet:

"Kula farz eylemiş beş vakit namaz
Namazın farzını boynunda komaz
Evliyalar enbiyalar uyumaz
Her sabah her sabah yalvarır kullar"²¹²

Yeminî:

"Namaz, hac savm erkân ibadeti
Gücün yettikçe eyle ibadeti."²¹³

Mülakatlarımızda namazla ilgili sorularımıza Temel Yıldız dede şu şekilde cevap vermiştir: *"Biz namaza karşı değiliz. Ne kadar ibadet edersen, yaratanın katında o kadar arınırsın ve Hakk'ın rızasını alırsın. İnsan günde beş defa yıkansa o kadar temiz olur ve kirlerden arınır. İbadette böyledir, kişi ne kadar ibadet ederse, ibadet, o kişiyi o kadar arındırır. Taliblerimiz arasında evde, camide namazını kılanlar var, biz bu kimselere kılmamaları noktasında bir şey demiyoruz ve müdahale etmiyoruz. Allah insanı yaratmış, ruh üflemiş ve cemalini vermiştir. İnsan mübarek bir varlıktır çünkü İnsanın sıfatı Hak'tandır. Biz Alevîler'de insanın baş kısmına, yedi azaya cemale küfredilmez. Küfredene ceza verilir. Cemevleri bizim ibadetihanemizdir. Cem evlerinde biz de halka*

²¹¹ Güzel, Kaygusuz Abdal, 57- 59.

²¹² İbrahim Aslanoğlu, Kul Himmet Üstadım (İstanbul: Can Yayınları, 1995), 95.

²¹³ Özmen, Alevî- Bektâşî Şiirleri Antolojisi, 2: 62.

*namazıyla secde ediyoruz, rüku veriyoruz. Cem merasimlerinde halka namazı ayakta, cemal cemale, yüz yüze yapılır. Kulun ve dolayısıyla da Allah'ın rızası alınır."*²¹⁴

Talip Ergun Kılıçarslan namazla ilgili şunları ifade etmiştir. *"Namaz duadır, zikirdir. Hz. Peygamberimiz namazı şeklen nasıl yaptıysa bizim de onun gibi yapmamız lazım. Cemlerde yapılan da duadır, zikirdir. Ama halka namazı ile beş vakit namaz birbirinden farklıdır. Erkân ve rukunları farklıdır. Halka namazında dua ve zikirde bulunmak, namaz kılmak anlamına gelmez."*²¹⁵

K.K.1. dede: *"Farsça bir kelime olan namazın Türkçe manası dua demektir. Biz bunu cemlerde Halka Namazı, Târikat Namazı olarak yerine getiriyoruz. Halka namazında da rukû ve secde yapılır. Ama bu sayısal mana da yapılmaz. Arka, arkaya değil de hacdaki gibi yüz yüze niyazda bulunulur. Yüz yüze olmasının sebebi insana saygıdandır. Yani insanın cemali hakkın cemali olarak görülür. Bundan dolayı halka namazı yapılır. İnsanın başında yedi uzuv bulunmaktadır. Fatiha Suresi de yedi ayettir. Bu insanın saygınlığını göstermektedir."*²¹⁶ Diyerek konu hakkındaki görüşünü beyan etmiştir.

Pek çok Bektaşî köyünde İmam Hatip olarak görev yapan Durmuş Koç bölgede namaza yaklaşımla ilgili olarak şunları belirtmiştir: *"Görev yaptığım Bektaşî köylerinde az da olsa beş vakit namaz kılanlar vardı. Cuma namazlarına, Bayram ve cenaze namazlarına katılım oluyordu. Bölge de namazlar Hanefî fikhına göre kılınır. Cenaze ve bayram namazlarında İmam Hatip olmayan köyler müftülüğe müracaat ederek namaz kıldırmaq için İmam Hatip talep ediyorlar. Cenazeler dede ile beraber kaldırılır. Gittiğimiz yerlerde cenaze namazlarını bizim kıldırmanızı talep edilir. Alevî köylerinde görev yaptığım süre boyunca her daim saygıyla karşılandım. Camiye, namaza gelen, gelmeyen herkes lokma dağıttıklarında, evlerine ve meclislere davet ederlerdi. Kur'an ve dua okunmasını talep ederlerdi."*²¹⁷

²¹⁴ Yıldız, Kişisel Görüşme, 22 Temmuz 2022.

²¹⁵ Kılıçarslan, Kişisel Görüşme, 13 Mayıs 2023.

²¹⁶ K.K.1, Kişisel Görüşme, 15 Eylül 2022.

²¹⁷ Durmuş Koç, Kişisel Görüşme, 1966, İmam-Hatip, Reşadiye, 25 Aralık 2022.

İmam Hatip Ali Demiryürek ise: “Görev yaptığım Alevî köylerinde beş vakit namaz kılanlar mevcuttu. Namaz kılanlara herhangi bir tepki verilmiyor. Bunun yanında bayram namazlarına ve cenaze namazlarına katılım yoğun oluyordu. Cenazeler muhakkak namaz kaldırılarak ve Kur’an okunarak kaldırılırdı.” Diyerek konu hakkındaki tecrübelerini bizlerle paylaşmıştır.²¹⁸

Mülakatlar neticesinde gördüğümüz şudur ki bölgede namaz ibadeti Allah’ın bir emri olarak görülmektedir. Namaz kılmanın şekli Kur’an’da belirtilmediği gerekçe gösterilerek farklı yorumlamalar yapılmaktadır. Alevîler arasında namazın, Sünnilerin kıldığı gibi kılınıp, kılınmayacağı konusunda görüş farklılıkları bulunmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de salât kavramı ile geçen namaz ibadeti, dua ve niyaz anlamlarında kabul edilmektedir. Yöre Alevîleri namazla ilgili olarak yukarıda belirtilen hâdiseleri de gerekçe göstererek namaza mesafeli durmaktadırlar. Beş vakit namazın yerine Cem merasimlerinde halka namazı veya tarikat namazı olarak adlandırılan yüz yüze olarak niyaza durulan ritüel gerçekleştirilmektedir. Camide ya da evlerinde namazlarını kılanlar, namaz kılmanın gerekliliğini savunurken, Alevîlikte namaz yoktur, namazımız niyazımızdır, görüşünde olanlar, Allah’a ibadetin yalnızca namaz kılmakla sınırlandırılmayacağını, niyazın da bir ibadet olduğunu savunmaktadırlar. Bölge Alevîlerinden beş vakit, cuma, bayram ve cenaze namazlarını kılanların, namazlarını Hanefî mezhebine göre eda ettikleri görülmüştür.

2.2.3. Oruç ve Nefis Terbiyesi

Hak olsun batıl olsun hemen hemen bütün dinlerde bazı gün ve geceler sair zamanlara göre daha muteber ve kutsal kabul edilmektedir. İslam dininde ise Ramazan ayı diğer aylara istinaden daha muteber sayılmakta, Kur’an-ı Kerim’de Bakara Suresi’nin 183. ayetinde buyrulduğu üzere önceki ümmetlerde olduğu gibi İslam dinine inananlara da Ramazan orucunun farz kılındığı bildirilmektedir.

Alevî-Bektaşî klasiklerinde oruçla ilgili bilgiler verilerek, oruç tutmanın inananlar üzerine farz olduğuna dair ayet ve hadislere yer verilmiştir. Hacı Bektâş-ı Velî *Makâlât* adlı eserinde, oruç tutmayı şeriat kapısı makamları arasında sayarak Bakara suresi 183.

²¹⁸ Ali Demiryürek, Kişisel Görüşme, 1966, İmam- Hatip, Reşadiye, 25 Aralık 2022.

ayetini “*Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz.*”²¹⁹ konu hakkında dayanak göstermiştir.²²⁰ Hacı Bektâş-ı Velî *Makâlât’ı Gaybiyye* adlı eserinde ise asıl ideal kulluğun zâhiri manadaki oruç tutmakla değil de tasavvufî/bâtınî yönüyle de oruç tutmanın önemine dikkat çekerek oruç tutan halkı “avam” “havas” ve “havassü’l-havas” olarak gruplandırmıştır. Bu konuda da:

“Avamın orucu; karnı ve cinsel organları orucu bozan şeylerden korumak, havasın orucu; gözü namahreme bakmaktan, kulağı uygun olmayan sözleri duymaktan ve dili haksız konuşmaktan korumak, havassü’l-havasın orucu (ki peygamber ve evliyaya mahsus oruç) gönlü haktan gayri her şeyden korumak”²²¹ şeklinde bir açıklama yapmıştır.

Alevî ozanları deyişlerinde oruç ibadetinden bahsetmişlerdir. Yeminî şu şekilde dile getirmiştir:

"Namaz, hac savm erkân ibadet

Gücün yettikçe eyle ibadet"²²²

Alan araştırmamızda Veysel Eraslan dede oruçla ilgili: "*Bizim geleneğimizde oruç tutmanın ayrı bir yeri vardır. Farklı zamanlara göre birçok oruç çeşidi vardır. Yalnız günümüzde bunların hepsi tutulmuyor. Belli başlı olarak Muharrem orucunu dokuz gün tutarız. Kur'an-ı Kerim'de oruçların kaç gün tutulacağına dair bilgi verilmemiştir. Oruç tutun emredilmiştir. Kimi iki gün, kimi üç gün, isteğe bağlı olarak oruç tutulur. En başta Muharrem orucu ile bunun yanında hızır orucu, adak orucu, kırk sekiz perşembe orucu tutulmaktadır. Taliblerden Ramazan orucunu tutanlar da vardır. Oruca başlamadan önce "Bism-i Şah, Allah... Allah... Tüm peygamberlerin tuttuğu Muharrem orucunu ve mâtemini tutacağım. Hak-Muhammed-Ali aşkına, İmam Hüseyin ve Kerbelâ şehitlerinin susuzluk niyetine, On iki İmam, On Dört Masum Pâk'ın şevkine, Erenlerin himmetine, kolaylıklar ve sabretmeyi nasip eyle yarabbi... diyerek niyet edip oruca başlarız."*²²³ demiştir.

²¹⁹ Bakara, 2:183.

²²⁰ *Makâlât: Hacı Bektâş-ı Veli*, 19.

²²¹ Aytaş ve Yılmaz, *Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimat-ı Ayniyye*, 4.

²²² Özmen, *Alevî- Bektâşî Şiirleri Antolojisi*, 2: 62.

²²³ Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

Saha araştırmamızda ayrıca oruç tutmanın zâhiri ve bâtını yönüne ağırlık verildiği görülmüştür. Oruç ibadeti ile ilgili sorularımıza cevaben Yusuf Arslan dede: *"Biz Muharrem orucuna önem veriyoruz. On iki gün tutulur. Hz. Adem'den Hazreti Muhammed Mustafa'ya kadar Muharrem orucu on gün kurtuluş orucu olarak tutulmuştur. Hazreti peygamberden sonra İmam Hüseyin'in ve yetmiş iki kişinin şehit edilmesi nedeniyle, Alevî toplumu kurtuluş orucu olarak tuttuğu oruca bu hâdiseden sonra iki gün daha ilave ederek yas-ı matem orucu olarak tutmaya başlamışlardır. On gün olarak tutulan oruç, iki günde on iki İmamlar ve Ehl-i Beyt aşkına ilavesiyle on iki gün olarak tutulmaktadır. Bu orucu tutarken su, sulu içecek ve yiyecekten uzak dururuz. Hayvan kesme ve hayvansal ürünleri yemekten, yumurta yemekten uzak dururuz. Bu ayda kişi eşiyile beraber olmaz, tıraş olmaz, eğlence ve aynaya bakma gibi davranışlardan uzak durur."*²²⁴ Şeklinde karşılık vermiştir.

K.K.1. dede oruçla ilgili olarak şu görüşleri bizimle paylaşmıştır: *"Muharrem ayında on iki gün oruç tuttuktan sonra on üçüncü gün aşûre yapılır, İmam Zeynel Abidin'in Kerbela'dan sağ kalışı anısına şükür orucunun kurbanı kesilir. Oruç sadece aç kalmak için tutulmaz. Peygamber efendimiz bir hadisinde; "nice oruç tutanlar var onlara oruçtan kalan açlık ve susuzluktur," buyurur. Bu hadisin mesajı nefsi terbiye etmek demektir. Sadece aç kalmak değil, gözü, kulağı, ağzı, eli, dili azaları terbiye ederek uzuvlarla oruç tutmak gerekir."*²²⁵

Temel Yıldız dede: *"Alevî toplumunda on iki Muharrem, kırk sekiz perşembe ve üç günde Hızır orucu ile toplam altmış üç gün oruç tutulur. Hz. Peygamberin vefat ettiği yaşla aynı sayıdadır. Ayrıca bizde Ramazan ayında oruç tutanlar da mevcuttur. Ne kadar oruç tutarsan nefsin o kadar körlersin. Neticede oruç nefsi ıslah ibadetidir."*²²⁶ Diyerek oruç'la ilgili görüşlerini belirtmiştir.

Talib Ali Rıza Külekçi oruç ibadeti hakkında: *"Köyümüzde oruç tutulmaktadır. Özellikle Muharrem orucuna çok önem verilmekte ve genel olarak tutulmaktadır. Ayrıca köyümüzde Ramazan orucunu da tutanlar mevcuttur. Bunlardan başka Perşembe*

²²⁴ Arslan, Kişisel Görüşme, 15 Eylül 2022.

²²⁵ K.K.1, Kişisel Görüşme, 15 Eylül 2022.

²²⁶ Yıldız, Kişisel Görüşme, 22 Temmuz 2022.

orucu ve Hızır orucu da tutulmaktadır. Yalnız oruç tutarken bütün uzuvlarla oruç tutmaya ve nefsi haramdan korumaya gayret gösterilmektedir.” Demiştir.²²⁷

Bu cevaplar ışığında bölge Alevîlerinin genel olarak “Muharrem (12 gün), Hızır (3-7 gün), 48 Perşembe, Adak oruçları ve farklı sayılarda Ramazan ayında (3-9-30 gün) oruç tuttuklarını söylememiz mümkündür. İmam Hüseyin ve Kerbela hâdisesini anmak adına Muharrem orucuna ayrı bir önem verildiği ve yas-ı matem orucu olarak tutulduğu da görülmüştür.

Ayrıca oruç, bölge alevilerince sadece yemekten içmekten kesilmek olarak değil nefsi eğitmek olarak da anlamlandırılmakta ve buna delil olarak da Kur’ân-ı Kerim’deki Bakara Suresi 183. ayet gösterilmektedir. Bu ayet nefsini ıslah edemeyenler için oruç farz kılınmıştır, nefsinin ıslah edenlere, Allah’tan korkanlara oruç farz değildir, şeklinde ayet bâtinî olarak yorumlanmaktadır. Son olarak, bölgede Ramazan ayında oruç tutan Alevilerin de olduğu yaptığımız araştırmada ortaya koyulmuştur.

2.2.4. Hac ve Gönül Hacı

Sözlük manası “yönelmek, kastetmek, ziyaret etmek” anlamlarına gelen hac,²²⁸ ıstılâhî olarak imkânı olan her Müslümanın ihrama girerek zilhicce ayında Kâbe, Arafat, Müzdelife ve Mina’yı ziyaret etmek suretiyle yapılan ibadet olarak tanımlanmaktadır.²²⁹ Hac Kur’an-ı Kerim’de, Âl-i İmran suresi 97. ayetiyle “*Gitmeye gücü yetenlerin Kâbe’yi ziyaret etmeleri, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır*” emredilmiştir.²³⁰

Alevî-Bektaşî kaynakları olan *Makâlât*, *Vilâyetnâme*, *Fevâid*, *Buyruklar* ve *Fakr-nâme* gibi eserlerde hac’la ilgili zâhir ve bâtın boyutta yorumlara yer verildiği görülmektedir.²³¹ Hacı Bektâş-ı Velî “*Ma’lum olâ ki bu kırk makamdan biri eksik olursa hakikat tamam olmaz*” diyerek tarif ettiği kırk makam içerisinde şeriat kapısının üçüncü

²²⁷ Külekçi, Kişisel Görüşme, 04 Aralık 2022.

²²⁸ Ebü’l- Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el- Ensârî er- Rûveyfî İbn Manzûr, "Hac", "*Lisânu’l- Ârab*", (Beyrut: Dâru’s- Sadr, 1311 1232), 226.

²²⁹ Ömer Faruk Harman, "Hac", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.14 (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 382.

²³⁰ Al- i İmran, 3: 97.

²³¹ Hacı Bektâş- ı Velî, *Makâlât*, 105; Hacı Bektâş- ı Velî, *Fevâid*, 31; Şeyh Safiyyeddin Erdebili ve İshak İbni Cebrâil, *Makâlât (Şeyh Safi Buyruğu)*, çev. Sönmez Kutlu ve Nizamettin Parlak (İstanbul: Horasan Yayınları, 2009), 321.

makamında hacca değinmiştir.²³² Hac'la ilgili *Vilâyetname*'de haccın zâhiri boyutuna değinilmiş, Hacı Bektâş-ı Velî'nin hacca niyetlendiği, kerametle hacda Lokman-ı Parende ile bulunduğu ve bundan dolayı da kendisine “Hacı” lakabının verildiğinden bahsedilmektedir.²³³

Hacı Bektâş-ı Velî Makalat'ında hac menasikleriyle gönül arasında bağ kurarak şu şekilde tasvir etmiştir:

“Gönül âlemin mutlak padişahı olan Allah'ın bakış yeri, nazargâhıdır. Gönül kalbin Kâbe'sidir. Gönül ile Allah arasında perde yoktur. Bu durumda şimdi müminlerin gönlü Kâbe'ye benzer. Onun için âşıklar yüzlerini yere sürerler. Haccın erkânı ile seyr-ü sülûk mertebeleri arasında da benzerlikler kurulur. Hacılar Kâbe'de ihram giyerler. Hakkı batıldan ayırmak Kâbe'de ihram giymeye benzer. Yoldan taşları temizlemek Batn-ı Arafat'ta taş atmaya benzer. Geçmiş ömrümüz Safa'ya, kalan ömrümüz Merve'ye benzer. Pişman olmak, kalan ömrümüzü Hakk'a kullukla geçirmeye ve Safa ile Merve arasında gidip gelmeye benzer. Af dileyerek yürümek ve tövbe istiğfar etmek Kâbe'yi tavaf etmeye benzer. Miskinliğe bürünmek de Arafat'ta vakfeye benzer. Kâbe'ye yürüyerek veya bir vasıtayla gidilir. Bir kılavuza ve rehber ihtiyacı vardır. Gönül ise Allah'ın tecelligâhı ve dostu olduğundan bir rehber ve vasıtaya ihtiyacı yoktur.”

Hacı Bektâş-ı Velî, Hac menasiklerinin bâtın ve zâhir yönlerine dikkat çekerek yorumlamıştır.²³⁴

Hacı Bektâş-ı Velî'ye atfedilen bir deyişte:

"Hararet nârdadır sacda değildir

Akıl baştadır tacda değildir

Her ne arar isen kendinde ara

Mekke'de Kudüs'te Hac'da değildir"

İfadeleriyle haccın bâtın boyutuna dikkat çekmiştir.

Buyruk vb. eserlerde Hacı Bektâş-ı Velî' nin bâtınî Kâbe anlayışına delil olarak:

“Kullarım, beni senden sorarlarsa, (bilsinler ki), gerçekten ben (onlara çok) yakınım...”
²³⁵ “...Çünkü biz ona şah damarından daha yakınınız.”²³⁶ Bu gibi ayetler referans gösterilmiş ve Hac'cın derûni anlamlarına dikkat çekilmiştir.²³⁷ Deyişlerdeki “Benim

²³² Hacı Bektâş- ı Velî, *Makâlât*, 31.

²³³ Hacı Bektâş- ı Velî, *Manâkub- ı Hünkâr Hacı Bektâş- ı Velî- Vilâyet - Nâme* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2017), 6, 17.

²³⁴ Hacı Bektâş- ı Velî, *Makâlât*, 105.

²³⁵ Bakara, 2:186.

²³⁶ Kâf, 50:16.

²³⁷ Erdebili ve Cebrail, *Makâlât (Şeyh Safî Buyruğu)*, 321.

Kâbem insandır” sözü ile haccın bâtını yönüne vurgu yapılmış yalnız bu yaklaşım haccın zâhiri yönünün yok sayılacağı anlamına gelmemektedir.²³⁸

Alevî-Bektaşî ozanları deyişlerinde hac ibadetinin genellikle bâtını ve zâhiri yönüne dikkat çekmektedirler.

Nesimî:

"Tavaf-ı Kâbe'nin gerçi sevabı çoktur ey Mevlâ

Gönül Allah evidir çün tavaf etmek ânı evlâ"²³⁹

Pîr Sultan Abdal:

"Halil Kâbe yaptı insan gelmeğe

Şüphesiz günahlar kabul olmağa"²⁴⁰

Hac ibadetine dair K.K.1 dede: "*Hac ibadetine inancımız var. Taliplerden hacca gidenler oluyor. Cem merasimlerinde semah dönerken hac ibadetine olduğu gibi kadın erkek, bacı kardeş olarak birlikte dönüyoruz. Bir nevî Hac'daki birlikteliği canlandırıyoruz. Benlikten, sen ben olma kibrinden sıyrılıyoruz. Birbirimizin rızalığını dolayısıyla Hakk'ın rızalığını alıyoruz.*"²⁴¹ Hac'la ilgili bilgiler verdi.

Talip Ergun Kılıçarslan: "*Hac Allah'ın müslümanlara bir emridir. Gücü yetenlerin hacca gitmesi farzdır. Hac başka ibadet veya ritüel yapılarak yerine getirilmez. İbadetlerin kendine özgü yönleri vardır. Her ibadet emredildiği ve Hz. Peyygamber'in gösterdiği şekilde yapılması gerekir. Ayrıca köyümüzde hacca gidenler bulunmaktadır.*"²⁴² Beyanında bulundu.

Temel Yıldız dede: "*Hac dinimizde farz olarak emredilen bir ibadettir. Hacı Bektaş-ı Velî'nin türbesini ziyaret etmek, hac yapmak anlamına gelmez. Bunlar menasikleri farklı olan ritüellerdir. Gücü yetenlerin ikisini de yapması güzel olur. Semah törenlerinde hacdaki tavaf canlandırılmaktadır. Semahta dünyalık duygulardan sıyrılıp*

²³⁸ Üzümlü, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevîlik*, 147.

²³⁹ Nesimî, *Nesimî Divanı*, 77.

²⁴⁰ Sadeddin Nüzhet Ergun, *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri*, c. 1 (İstanbul: Maarif Kitaphanesi, 1955), 162.

²⁴¹ K.K.1, Kişisel Görüşme, 15 Eylül 2022.

²⁴² Kılıçarslan, Kişisel Görüşme, 13 Mayıs 2023.

ibadet bilinciyle dönülür. Kırklar meclisinde yapılan semah canlandırılır. Maksat günahlardan arınmaktır.²⁴³ Diyerek konu hakkındaki bilgilerini aktarmıştır.

Yusuf Arslan dede: “*Hacı Arabistan'da Kabe'yi ziyaret etmekle yapılır. Hacı Bektaş-ı Velî'nin türbesini ziyaret etmek, hac olarak adlandırılmaz. Yalnız Alevî toplumunda Velîyyullah'lar hep ziyaret edilir ve bu ziyaretler ibadet olarak kabul edilir. Semah'ın, Hac ibadetiyle benzer yönleri vardır. Bize Alevî toplumu olarak semahla ilgili şunu söylüyorlar, diyorlar ki kadın erkek bir semah dönüyorsunuz böyle ibadet olur mu? Tabii ki bilmedikleri için ön yargılı davranıyorlar. Biz de diyoruz diyor ki; Kâbe'nin etrafında kadın erkek, bacı kardeş nasıl beraber ibadet yapıyorsa, bizde semahta bu şekilde yapıyoruz.*”²⁴⁴ Açıklamalarında bulunmuştur.

Veysel Eraslan dede hacla ilgili şunlara değinmiştir: “*Alevî inancında hac için Kâbe'yi ziyaret etmek şarttır. Hacı Bektaş Velî'nin türbesini ziyaret etmekle hac ibadeti yerine getirilmiş olmaz. Kâbe'yi ziyaretle türbe ziyareti farklı şeylerdir. İbadetlerin yapılışı kendine hastır. Her birinden alınacak öğreti, hac ve sevap farklıdır.*”²⁴⁵

Reşadiye'deki Alevîler hac ibadetini kabul etmekle beraber aralarında az da olsa hacca gidenlerin olduğunu belirtmektedir. Anadolu Aleviliğinin bazı bölgelerinde görülen Hacı Bektaş-ı Velî'nin türbesini ziyaret etmenin, hac yapma yerine sayılacağı anlayışı bölge Alevîleri tarafından kabul edilmemektedir. Yaptığımız görüşmelerde Cem merasimlerinde yapılan semah dönme ile Kâbe'yi tavaf etme arasında şekilsel olarak benzer yönlerin ve anlamlarının bulunduğu aktarılmıştır. Ayrıca İnsanın gönlünü kazanmaya vesile olacak davranışlarda bulunmanın hac yapma yerine geçmeyeceği, yalnız hac yapma kadar sevap alınacağı düşüncesi görüşmelerimizde dile getirilmiştir.

2.2.5. Zekât ve Lokma Dağıtımı

Sözlükte, "artma, arıtma, bereket, çoğalma ve övgü" gibi anlamlara gelen zekât, İslam'ın beş temel esaslarından birisidir.²⁴⁶ Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette emredilen

²⁴³ Yıldız, Kişisel Görüşme, 22 Temmuz 2022.

²⁴⁴ Arslan, Kişisel Görüşme, 15 Eylül 2022.

²⁴⁵ Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

²⁴⁶ Ebü'l- Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el- Ensârî er- Rûveyfî İbn Manzûr, "Zekât", *Lisânu'l- Ârab*, (Beyrut: Dâru's- Sadr, 1311 1232), c. 2, 36; Ebü'l- Feyz Murtaza Muhammed b. Muhammed Zebidi, "Zekât ", *Tâcü'l- arûs min Cevâhiri'l- Kâmûs*, (Kuveyt, ts.), c. 10, 164.

zekât, Zâriyât Suresi 19. ayetinde “*Onların mallarında fakirler ve yoksullar için bir hak vardır*”²⁴⁷ buyrularak yardımlaşma, dayanışma ve infakta bulunma emredilmiştir.

Zekât, Hacı Bektâş-ı Velî'nin *Fevâid* ve *Velâyetnâme* adlı eserlerinde Müslümanların maddi olarak yerine getirilmesi gerekli olan bir ibadet türü olarak ifade edilmiştir.²⁴⁸ Şeyh Sâfi Buyruğu'nda ise “*Allah Teâlâ'nın verdiği malın yüz akçede iki buçuk akçe Hakkullâhı vardır. Sene be sene vermek gerektir. Zîrâ sonra hisâbı ve azâbı vardır*” sözü ile zekât'ın uygulama biçimine ve verilmediği takdirde sonucuna dikkat çekilmiştir.²⁴⁹

Alevîler ve Bektaşîler, Enfal suresinin 41. ayeti olan “*Allah'a ve ayırım günü yani iki topluluğun karşılaştığı gün kulumuza indirdiğimize iman etmişseniz bilin ki ganimet olarak ele geçirdiğiniz her şeyin beşte biri Allah'a, peygambere, yakınlar, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. Allah her şeye kadirdir.*”²⁵⁰ ayeti delil gösterilerek, Ehl-i Beyt hakkı olarak Hacı Bektâş-ı Velî dergâhına, dedelere ve ocaklara zekât verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Tekke-dergâh hakkı olarak verilen bu hisseler “Hakkullah, dede hakkı, چراغ hakkı, lokma, çıralık,” vb. isimlerle adlandırılmaktadır. Yapılan işlerin bereketli olması, kazadan ve beladan korunması dileğiyle verilen bu bağışlar, dinî merasimlerin uygulanmasında ve sosyal problemlerin çözümünde kullanılmaktadır. Zekât İslami gelenekteki gibi belirli bir usul ve esas içerisinde değil de daha çok bâtinî bir anlayış düşüncesiyle, mal, ölçü ve zaman şartı aramadan ekonomik güçleri nispetinde uygulanmaktadır.²⁵¹

Zekâtla ilgili Cemal Akkaya dede: “*Zekât bize göre herkesin ekonomik gücü nispetinde fakir, fukaraya yardımcı olması demektir. Maddi, manevi, ayni ve nakdi olarak ihtiyacı olanın elinden tutmak gerekir. “Hakkullah” olarak dedeye, cem evine, maddi ve manevi yardım da bulunuruz. Cem erkânından sonra “Hızır Lokması, Birlik Lokması, Dardan İndirme Lokması, Düşkünlük Lokması” olarak lokma dağıtılmaktadır. Bunlar bir*

²⁴⁷ Zâriyât, 51:19.

²⁴⁸ Hacı Bektâş- ı Velî, *Fevâid*, 31.

²⁴⁹ Bisâtî, *Şeyh Sâfi Buyruğu* (Menâkıbu'l- Esrâr Behcetü'l- Ahrâr), ed. Ahmet Taşgîn (Ankara: Rheda-Wiedenbrück Çevresi Alevî Kültür Derneği Yayınları, 2003), 19.

²⁵⁰ Enfâl, 8: 41.

²⁵¹ Cenksu Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevîlik* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010),329, 330.

*nevi paylaşma ve yardımlaşma amaçlı zekâtın bir başka yönüdür."*²⁵² Şeklinde bir açıklamada bulunmuştur.

Yusuf Arslan dede zekâtı şöyle açıklamaktadır: "*Alevî toplumunda zekât lokma olarak verilir ve ayrı bir yeri vardır. İmam Ali Lokması denir. Cemlere gelirken imkanı olan helal kazâncından bir lokma getirir. Kimi şeker, kimi çörek, vs. getirir. Getirilen lokmalar cem sonunda harmanlanır ve paylaşılır. İhtiyaç sahipleri gözetilir. Dertleri olanlar dinlenir. Herkesin bir birbirlerinden haberi olur. Yardımlaşma, dayanışma ve paylaşma duyguları ön plana çıkarılır. Zaten Sünnî gelenekte olan zekâtın özünde de bunlar vardır."*²⁵³

Cemevine ve dedelere zekât veriliyor mu? sorumuza Yusuf Arslan dede: "*Dede tarafından cemevinin hizmetleri yürütülüyor ve bu hizmetlerin devamı için gereksinimler oluyor. Bu gereksinimleri karşılamak için zorunlu olarak değil de gönüllü olarak bağış yapılıyor. Hakkullah veriliyor. Bu bağışlarla hizmetlerde devamlılık sağlanıyor ve ihtiyaçlar karşılanıyor."*²⁵⁴ Demiştir.

Talip Ergun Kılıçarslan zekât konusunda: "*Allah akılsız varlıkların hiçbirisini ibadetle mükellef tutmamıştır. Her ibadetin kendine özgü maddi ve manevi terbiye edici bir yönü vardır. Zekât ibadetinin hem maddi hem de manevi yönü vardır. Hem malını tezkiye edersin, hem nefsinizi tezkiye edersin ve aynı zamanda ihtiyaç sahibini gözetmiş olursun. Bu yönüyle zekât çok yönlü olan bir ibadettir."*²⁵⁵ Diyerek konu hakkındaki görüşünü beyan etmiştir.

Veysel Eraslan dede Lokma dağıtma ve Hakkullah'la ilgili şu bilgileri vermiştir: "*Bizde zekât farklı uygulanmaktadır. Bizde her perşembe akşamı rızalık yapılır ve lokma dağıtılır. İhtiyaç sahibi varsa ihtiyaçları giderilir. Dede cemde kimin neye ihtiyacı varsa sorar, derdi olan dinlenir, dertler paylaşılır ve çare üretilir. Bir de Hakkullah vardır, zorunlu olmayarak dedelere verilir. Dede bu hakkullah'ı dergahın bakımı, hizmetlerin devamlılığı ve ihtiyaç sahipleri için kullanır. Bizdeki lokma ve hakkullah Sünnilerdeki*

²⁵² Akkaya, Kişisel Görüşme, 18 Kasım 2022.

²⁵³ Arslan, Kişisel Görüşme, 15 Eylül 2022.

²⁵⁴ Arslan, Kişisel Görüşme, 15 Eylül 2022.

²⁵⁵ Kılıçarslan, Kişisel Görüşme, 13 Mayıs 2023.

*zekât gibi bir cins ve ölçü ile sınırlı olmayarak verilir. Kişinin elinde ne varsa imkanı ölçüsünde olan olmayanla paylaşır.*²⁵⁶

Reşadiye Alevilerinin zekât anlayışı, Sünnî anlayıştakine benzer bir şekilde “Lokma ve Hakkullah” anlayışı içerisinde uygulanmaktadır. Lokma ve Hakkullah’ın Zekât’tan farklı yönleri olsa da ihtiyaç sahibinin gözetilmesi, fakir-fukaraya sahip çıkılması, sosyal dayanışma ve yardımlaşma bilincinin açık olması ve ekonomik durumu iyi olanların bunu bir ödev bilerek yardımlaşmada bulunması zekâtın anlam dünyasıyla uyuştuğunu göstermektedir. Ancak zekât verilecek malın cinsi, miktarı, zamanı ve verilecek yerlerdeki aranan şartların eksik olması gibi konularda bölgeki Alevilerin Sünnî gelenekteki zekât anlayışından ayrıştığı görülmüştür.

2.2.6. Kurban

Kurban kelime manasıyla “yaklaşmak, yakınlaşmak” anlamlarına gelmektedir.²⁵⁷ Istılâhi anlamıyla kurban “*Kendisiyle Allah’a yaklaşılan şeyi, özel olarak da Allah’a yakınlık sağlamak, yani ibadet (kurbet) amacıyla belli vakitte belirli cinsten hayvanları kesmeyi ve bu amaçla kesilen hayvanı ifade eder.*”²⁵⁸ Kur’an-ı Kerîm’de: “*Rabbin için namaz kıl ve kurban kes*” ayetiyle Müslümanların kurban kesmeleri emredilmiştir.²⁵⁹

Alevî klasiklerinde kurbanla ilgili bilgilere yer verilmiştir. Hacı Bektâş-ı Velî, *Fevâid* adlı eserinde Hz. İbrahim’in Hz. İsmail’i kurban etme olayını ele almıştır.²⁶⁰ Alevî-Bektaşî çevrelerinde "Kurban" için “tığlamak, lokma ve tercüman” isimleri kullanılmakta, ancak kurban kesmek zorunlu görülmemektedir.²⁶¹ Cem erkânlarında “delil, peyk, sofrâ, dolu, seyyid-i ferraş ve sakka” gibi on iki hizmetlerin yerine getirilmesinde yapılan kurbana “içeri kurbanı” cem erkânlarına bağlı olmadan yapılan kurbanlara da “dışarı kurbanı” denilmektedir.²⁶²

²⁵⁶ Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

²⁵⁷ Ebü'l- Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el- Ensârî er- Rûveyfî İbn Manzûr, "Kurban", *“Lisânu'l- Ârab”*, (Beyrut: Dâru's- Sadr, 1311 1232), c. 1: 662.

²⁵⁸ Ahmet Güç, “Kurban”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.26, (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 433.

²⁵⁹ Kevser, 108: 2.

²⁶⁰ Hacı Bektâş- ı Velî, *Fevâid*, 97.

²⁶¹ Mehmet Eröz, *Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990), 302.

²⁶² Harun Yıldız, “Anadolu Alevî- Bektaşî İnanç Dünyasında Kurban Anlayışı ve Kurbanla İlgili Ritüeller”, *Alevilik- Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 2019, 141.

Kurban ibadeti konusunda Veysel Eraslan dede: *"Alevî toplumunda kurban kesilmektedir ve belirli kurban çeşitleri vardır. Mesela; İkrar Kurbanı vadır. Alevî-Bektaşî yoluna alınmak için kesilen kurbana denir. Görgü Kurbanı; Cem töreninde topluluğun önünde temize çıkmak için kesilen kurban türüdür. Müsahiplik Kurbanı; Cem'de musâhip olacak aileler tarafından kesilen kurbandır. Dar Kurbanı; Kişi öldükten sonra arkasından yakınları tarafından kesilen kurbandır. Muharrem Kurbanı; En önemli kurban olarak kabul edilmekte ve muharrem orucunun on ikinci günü bittikten sonra kesilmektedir. Düşkün Kaldırma Kurbanı; Yaptığı hatadan dolayı toplumdan dışlanan, pişman olduktan sonra halkın affetmesiyle kişinin kestiği kurbandır. Bunlar dışında adak kurbanı, şükür kurbanı, yağmur duasında ve merasimlerde kurban kesilmektedir."*²⁶³ Açıklamalarında bulunmuştur.

Temel Yıldız dede: *"Gücü yetenler Allah rızası için kurban kesebilirler. Birçok kurban çeşidi bulunmaktadır. Kurbandan maksat, nefsi Allah yolunda kurban etmek ve nefsi öldürmektir. Hz. Hüseyin Allah yolunda kendi nefsi Kerbela'da kurban etmiştir. Kurban kesilmek için şartları tutan hayvan Bayram namazından sonra tekbirlerle kesilir ve "kurban-ı halil, ferman-ı celil, itaat-ı İsmail" duası yapılır. Kesilen kurban fakir fukarayla paylaştırılır. Kurbanlarımız kesildiği gün pişirilir ve paylaştırılır. Derin dondurucuyla paylaşılmaz. Ayrıca sadece hayvan kesmekle değil, herhangi bir şeyi fakir fukarayla paylaşmakta kurban sayılır. Çünkü bundan maksat Allah'a yaklaşmak için yapılır."*²⁶⁴ Diyerek konu hakkındaki görüşünü beyan etmiştir.

Yusuf Arslan dede ise: *"Kurban Allah'a yaklaşmak maksadıyla yerine getirilen bir ibadettir. Bizde özellikle muharrem orucunun on ikinci günü tutulduktan sonra aşûre yapılır ve kurban kesilir. Bu kurban manevi açıdan, İmam Zeynel Abidin'in Kerbela'da sağ kalışına şükür gayesiyle kesilir. Bundan başka birçok kurban çeşidi vardır. Dileyen kendi durumuna göre kurban kesmekte ve Allah'a yaklaşmak için elinde olanı dağıtmaktadır."*²⁶⁵ Kurbanla ilgili görüşlerini aktarmıştır.

²⁶³ Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

²⁶⁴ Yıldız, Kişisel Görüşme, 22 Temmuz 2022.

²⁶⁵ Arslan, Kişisel Görüşme, 15 Eylül 2022.

Bölgede yaptığımız mülakatlarda, Kurban ibadet olarak kabul edilmiş ve Kurban Bayramında kurban kesildiği ifade edilmiştir. Reşadiye Alevileri arasında kurban ibadeti, sadece hayvan kesmek olarak görülmemekte; nefsini öldürmek için elinde olan bir şeyi tasadduk etmenin de kurban olduğu kabul edilmektedir. Bazı Alevî bölgelerinde görülen cem merasimleri esnasında kesilen ve tasadduk edilen kurban çeşitlerinden içeri kurbanı, cem merasimi haricinde tasadduk edilen dışarı kurbanı uygulamasına yörede rastlanmamıştır. Kurban genel bir ifadeyle kişinin gücü yettiği ölçüde herhangi bir şeyi dağıtmak ve paylaşmak olarak bilinmektedir. Bölgede geçmişten günümüze gelinceye kadar çeşitli amaçlar için kurbanların kesildiği ve kişinin taleplerine bağlı olarak kurbanın birçok çeşidinin olduğu ifade edilmiştir. Hali hazırda yörede; ikrar, görgü, musâhiplik, muharrem, dardan indirme, düşkünlük, adak, şükür, yağmur, nişan, düğün gibi erkân ve merasimlere bağlı olarak kesilen kurbanların bilindiği ve uygulandığı görülmüştür.

2.2.7. Dua ve Niyaz

Alevî ve Bektaşî kaynaklarında niyaz ve dua ibadetin özünü teşkil eden hususlardan biri olarak kabul edilmektedir.²⁶⁶ Hak-Muhammed-Ali'ye salâvat getirilmekte, Ehl-i Beyt ve pîrlerin isimleri geçtiğinde niyazda bulunmaktadır.²⁶⁷ Alevîler dualarında, gülbanklarında, ibadetlerinde hâsılı hayatın her safhasında Hak-Muhammed-Ali adlarını zikretmektedirler.

Temel Yıldız dede niyaz ve dua için: "*Niyaz secde demektir, secde ise Allah'a yapılır. Cemlerde Hz. Muhammed'in makamını ve Ehl-i Beyt'i temsil eden posta niyaz edilir. Hak-Muhammed-Ali'ye ve Ehl-i Beyt'in ismi geçtiğinde salâvat getirilir. Allahümme sallî ala seyyidine Muhammed, lâ ilâhe illallâh Muhammeden resûlullâh, Aliyyun Velîyullah, mürşid-i kamilullah denilir ve sağ el kalbin üzerine konulur. Cemlerde, tevhitler, gülbanklar, düvaz ve mersiyeler okunur. Bu okunanlar zikir ve dua olduğu için bunlarla Allah'a yakarış ve tevbede bulunulur.*"²⁶⁸ Beyanında bulunmuştur.

Cemal Akkaya dede: "*Cem'e besmele çekilerek başlanır. Şariat'tan tarikat'a geçildiği zaman eşiğe niyaz edilir. Hak-Muhammed-Ali ve Ehli Beyt'in ismi söylenir,*

²⁶⁶ Hacı Bektâş-ı Velî, *Fevâid*, 149.

²⁶⁷ Cabbâr Kulu, *Kitab- ı Cabbar Kulu*, 129.

²⁶⁸ Yıldız, Kişisel Görüşme, 22 Temmuz 2022.

salavat getirilir ve: “Naz, niyaz tecellâ teberrâ hak olâ, secde de dizlerde başlarda ağır acı görünmeye, gerçeğe hü denilerek” niyaz edilir. Yani kalben sözümün arkasındayım denir. Bizim kablemiz insandır. Allah her şeyi insan için yaratmış ve her şeyin merkezine insanı koymuştur. İnsana düşende, yaratana niyazda bulunmaktır. Mevlâ buyuruyor ya; “inanan kullarım ayaktayken, yatarken, yürürken her daim zikirde bulunurlar. Biz de Allah Allah diyoruz”

“Darınız divanınız kabul olâ

Hayır muradlarınız hasıl olâ

İsteğinizi dileğinizi Hak Muhammed Ali vere

Geldiğiniz yoldan durduğunuz dardan

Çağrdığınız yerden şefaât olâ

Hak adına dilekleriz kabul olâ

Gerçeğe hü.....

Gerçek yalnız Cenab-ı Allah'ın kendisidir, Hakkın dışında her şey yaratılmıştır. Secde ve dua yalnız ona yapılır.”²⁶⁹ Diyerek konu hakkındaki görüşünü beyan etmiştir.

Yusuf Arslan dede ise: “Dua ve niyaz ehli olmak, üç sünnet yedi farz'ın içinde bulunmaktadır. Talib dilini Kelime-i Tevhid'den ayırmaması gerekir. Kalpten kiri gidermek farzları eda etmekle olur. Talibin her daim dua ehli ve tevbe ehli olması gerekir.”²⁷⁰ Diyerek sorumuza karşılık vermiştir.

Yaptığımız saha araştırmasında Reşadiye Alevîlerinin dua ve niyazı sosyal hayatın her alanına yerleştirdikleri görülmüştür. Yörede Cem törenleri başta olmak üzere bireysel ve toplu yapılan bütün ibadet ve davranışlarda hayra vesile olma, Allah'ın rızasını kazanma, şükürde bulunma, tevbe etme, kaza ve beladan korunma gibi vs. gayeler için Allah'a dua ve niyazda bulunmaktadır. Hz. Peygamber'e, Hz Ali ve Ehl-i Beyt'e “Allahümme salli ala seyyidine Muhammed, Lâ İlâhe İllallâh Muhammed'en Resûlullâh, Aliyyun Velîyullah, Mürşid-i Kamilullah...” şeklinde tevhid ve salâvat getirilmektedir. Özellikle Cem merasimlerinde yapılan ritüeller niyaz, dua ve zikir olarak görülmektedir.

²⁶⁹ Akkaya, Kişisel Görüşme, 18 Kasım 2022.

²⁷⁰ Arslan, Kişisel Görüşme, 15 Eylül 2022.

2.2.8. Şehâdet

Alevî- Bektaşî anlayışında Kelime-i Şehâdet, Sünnî anlayıştaki gibi tevhid ilkesinin ifadesi olarak kabul edilmektedir. Allah'ın varlığına, birliğine, eşinin ve benzerinin olmadığına inanmak, imanın ilk şartı olarak kabul edilmektedir. Kelime-i Şehâdet'in Sünnî anlayıştan farklı olarak Hak-Muhammed-Alî anlayışı ekseninde şekillendiği görülmektedir. Buyruklarda “*La ilahe illallah, Muhammed Resulullah, Ali'yyün Velîyy-ullah*” ifadesi Allah'tan başka ilah olmadığına, Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğu ve Hz. Ali'nin Allah'ın velisi olduğu anlamına gelmektedir.²⁷¹

Kelime-i şehadetle ilgili K.K.1 dede: “*İslam'ın ilk şartıdır. Dil ile söylemek ve kalben de inanmak gerekir. Kalben inanmadıktan sonra dil ile söylemek yetmez. Talibin özü sözü bir olması gerekir. Dili kelime-i tevhitten ayırmamak gerekir. Zikir kalpten kırı giderir ve her daim imanı canlı tutar. La ilahe illallah, Muhammed Resulullah, Ali'yyün Velîyy-ullah diyerek kelime-i tevhid getiririz. Allah'ın bir ve tek ilah olduğuna, Hz. Peygamberin peygamberliğine ve Hz. Ali'nin velâyetine şahitlik ederiz.*”²⁷² Şeklinde görüşlerini aktarmıştır.

Veysel Eraslan dede: “*Kelime-i şehadet getirmek İslam'ın ilk şartıdır. Allah'a, Peygamber'e iman ettiğini Kelime-i şehadet getirerek ikrar edersin. Dil ile söylediğini kalp ile tasdik edersin. Bunlardan biri olmazsa iman olmaz. Kelime-i şehadeti ikrar etmezsen Müslüman olamazsın. Talip, La ilahe illallah, Muhammed Resulullah, Ali'yyün Velîyyullah diyerek dili kelimeyi tevhidden ayırmaması gerekir. Bu aynı zamanda üç sünnet yedi farzlardan birisidir.*”²⁷³ Diyerek konuyu açıklamıştır.

Talib Ali Rıza Külekçi ise: “*Müslüman olabilmek için kişi önce Kelime-i şehadet getirir ve Allah'a ve Peygamber'e iman ettiğini dile getirmiş olur. Bu Müslümanlığın özüdür ve sonra ibadetler gelir. Her daim dili zikirden ayırmamak gerekir.*”²⁷⁴ Kelime-i şehadet'in önemini belirtmiştir.

²⁷¹ Bozkurt, *İmam Cafer- i Sadık Buyruğu*, 24.

²⁷² K.K.1, Kişisel Görüşme, 15 Eylül 2022.

²⁷³ Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

²⁷⁴ Külekçi, Kişisel Görüşme, 04 Aralık 2022.

Bölgede yaptığımız mülakatlarda yöre halkı Müslüman olmak isteyen birinin Kelime-i Şehâdet'i ve Kelime-i Tevhidi dil ile söylemesi gerektiğini, bunun da kalp ile tasdiğinin zorunlu olduğunu söylemişlerdir. Kelime-i Tevhid, üç sünnetten biri olduğu için birçok Cem merasimlerinde, gülbanklarda ve nefeslerde geçmekte; bu yolun müntesipleri tarafından da “La ilahe illallah, Muhammed Resulullah, Ali'yyün velîyyullah” denilerek gerçekleştirilmektedir. Gözlemleyebildiğimiz kadarıyla yörede tevhid ve salavatın getirilmesine büyük önem verilmektedir. Bölgede Sünnî gelenekteki Kelime-i Tevhid'den farklı olarak *Ali'yyün velîyyullah* denilerek Hz. Ali'nin velâyeti ikrar edilmektedir.

2.2.9. Cem Erkânı

Arapça bir kelime olan *cem* "cemea" kökünden türemiş olup, toplanmak, bir araya gelmek, bir olmak, güçlü olmak anlamlarına gelmektedir.²⁷⁵ Farsça “ibadet şekli, âdet, töre, usul, erkân ve görenek” gibi anlamlarına gelen “âyin” kelimesiyle, Arapçada ki “cem” kelimesinin birleşmesi neticesinde oluşan, Alevî ve Bektaşîlerin bir araya gelip ibadet maksadıyla yaptıkları ritüeller bütününe "cem erkânı, âyn-i cem, âyn-al-cem, tarikat ayini, tarikat erkânı ve cem töreni” denilmektedir.²⁷⁶ Cem Erkânı Alevî/Bektaşîlerin dede ve on iki hizmet sahiplerinin bir araya gelerek cemaatle yaptığı en önemli erkân olarak görülmekte ve ibadetin özü olarak değerlendirilmektedir.”²⁷⁷

Cem erkânının ilk defa ne zaman ortaya çıktığı ile ilgili kesin bir tarih yoktur. Bazı olaylarla ilişkilendirilen Cem erkânı için Mezhepler Tarihi alanı uzmanı İlyas Üzüm: Türklerin İslamiyet'ten önce icra ettikleri kımızlı toplantıların, İslamiyet'ten sonra dine uygun olarak şekillendirilerek bugünkü haline geldiğini aktarmıştır.²⁷⁸ Bazı eserlerde ise Hz. Peygamber'in miraç dönüşünde “Kırklar Meclisi” olarak nitelendirilen topluluğu ziyaret etmesine dayandırmış ve bu mecliste yaşananların cem erkânında canlandırılarak

²⁷⁵ El- Halil b. Ahmed El- Ferâhîdî, *Kitâbu'l- Ayn* (Beyrut: Dâru'l İhya'it- Turas'il- Arabî, 2005), 154; Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd el- Cevherî, “*es- Sîhâh: Tâcu'l- luğa ve Sîhâhu'l- Arabiyye*” (Beyrut: Dâru'l- Maarife, 2007), 187.

²⁷⁶ Irene Melikoff, *Kırklar'ın Cemi'nde*, çev. Turan Alptekin (Demos Yayınları, 2007), 23.

²⁷⁷ Harun Yıldız, *Anadolu Aleviliği- Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2004), 162.

²⁷⁸ Üzüm, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*, 149.

sembolize edildiği ifade edilmiştir.²⁷⁹ Bunlardan başka bir de Hacı Bektâş-ı Velî'nin sohbetlerinde muhipleriyle beraber gerçekleştirdiği dinî uygulamaların, cem erkânının yapılmasına örnek teşkil ettiği yorumları yapılmıştır.²⁸⁰

Alevî ve Bektaşîler cem erkânında sırasıyla on iki hizmete ait ritüelleri icra etmekte ve on iki imama atıflarla bu erkânlar gerçekleştirilmektedir. Ayrıca cemde, meleklerin Hz. Adem'e secde etmesi, Hz. Peygamberin miraçta Hz. Ali'nin sırtına ermesi, Kırklar Bezmi gibi dinî ritüeller işlenilmektedir.²⁸¹ Bu hizmetler yerine getirilmediği takdirde ibadetlerin eksik olacağına ve yeme içmenin helal olmayacağına inanılmaktadır.²⁸²

Mülakatlarımızda cemin önemi nedir ve nasıl yapılır? sorumuza Temel Yıldız dede şöyle cevap vermiştir: "*Cem Arapça bir kelime olarak toplanmak demektir. Cem'in amacı ibadet bilinciyle Allah'a şükretmek ve rızasını kazanmak başta olmak üzere toplumu birbirine kaynaştırmak, helallik ve rızalık almak suretiyle yapılmaktadır. Cem'de Fecr suresi 27. ve 28. ayetlerinin emrine istinaden rızalık alınmaktadır. Cem'de secde ve rükû yaparak on iki hizmet icra edilmektedir. Cem erkânları ahirete göç etmeden öncesinde bir hazırlık yapmak demektir. Çünkü cennet ve cehennem bu dünyada kazanılır. Çünkü ahirette bu dünyada yaptıklarınla yargılanıyorsun. Mesela bununla ilgili bir deyişte şöyle söylenir:*"

"Söz tesir eder mi kuru cesede

Burada telkinini almalı insan

Münker Nekir sana sual sormadan

*Burada cevabını vermeli insan"*²⁸³

²⁷⁹ Anonim, *Kitâb- ı Dâr*, 37.

²⁸⁰ Mahmut Riyat Bakır, *Tasavvufî ve Kavram Olarak Cem ve Bektaşîlik'teki Yorumu* (Ankara: Alternatif Yayınları, 2003), 111.

²⁸¹ Irene Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, çev. Alptekin Turan (İstanbul: Cem Yayınları, 1994), 65, 82.

²⁸² Harun Yıldız, "Alevî- Bektaşî Geleneğinde Ayin- i Cem", *I. Kırşehir Kültür Araştırmaları Bilgi Şöleni*, Kırşehir: Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Yayınları, 2004), 588.

²⁸³ Yıldız, Kişisel Görüşme, 22 Temmuz 2022.

Cemlerde yapılan oniki hizmet nelerdir? sorumuza Temel Yıldız dede: "Cemlerde yapılan on iki hizmet Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayetlere dayandırılarak yapılmaktadır. Bunları sıralayacak olursak:

1. "Dede (mürşit): Cem'i yönetir. Makamı mürşit makamıdır. Posta oturur ve bu post, pîr postudur. Pîr, Hz. Ali, Hz. Hüseyin ve Hacı Bektâş-ı Velî olarak kabul edilir. Bu hizmete delil olarak Bakara Suresinin 255. ayeti gösterilmektedir.

2. Rehber (Pîr): İkrara girenlere, musâhip olanlara kılavuzluk yapar ve seccâde serer. Bu hizmetin pîri Kırklar Âleminde rehberlik yapan Cebrâil Emin'dir.

3. Haberci: Bu hizmete Peyk ve Davetçi'de denilmektedir. Cem'in yapılacağı yeri komşulara bildiren görevliye denilmektedir.

4. Bekçi (kapıcı): Ceme gelen insanların evlerini koruyup gözetken ve Cem Evi'nin dış emniyetini sağlayan görevlilere denilmektedir.

5. Gözcü (Gözlekçi): Cem merasimin asayişini ve sükunetini sağlar. Bu hizmet için Mutaaffifin suresinin 33. Âyeti delil kabul edilmektedir.

6. İznikçi, (meydancı): Cem Evi'nin tertip, düzen ve temizlik işlerini yapan görevlidir.

7. Aşık (Zakir): Cem âyini boyunca sazla birlikte ozanların deyiş, duaz-i imam ve nefeslerini okur. Bu nefeslerde Hak teala zikredilir, Hz. Peygambere salavat getirilir, Hz. Ali ve Ehli Beyt'in isimleri yâd edilir. Yolun usul ve esasları dile getirilir. Bu görevi icra edene zakir denilmektedir.

8. Seyyid-i ferrâş (Süpürgeci): Cem'de meydana maddi ve manevi temizlik amacıyla süpürge çalar. Bu hizmeti kadın veya erkekler yapabilir. Bu hizmet için, Bakara suresi 135. ve 222. âyetleri delil gösterilmektedir.

9. Çerağcı (Delilci): Cemin aydınlanması için çerağ yakar. Nur suresi 35. ve 36. âyetleri bu hizmete delil olarak kabul edilmektedir. Çerğdan maksat insanı kamile ulaştırmak için insanın mum gibi erimesi ve pişmesidir.

10. Sakkacı (Dolucu, İbriktar): Cemaate el suyu döker ve tarikat abdesti aldırır. İmam Hüseyin adına sakka suyu dağıtılır ve Kerbela şehitleri mersiyeyle anılır. Enbiya Suresi 30. âyeti ve İnsan Suresi 21. âyeti bu hizmete delil olarak gösterilmektedir.

11. Pervane (Semahçı): Kırklar semahını icra eden görevlilerdir. Saffat suresi 1-5. âyetleri bu hizmete delil gösterilmektedir.

12. *Sofracı ve Kurbançı: Sofra serer ve lokma ve kurban dağıtır. Bu hizmete Saffat suresi 103. ve 107. âyetleri delil gösterilir.*"²⁸⁴

Cemlerde içki içilir mi? sorumuza Cemal Akkaya dede: "*Cem merasimlerinde içki içilmez. İçki içenler cem'e alınmaz. İçki içilen sofrada dua edilmez. Normalde hiçbir zaman sofrada dua yapmadan lokma yemeyiz. Eğer masada içki varsa o masaya dua etmeyiz. Eskiden cemlerde dolu niyetine üzüm suyu içilirmiş.*"²⁸⁵ Beyanında bulunmuştur.

Yusuf Arslan dede Cem'le ilgili: "*Her sene dokuzuncu ayın başında Cem yaparız. Büyüklerimiz tarlaya tohum ekmeden, tevbe ederek, temizlenerek ürünün bereketli olması için Cem gübresi yapardı. Mesela yeni bir yılın başlangıcı nasıl ki 1 Ocak sayılıyor. Bizim de yılbaşımız görgü ceminin olduğu zamandır. Cem erkânına adam öldüren, zina eden dargın, küskün olan ve kul hakkı yiyenler katılamaz. Bölgelere ve yapıldığı zamana göre farklı isimlerle yapılan birçok cem çeşidi vardır. Bildiğim kadarıyla, Birlik Cemi, Bayram Cemi, Görgü Cemi, Musâhiplik Cemi, İkrar Verme Cemi, Abdal Musa Cemi, Kerbelâ Cemi, Koldan Kopan Cemi, Dardan İndirme Cemi, Baş Okutma Cemi, Aşure Cemi, Nevruz Cemi, Musâhiplik Cemi, Hızır İlyas Cemi gibi yöresel cemler mevcuttur. Tabi şu an bunların bir çoğu yapılmıyor.*"²⁸⁶ Özet ifadelerde bulunmuştur.

Ergun Kılıçarslan Cem'e katılabilmenin bazı şartları olduğunu belirterek, "*Cem erkânına adam öldüren, zina eden, dargın ve küskün olan, kul hakkı yiyen ve mahkemesi olanlar Cem'e katılamaz. Cem'e katılacak kişinin toplumla sorunu olmaması gerekir. Cem'in amacı sorunları gidermektir. Herkes katılacak olsa bu durum Cem'in ruhuna aykırı olur.*"²⁸⁷ Şeklinde tarif etmiştir.

Veysel Erarslan dede Cem erkânını şöyle tarif etmiştir: "*Cem'e herkes ailesiyle gelir. Dedenin huzurunda doğuya doğru durur, lokma duasını alır ve gösterilen yere oturur. Sonra on iki hizmete başlanır. El suyu konur, süpürge çalınır, çerağ yakılır. En sonunda post serildikten sonra herkes sorgundan geçer. Hz. Peygamber Efendimiz buyuruyor ya; hesaba çekilmeden önce kendinizi hesaba çekiniz, işte cemde bu hadis*

²⁸⁴ Yıldız, Kişisel Görüşme, 22 Temmuz 2022.

²⁸⁵ Akkaya, Kişisel Görüşme, 18 Kasım 2022.

²⁸⁶ Arslan, Kişisel Görüşme, 15 Eylül 2022.

²⁸⁷ Kılıçarslan, Kişisel Görüşme, 13 Mayıs 2023.

mesajına istinaden herkes hesaba çekilir ve rızalık alınır. Sonra lokmalar geldiğinde sofraya açılır, kurban kesilir. Lokmalar herkesle paylaşarak ikram edilir. Kişi, Dede'nin huzuruna hanımıyla gelir, sağ baş parmaklarının üstüne rapteder ve diz üzerine otururlar:

*"Geldiğiniz hak didarı
Gördüğünüz hak yolu
Hak yolunda ne gördünüz ne işittiniz
Hak gördük er gördük
Pîr meydanına geldik
Er meydanı pîr meydanı"*

Dede tarafından dar'da bu deyiş söylenir. Haram yemeyeceksin, dedikodu yapmayacaksın, komşunu incitmeyeceksin, kul hakkı yemeyeceksin, yalan söylemeyeceksin, vs. denilerek ikrar alınır. Dede duasını yapar yerine geçer. Herkes sırayla böyle görgüden geçer. Görgüden önce sazender eşliğinde zakir düvazımam söyler, dede eşlik eder. Sohbet edilir, toplu dua edilir ve böylece cem sona erer."²⁸⁸

Cemal Akkaya dede ise Cem merasimini şöyle tarif etmiştir: "Cem'e gelen bir kişi, dış kapıdan eşliğe niyaz ederek besmele çeker. "Allah Allah" diyerek içeri girer. Cem başlamadan gözcü cemaatin hazır olduğunu dedeye bildirir. Post serilir. Dede ceme girdikten sonra erkekler halka halinde yüzleri dedeye bakacak şekilde, kadınlar halkanın gerisinde otururlar. Sonra on iki hizmet sahipleri sağ el göğüste, sağ ayağın baş parmağı sol ayak üzerine basarak hafifçe eğilerek dara dururlar.

*Dede:
"Darınız divanınız kabul olâ
Hayır muradlarınız hasıl olâ
İsteğinizi dileğinizi Hak Muhammed Ali vere
Geldiğiniz yoldan durduğunuz dârdan
Çağırdığınız yerden şefaât olâ
Hak adına dilekleriz kabul olâ*

²⁸⁸ Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

Gerçeğe hü"

Gerçek yalnız cenab-ı Allah'ın kendisidir, Hakk'ın dışında her şey yaratılmıştır.

Sonra dâr'da duran secde yapar, ayağa kalkarak tekrar duaya durur;

Dede der ki :

"Naz niyaz tecellâ teberrâ hak olâ

Secdede dizler başlarda ağır acı görünmeye

Gerçeğe hü

denilerek niyaz edilir. Sonra dede niyazını yaparak dâr duasını yapar. Cemaatten rızalık alınır ve varsa dargınlar barıştırılır. Zakir tarafından Hz. Muhammed, Hz. Ali, Ehl-i Beyt, On İki İmamlar ve Kerbela şehitleri için salât ve selam getirilir. Genel olarak, yedi ulu ozana ait deyiş, mersiye, gülbank ve düvaz imam okunur. Tevhid, İhlas ve Fatiha Sureleri okunur. Miraçlama, Kırklar semahı ve istenilen semahlar yapılır. Kurban kesilerek lokma dağıtılır. Cemde on iki hizmet yerine getirilir. On iki hizmete dair dualar sırasıyla okunur ve dede cem merasimini bitirir.”²⁸⁹

Cem erkânında önemli yere sahip olan semahın tarihi Şaman kültürüne veya Kırklar Meclisi'ne dayandırılmaktadır.²⁹⁰ Kırklar meclisinde gerçekleşen hâdiseler şu şekilde rivayet edilmektedir: Hz. Peygamber miraç dönüşü Kırklar Meclisi olarak ifade edilen meclise uğradığında, burada Selman-ı Farisi tarafından Hz. Peygamber'e Kırklar Meclisinde bulunanlarla paylaşılacak üzere bir üzüm tanesi sunuluyor. Hz. Peygamber'in bu üzüm tanesini bir tabağa sıkarak, suyunu meclistekilere ikram ediyor. Bu ikramdan içenlerin kendilerinden geçerek “Ya Allah” diyerek dönmeye başladığı rivayet ediliyor. Arş-ı âlâda, Kırklar Meclis'inde yapıldığı savunulan semah, bugün cemlerde yâd edilmekte ve Alevî-Bektaşilikte ibadet olarak kabul edilmektedir. Semah'ın uygulanma biçimine göre bölgeler arasında farklılıklar görülmektedir.²⁹¹

Veysel Arslan dede semahla ilgili olarak: "*Çevremizde semahı oyun ve eğlence olarak görüyorlar. Halbuki semah bir oyun ve eğlence biçimi değildir. Hünkâr Hacı*

²⁸⁹ Akkaya, Kişisel Görüşme, 18 Kasım 2022.

²⁹⁰ Necdet Subaşı, *Alevî Modernleşmesi Sırrı Faş Eylemek* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010), 109.

²⁹¹ Fuat Bozkurt, *Semahlar (Alevî Dinsel Oyunları)* (Celik Yayınevi, 1995), 78; Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik*, c. 4 (Ankara: Ardıç Yayınları, 2006), 701.

*Bektâş-ı Velî hazretleri semahı, âriflerin âleti, muhiplerin ibadeti, taliplerin arzusu ve ilahi sır olarak tanımlıyor. Semahı oyun sayanı câhil olarak nitelendiriyor. Bir ibadet biçimidir semah. Bir eli gök, bir eli yeri temsil eder. Toprakdan gelip semaya gidileceği anlamındadır. Hak'tan alıp halka vereceği anlamı taşımaktadır. Semah, dedeye sırt dönmeden, kadın ve erkekler ele ele tutmadan, boynu bükük bir şekilde halka olarak nefesler eşliğinde dönülerek yapılmaktadır."*²⁹² Şeklinde bir açıklama yapmıştır.

Talib Bekir Ünlü Semah çeşitlerini şöyle sıralamıştır: "*Semah'ın birçok çeşidi vardır. Bunlardan Kırklar Semahı ve Gönüller semahı yaygındır. Kırklar semahı kıyamla gidilir. Gönüller semahı dönerek yapılır. Kırklar semahı, Hz. Peygamber'in miraçta kıyama durmasından esinlenilmiştir. Gönüllüler semahı, halkın birbirinden rızasını almak için yapılır. Bildiğim diğer semah çeşitleri, Tokat Semahı, Hubyar Semahı, Turna Semahı, Miraçlama Semahı, Cebrâil Semahı, Tevhid Semahı, Dem Geldi Semahı, Allı Turna Semahı, Hacı Bektâş-ı Semahı gibi bölgelerin kendine özgü birçok semahları vardır."*²⁹³

K.K.1. dede ise: "*Nasıl ki hac da kadın, erkek beraber ibadet ediyor. Semah'ta da kadın erkek beraber ibadet ediyor. Semah bir ibadet şekli olarak yapılmaktadır. Semah Hakk'a uzanan bir yoldur. Hak'tan alıp halka verilir, halktan alınıp Hakk'a sunulur. Semah'ta dede tarafından gülbank okunur ve denir ki "Bismi Şah, Ya Allah. Semahlar saf olâ, münâfıklar berbat olâ, gönüller âbad olâ. Çark-ı pervaz hak olâ, semahlar Hakk için ola. Birliğimiz, dirliğimiz dâim ve kâim olâ. Hizmetlerimiz Hakk katında kabul olâ. Gerçeğe hü, görenlerin demine hü!" denilir."*²⁹⁴ Semah'la ilgili bilgiler vermiştir.

Yaptığımız mülakatlarda yöre Alevileri Cemlerde on iki hizmetten biri olarak icra ettikleri semahın Miraçta gerçekleştiğini iddia ettikleri Kırklar Meclisi'ndeki Allah aşkıyla dönülmesine dayandırmışlardır. Reşadiye Alevileri semahı ibadet olarak kabul etmekte, onu Hakk ile birleşmek ve ondan geleni kula vermek olarak tanımlanmaktadırlar. Görüşmelerimizde bize semahın oyun ve eğlence türü olmadığı, her bir davranışın dinî olarak bir anlamının olduğu ve dönülerek yapıldığı vurgulanmıştır. Semahçılar dedeye sırt dönmeden boynu bükük olarak, kadın ve erkekler ele ele

²⁹² Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

²⁹³ Ünlü, Kişisel Görüşme, 04 Aralık 2022.

²⁹⁴ K.K.1, Kişisel Görüşme, 15 Eylül 2022..

tutmadan, halka şeklinde, nefesler eşliğinde dönmektedirler. Birçok türü olan semahın bölgede, daha çok Kırklar Semahı, Gönüller Semahı, Tokat Semahı, ve Hubyar Semahı türleri uygulanmaktadır.

Bölgede cem erkânlarının öncelikle köylerde bulunan cemevlerinde, cemevi bulunmayan yerlerde, dede, muhtar veya müsait olan geniş evlerde yapıldığı belirtilmiştir. Bölgede bulunan cemevi sayılarına bölgedeki mülakatlarımız ve ziyaretlerimiz sonucunda ulaşılmış; Alevi köylerinde bulunan cami sayıları ise Reşadiye İlçe Müftülüğü'nden alınarak aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

Tablo 4: Reşadiye Alevî- Bektaşî köylerinde bulunan Camii ve Cemevleri

No	Köy	Camii	Cemevi
1.	Abdurrahmanlı	Yok	Yok
2.	Besdere	Yok	Var
3.	Bostankolu/Kargı	Var	Var
4.	Büşürüm	Var	Var
5.	Çat	Yok	Var
6.	Çayırpınar	Var	Var
7.	Çeverecik	Var	Var
8.	Dolay	Yok	Var
9.	Döllük	Yok	Var
10.	Esenköy	Var	Var
11.	Gökköy	Yok	Var
12.	Güllüce	Var	Var
13.	Karşıkent	Var	Var
14.	Özenköy	Yok	Var
15.	Saraykışla	Var	Var
16.	Toklar	Var	Var
17.	Sazak	Yok	Var
18.	Soğukpınar	Var	Var
19.	Tozanlı Fındıcak	Var	Yok
20.	Yuvacık/ Kışlaoğlu	Var	Yok
21.	Yeşilyurt	Yok	Yok

Araştırmamız sonucunda Reşadiye'ye bağlı 21 Alevî-Bektaşî köyünün olduğu bilgisine ulaşılmıştır. İlçe Müftülüğü verilerine göre 21 köy içerisinde 12 köyde cami

bulunurken, 9 köyde mevcut değildir. Reşadiye'deki Alevî- Bektaşî köylerinde bulunan Cemevlerinin bilgilerine ise bölgede yaptığımız ziyaretler ve mülakatlarımız sonucunda oluşturulmuştur. Buna göre de Reşadiye'nin 21 Alevî köyünün 17'sinde cemevi vardır, 4 köyünde ise cemevi bulunmamaktadır. Toplamdaki 21 köy içerisinde 10 köyde ise cami ve cemevi birlikte bulunmaktadır.

2.2.10. Hz. Ali

Alevîlik ve Bektâşilikte "Ulûhiyet-Nübüvvet-Velâyet" ilkesi, Hak-Muhammed-Ali üçlemesi ile açıklanmakta, Hz Ali ile Hz. Muhammed'in aynı özden, aynı nurdan meydana geldiğine ve bir gömleğe girdiğine inanılmaktadır.²⁹⁵ Klasik eserlerde Hz. Ali için velâyet makamının temsilcisi olarak bahsedilmektedir. Türkiye'nin Adana, Mersin, Tarsus, Hatay Antakya gibi bölgelerinde inanılan Hz. Ali'nin yeryüzüne tanrının suretiyle tecellî ettiği ve nübüvvet makamından üstün makamda bulunduğu dair inanca²⁹⁶ Reşadiye Alevîlerinde rastlanılmamaktadır

Alevîliğe dair klasik eserlerde Hz. Ali'den önemle bahsedildiği, ibadetlerde ve sosyal yaşamın merkezinde Hz. Ali'nin yer aldığı görülmektedir. "Ebu Turab," "Haydar," "Esedullah," "Emir-ül Mü'minin," "Şah-ı Merdan," "Murtaza," gibi farklı unvanlarla anılan Hz. Ali, *Buyruk*'larda, Hz. Peygamber tarafından kendisine kuşak bağlandığı, velâyet makamının sahibi olduğu, "*La İlâhe İllallah, Muhammeden Resulullah*" denildiğinde '*Aliyyun Velîyyullah*' demenin vacip olduğu belirtilmiş ve temel öğreti olarak telakki edilmiştir.²⁹⁷ Alevîlikte "Tarikatta yol Muhammed-Ali'nin yoludur" ilkesiyle Hz. Ali yol sahibi olarak görülmektedir.²⁹⁸

Konuya dair bölgedeki saha araştırmalarımızda Cemal Akkaya dede: "*Allah göklerin ve yerlerin nurudur. Hz. Peygamber Efendimiz nübüvvetin nurudur. Hz Aliyyel Murtaza da velâyetin nurudur. Allah birdir, yaratandır, Hz. Muhammed Allah'ın*

²⁹⁵ Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevîlik*, 7: 146.

²⁹⁶ Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, 43.

²⁹⁷ Bozkurt, *İmam Cafer- i Sadık Buyruğu*, 14, 19, 26, 89, 159.

²⁹⁸ İlyas Üzümlü, "Kızılbaş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 552.

gönderdiği son hak peygamberdir. Hz. Ali, Ehl-i Beyt'tendir, velîdir ve velâyet kapısını temsil etmektedir"²⁹⁹ açıklamalarında bulunmuştur.

Yusuf Arslan dede şu açıklamalara yer vermiştir: *"Bütün canlılar Hz. Peygamberimiz Muhammed hürmetine yaratılmıştır. Son peygamberdir. Nübüvvet makamının sahibidir. Hz. Ali de amcasının oğlu, damadı ve velâyet kapısının sahibidir. Hicrette Hz. Peygamberin yatağına canı pahasına yatarak yardım etmiştir. Çocukluk döneminden itibaren ilk inananlardan olduğu için başka bir dini geçmişi yoktur. Hz. Peygamberin buyurduğu gibi ilmin kapısıdır."*³⁰⁰

Temel Yıldız dede: *"Alevîlere yönelik Hz. Ali, hâşa ilah kabul ediliyor, peygamber kabul ediliyor gibi bazı itham ve iftiralar atılıyor. Araştırmadan konu hakkında doğru bilgi sahibi olunmadan yanlış bilgidен dolayı veya kasıtlı olarak iftiralar atılıyor bize. Halbuki bizim inancımızda yaratan ve yoktan var eden Allah'tır. Hz. Muhammed İslam'a inanan herkesin peygamberidir. Bizim de rehberimizdir. Hz. Ali ise hilafetin temsilcisi, velî ve mürşidimizdir. Hz. Peygamberimiz ben ilmin şehriyim, Ali ise ilmin kapısıdır, buyuruyor. Bu hadis, Hz. Peygamber'in, Hz. Ali'ye verdiği önemin göstergesidir. Hz. Harun'un Hz. Musa'ya yakınlığı ne ise Hz. Ali'nin de Hz. Peygamber'e yakınlığı o'dur."*³⁰¹ İzahında bulunmuştur.

Talip Ergun Kılıçarslan: *"Hz Ali küçük yaştan itibaren İslamla müşerreflenmiş, Hz. Peygamber'in terbiyesinde yetişmiş ve sevgisini kazanmıştır. Yaşanılan olaylara birebir vakıf olmuştur. Hz Peygamber'in sünnetinin en yakın uygulayıcısı olmuştur. Bu sebepten dolayı Hz. Ali'yi peygamberin sünnetinin dışında tasavvur etmek yanlış olur."*³⁰² Diyerek konu hakkındaki düşüncelerini ifade etmiştir.

Hasan Eraslan dede Hz Ali'ye dair şu beyiti aktarmıştır:

"Benim sevdiceğim Muhammed Ali

Ay ile gün gibi doğdu sabahtan

²⁹⁹ Akkaya, Kişisel Görüşme, 18 Kasım 2022.

³⁰⁰ Arslan, Kişisel Görüşme, 15 Eylül 2022.

³⁰¹ Yıldız, Kişisel Görüşme, 22 Temmuz 2022.

³⁰² Kılıçarslan, Kişisel Görüşme, 13 Mayıs 2023.

Zülfıkar elinde düldül altında
Kanber önü sıra geldi sabahtan

Cebraîl Sünniye çaldı kâlemi
Yedinci imama verdim selamı
On iki imamları gördüm sabahtan
La feta İlla Ali la seyfe illa Zülfıkar."³⁰³

Netice itibariyle Reşadiye Alevîlerinde Hz. Ali velâyet makamının temsilcisi olarak kabul edilmektedir. Hz. Ali, Hz. Peygamber'in amcasının oğlu, damadı, ilmin kapısı, on iki imamın önderi, mürşid, velâyet makamının temsilcisi ve cemlerde ismi zikredilen yol ve keramet sahibi olarak nitelendirilmekte ve ayrıca mistik yönüne inanılmaktadır. Bunlardan başka yore Alevileri, Akdeniz ve Güneydoğu bölgelerinde inanılan Hz Ali'nin tanrı'nın suretiyle tecelli ettiğine ve velâyet makamının nübüvvet makamından üstün olduğu anlayışına karşı çıkmakta ve bu anlayışı kesinlikle kabul etmemektedirler. Yörede tevhid inancına bağlılığın ifadesi olarak "*La İlâhe İllallah, Muhammeden Resulullah*" kelime-i tevhidine "*Aliyyun Velîyyullah*" kelimesi ilave edilerek zikir kabul edilmekte ve halk tarafından ifade edilmektedir.

2.2.11. Ehl-i Beyt

"Ehl-i Beyt" kavramı sözlük itibariyle "ev halkı", "hane halkı" anlamlarına gelmekte ve kavram olarak Hz. Peygamber'in soyundan gelenleri ifade etmek için kullanılmaktadır.³⁰⁴ "Ehl-i Beyt" kavramı Kur'an-ı Kerim'de Hûd Suresi'nin 7. ayetinde Hz. İbrahim'in ev halkı, Ahzab Suresi'nin 33. ayetinde ise Hz. Muhammed'in ev halkını ifade etmek için kullanılmıştır. Ümmü Seleme'den rivayet edilen bir hadise göre, Hz. Peygamber, uykuda olan Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin' in üzerlerini örtmüş ve "*Allah'ım! Onlar benim Ehl-i Beyt'imdir; onlardan kusuru gider ve onları*

³⁰³ Eraslan, Kişisel Görüşme, 13 Ağustos 2022.

³⁰⁴ Ebü'l- Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el- Ensârî er- Rûveyfî İbn Manzûr, "Ehl- i Beyt," *Lisânu'l- Ârab*, (Beyrut: Dâru's- Sadr, 1311 1232), c. 1: 163.

tertemiz kıl” duasında bulunmuş³⁰⁵ ve bu hâdisi üzerine “Ehl-i Kisâ, Pençe-i Âl-i Abâ” veya “Hamse-i Âl-i Abâ” kavramları kullanılmaya başlanmıştır.³⁰⁶ Ancak Ehl-i Beyt’in bildirildiği iddia edilen hadisin kimleri kapsadığı konusunda ittifak edilememiş, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin’in yanında Hz. Peygamber’in eşleri, çocukları ve torunlarını da kapsadığı ifade edilmektedir.³⁰⁷ Şiîler Hz. Hüseyin’in soyundan gelen imamları da Ehl-i Beyt’e dahil etmekte ancak Hz. Peygamber’in hanımlarını, Hz. Fâtıma dışındaki çocuklarını, Hz. Hasan ve Hüseyin dışındaki torunlarını Ehl-i Beyt’e dâhil etmemektedir.³⁰⁸ Ayrıca Ehl-i Beyt kavramı Sünnî, Şiî, Alevî ve Bektaşîler arasında başta siyasî argüman olmak üzere dini anlamda statü kazanma gibi farklı yorumlamalara bağlı olarak ihtilaf meselesi olmaya devam etmektedir.

Alevî- Bektaşî geleneğinde “Hakk-Muhammed-Ali” anlayışından sonra “Ehl-i Beyt” anlayışı, temel inanç esaslarından sayılmakta,³⁰⁹ Ehl-i Beyt anlayışını kabul eden topluluğun kurtuluşa ereceğine inanılmaktadır. Aynı zamanda bu anlayış Ehl-i Beyt’i sevenlerle beraber olmak için “tevellâ,” Ehl-i Beyt’i yerenlere karşı birlik olmak için “teberrâ” anlayışını ortaya çıkarmıştır. Ancak Anadolu Alevîliğindeki tevellâ ve teberrâ anlayışı daha çok Sünnîlere benzememek olarak tezahür etmiştir.³¹⁰

Yusuf Arslan dede Ehl-i Beyt konusunda: “Hz. Peygamber efendimiz bir kış günü abasının altına beş kişiyi almıştır. Bunlar Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin olmak üzere kendisiyle beraber beş kişidir. Hz. Peygamber bunlar benim Ehl-i Beyt’im demiştir. Ayrıca on iki imamlarda Ehl-i Beyt’ten sayılmaktadır. Cemlerde Ehl-i Beyt’e niyaz edilir. Değiş ve mersiyelerde Ehl-i Beyt’in yaşamış olduğu acılardan, çektiği ızdıraplardan bahsedilir. Acılarını derinden hissederiz. Ehl-i Beyt’i sevmeyene, hakaret edene buğz ederiz.”³¹¹ Açıklamalarında bulunmuştur.

³⁰⁵ Ebu Ca’fer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid Et- Taberi, *Camiü’l- Beyan an Te’vili Ayi’l- Kur’an* (Kahire: Darü’l- Hadis, 1939), c. 22: 6.

³⁰⁶ Mustafa Öz, “Ehl- i Beyt”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 10, (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 498- 501.

³⁰⁷ İsmail Karagöz vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 137.

³⁰⁸ Öz, “Ehl- i Beyt”, *DİA*, c.10, 498- 501.

³⁰⁹ Öz, “Ehl- i Beyt”, *DİA*, c.10, 499.

³¹⁰ Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, 33.

³¹¹ Arslan, Kişisel Görüşme, 15 Eylül 2022.

Bekir Ünlü dede Ehl-i Beyt'le ilgili Vîraniye ait deyişi şöyle dile getirmiştir:

“Kudret kandilinde parlayıp duran
Muhammed Ali'nin nurudur vallah
Zuhur edip kafir ieşkerin kıran
Elinde Zülfıkar Ali'dir billah
Elinde Zülfıkar altında Düldül
Uğrunca Kanber'in dilleri bülbül
Hazret - i Fatima cennette bir gül
Ona bizim dedi Hak Habibullah

Zuhur etti İmam Hasan Hüseyin
Anların nurundan ziyalandı din
Kırk pare bölündü Zeyne'l - Abidin
Çekelim yasını Hasbetenlillah

Muhammed Bakır'dan Ca'fer - i Sadık
Şah Musa Kazım'la hem Rıza dedik
Tarikat abıyla cismimiz yuduk
Hak buyurdu mü'min kalbi Beytullah

Taki Naki İmamların civanı
Hasan ül Askeri cismimin canı
Elinde hüccetli sahip - zamanı
Vakti tamam olup göndere Allah

Ta ezel ezelden böyle kuruldu
Hariciler bu dergahtan sürüldü
(Kün) deyince yedi kat gök duruldu
Bir harf ile bina tuttu arşullah

Virânî' yim niyazını var üstaza

Elinde Zülfikar hem ehi - i gaza
 Bin bir dondan baş gösterdi Murtaza
 Biz dahi bir bölük tuttuk eyvallah."³¹²

Talip Ergun Kılıçarslan: “Ehl-i Beyt sevgisi bütün Müslümanlarda olması gerekir. İmâm-ı Âzam hazretlerine Emevîlerin Kûfe valisi İbn Hubeyre (ö. 133/750); Ehl-i Beyt, Sıffin Savaşı ve bazı savaşlarda ölenlerin durumunu soruyorlar. İmâm-ı Âzam ise onların bekledikleri bir cevap vermiyor. Bu durum valiye rahatsız ediyor ve İmâm-ı Âzam’ı Ehl-i Beyt’e muhabbet beslediği gerekçesiyle zindana attırılıyor. Özellikle Hanefîler fıkıh imamının bu duruşunu benimsemeleri gerekir. Ehl-i Beyt anlayışına sahip çıkmaları ve Ehl-i Beyt sevgisini diri tutmaları gerekir. Bütün Müslümanların Ehl-i Beyt’e muhabbet beslemeleri gerekir”³¹³ demiştir.

Veysel Eraslan dede: “Ehl-i Beyt, Hz. Peygamberin ev halkını ve soyundan gelenleri açıklamak için kullanılır. Kur’an-ı Kerim’de Ehl-i Beyt’in arındırıldığıyla ilgili ayet vardır. Ehl-i Beyt’in yolunda olmak Peygamber’in yolunda olmak, Ehl-i Beyt’i sevmek Peygamber’i sevmek demektir. Ehl-i Beyt’i sevmeyenlere buğz etmek gerekir. Çünkü bu buğz Peygamber’in ev halkına düşmanlık besleyenlere yapılmış olur. Ehl-i Beyt’in yolunda olanlar kurtuluşa erecektir”³¹⁴ Ehl-i Beyt’le ilgili açıklamalarda bulunmuştur.

Yaptığımız saha çalışmasında Reşadiye yöresi Alevîlerinin “Ehl-i Beyt” anlayışına önem verdikleri, tevellâ ve teberrâ anlayışına sahip oldukları, sosyal hayatta ve cem merasimlerinde “Ehl-i Beyt’i devamlı zikrettikleri görülmüştür. Bölgede Ehl-i Beyt’e tabi olanların kurtuluşa ereceğine inanılmaktadır.

³¹² Ünlü, Kişisel Görüşme, 04 Aralık 2022.

³¹³ Kılıçarslan, Kişisel Görüşme, 13 Mayıs 2023.

³¹⁴ Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

BÖLÜM 3: REŞADİYE ALEVÎLERİNDE AHLÂKÎ PRENSİPLER ve KURUMSAL YAPI

3.1. AHLÂKÎ PRENSİPLER

Arapça kökenli bir kelime olan ahlâk "huy, seciye, karakter, mizaç" anlamlarında olmakla beraber, “hulk” kelimesi bağlamında ele alındığında “*ahlâkiliğe götüren alışkanlıklar*” olarak tanımlanmaktadır.³¹⁵ Sözlükte insanın fiziki yönü için *halk*, manevi yönü için ise *hulk* kavramları kullanılmaktadır.³¹⁶ Genel bir tanımla ahlâk, kişilerin toplum içinde uymak zorunda oldukları davranış ve kurallar bütünü olarak ifade edilmektedir.³¹⁷

İnsan, toplum içinde her türlü tehlikelerden korunarak güven ve huzur içinde özgürce yaşamak istemektedir. Toplum içinde zorunlu yaşamaya mecbur kılınan insan, talep ve isteklerini belirli kurallarla güvence altına almıştır. Bu kuralların oluşumunda yaşanan toplumun tarihi, coğrafi birikimleri, dinî ve milli kültürleri ile örf ve âdetleri etkili olmuştur. Toplumların kendilerine özgü birikimleri sonucunda oluşturdukları bu kurallar bütününe ahlâkî kurallar denilmektedir.³¹⁸

Dinlerin ortak özelliklerinden biri de bireyin ve toplumun huzur ve güven içinde ahlâk kuralları çerçevesinde yaşamasını amaç edinmiş olmasıdır. Her toplum dini, siyasi, ekonomik vb. etkenlerden dolayı kendine has farklı ahlak kuralları geliştirmiştir.

Alevîlikte de bireyin kendisine ve topluma karşı davranış ve tutumlarının nasıl olması gerektiğini bildiren ahlak kuralları bulunmaktadır. Bu kurallara ana hatlarıyla değinecek olursak dört kapı, kırk makam, üç sünnet- yedi farz gibi esaslarla sistemize edilmiş ve bireyin dini ve ahlâkî yönden eğitilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca Alevîlikte ahlâkî kurallar “edep” kavramı ile de ifade edilmektedir. "Edep" kişinin eline, diline, beline, sahip olarak kendisini kötülüklerden korumasını öğütleyen ilkeleri kapsamaktadır.

³¹⁵ Ebü'l- Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el- Ensârî er- Rüveyfî İbn Manzûr, "hlk", “*Lisânu'l- Ârab*”, (Beyrut: Dâru's- Sadr, 1311 1232); El- Halil b. Ahmed El- Ferâhîdî, Kitâbu'l- Ayn (Beyrut: Dâru'l İhya'it- Turas'il- Arabî, 2005), 265.

³¹⁶ İbn Manzûr, “*Lisânu'l- Ârab*”, md. “hlk”.

³¹⁷ İsmail Parlatır, Gözaydın Nevzat ve Zülfikar Hamza, ed., *Türkçe Sözlük*, 9. baskı, c. 1 (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu, 1998), 48.

³¹⁸ Mehmet Ali Kirman, *Din Sosyolojisi Terimler Sözlüğü* (Rağbet Yayınları, 2011), 15.

Sözlü kültürün hâkim olduğu Alevîlikte ahlâki kurallar dede, talip ve zâkirler tarafından öğretilmekte ve yaşatılmaktadır.³¹⁹

Bu bölümde Anadolu Alevîliğinde var olan ahlaki prensiplerin Reşadiye Alevîlerindeki durumu karşılaştırılmış ve ahlaki kurallar başlıklar halinde açıklanmıştır. Bölgede uygulanan ahlâki kuralların neler olduğu ve bu kuralların toplum üzerindeki etkisi ortaya koyulmuştur.

3.1.1. Dört Kapı-Kırk Makam

Alevîlikte önemli bir yere sahip olan dört kapı-kırk makam kavramı kaynaklarda ilk olarak Hoca Ahmet Yesevî'nin "*Fakrnâme*" adlı eserinde geçtiği bilinmekte ve Hz. Ali'ye kadar dayandırılmaktadır.³²⁰ Dört kapı, kırk makam; *kulun Allah'ın rızasına ermede nefsi ve şehvî engelleri aşarak, kendini mânen ve ruhen olgunlaştırarak insanı kâmil mertebesine ulaştıran kurallar bütünü olarak tanımlanmaktadır*. Yunus Emre, Hoca Ahmed Yesevî gibi tasavvuf ehillerinin birçoğunda bu düsturlar bulunmakta ve farklı şekilde yorumlandığı görülmektedir.³²¹

Alevîliğin özünü ve eğitim müfredatını oluşturan dört kapı-kırk makam anlayışı Alevî Bektaşî klasikleri *Makâlât* ve *Buyruk*'lar başta olmak üzere klasik eserlerde ayrıntılı olarak açıklanmaktadır. Dört kapı; şariat, tarikat, marifet, hakikat olarak tasnif edilmekte ve her kapıda bulunan on mertebeye birlikte kırk makam oluşturulmaktadır.³²² Alevîliğin yol anlayışını oluşturan dört kapı-kırk makamın amacı ham olan yol sahibini eğiterek insanı kâmil mertebesine çıkararak Allah'ın rızasına erdirmek hedeflenmektedir. Birbirinin tamamlayıcısı şeklinde sistemize edilen dört kapı-kırk makamın aşamalarından talibin sırayla geçmesi gerekmektedir.

Alevî yolunun âdâb ve erkân öğretisi olan dört kapı-kırk makam, yol ehlinin geçeceği maddi ve manevi merhalelerden bahsederek yol sahibine bir yaşam tarzı

³¹⁹ Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektaşîlik ve Alevîlik*, 7: 402.

³²⁰ Kemal Eraslan, "Yesevî'nin Fakr- nâmesi. Ankara:", *Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk- Kazak Üniversitesi Yayınları*, sy 32 (2016): 52.

³²¹ Abdurrahman Güzel, "Ahmed Yesevî, Hacı Bektâş-ı Velî, Yunus Emre ve Kaygusuz Abdal'da Dört kapı kırk makam", *Türk Kültürü ve Hacı Bektâş- ı Velî Araştırma Dergisi*, 2007, 19- 159.

³²² *Makâlât: Hacı Bektâş- ı Velî*, 19- 34; Hacı Bektâş- ı Velî, *Makâlât*, 27- 32; Cabbâr Kulu, *Kitab- ı Cabbar Kulu*, 79- 83.

sunmaktadır. Hacı Bektaş-ı Velî "*Makâlât*" adlı eserinde; dört kapı-kırk makamla hedeflenenin "*Çalap Tanrı'ya ulaşma*" olduğunu belirtmiş ve dört kapı-kırk makamı şu şekilde tasnif etmiştir:

Şeriat kapısında bulunan on makam:

1. İman getirmek.
2. İlim öğrenmek.
3. İbadet etmek. (namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak, gücü yetince hacca gitmek, seferberlik olunca kaçmamak ve cenabetten temizlenmek)
4. Helal kazanmak ve ribâyı haram bilmek.
5. Ailesine faydalı olmak, nikâh kıymak.
6. Hayız ve lohusalık hallerine riayet etmek.
7. Cemaat sünnetine riayet etmek.
8. Şefkatli olmak.
9. Temiz yemek ve temiz giyinmek.
10. İyiliği emredip kötülüğü menetmek.

Tarikat kapısında bulunan on makam:

1. Tevbe etmek.
2. Mürid olmak.
3. Saç kesmek.
4. Nefsi olgunlaştırmak için mücahede etmek.
5. Hizmet etmek.
6. Korkmak.
7. Ümidvar olmak.
8. Hırka, zenbil, makas, seccade ve subha (yüz taneli tesbih) gibi emanetlere sahip olmak, onlardan ibret almak ve hidayete ermek.
9. Nasihat ve muhabbet sahibi olmak.
10. Aşk, şevk ve Allah'ın zenginliği karşısında insanın kendinî fakir hissetmesi.

Marifet kapısında bulunan on makam:

1. Edep.

2. Korku.
3. Perhizkârlık.
4. Haram olanlardan sakınma, takva sahibi olmak.
5. Sabır.
6. Utanmak.
7. Cömertlik.
8. Bilgi sahibi olmak.
9. Miskinlik, benlikten geçip kişinin kendinî Allah'a vermesi.
10. Marifet sahibi olmak. Allah'ı bilmek; kişinin kendinî bilmesi.

Hakikat kapısında bulunan on makam:

1. Toprak gibi mütevazı ve verimli olmak.
2. Bütün herkese aynı gözle bakıp ayıplamamak.
3. Elinden gelen her iyiliği yapmak ve yerine getirmek.
4. Dünyadaki her şeyin ve herkesin kendisinden güvende olması.
5. Mülkün mutlak sahibi Allah'a karşı itaatkâr olmak, O'na olan muhabbetini göstermek.
6. Sohbet etmek ve hakikat sırlarını söylemek.
7. Seyr-u süluka girmek.
8. Sır saklayabilmek.
9. Allah'a yalvarıp yakarmak.
10. Allah'ın varlığını müşahede etmek.³²³

Yörede yaptığımız mülakatlarda dört kapı kırk makamla ilgili olarak Temel Yıldız dede: "*Dört kapı-kırk makam, Alevîliğin özünü ve ilkelerini oluşturmaktadır. Bunlar olmadan Alevîlik anlaşılmaz. Her yol sahibinin bunları bilmesi ve yaşaması gerekir. Her geçen gün bunları sosyal hayatta yaşamak güç hale geliyor. Bunlar yaşanmadıkça nefis terbiye edilemiyor ve kişi olgunlaşamıyor. Halbuki bu esaslar kişiyi çerağ gibi yakar,*

³²³ Hacı Bektâş-ı Velî, *Makâlât*, 27- 32.

mum gibi eritir, etrafa nur olur, ı ışık saçır, insanı pişirir ve kemâle erdirir. Bunlar talibi hakikâte götüren yollardır. Hakikate varmayan yol, yol değildir." ³²⁴ Beyanında bulunmuştur.

Veysel Eraslan dede: "*Şeriat kapısı anadan doğmadır. Tarikat kapısı ikrar verme, Hakikat kapısı nefsi bilmektir. Marifet kapısı ise hakkı kendinde bulma kapısıdır. Talip bunları sırayla geçmesi, nefsini eğitmesi gerekir. Birini tamamlamadan diğerine geçemezsin. Bunlar sırayla geçilirse yol sahibi hakikate ulaşmış olur.*" ³²⁵ Diyerek dört kapı kırk makama dair bilgiler vermiştir.

Talip Ergun Kılıçarslan: "*Hacı Bektâş-ı Velî dört kapı kırk makamı oluşturmuş, her birini on makamla sistemleştirmiştir. Bunlar kişiyi insan-ı kâmil noktasına erdirmek ve Hakka ulaştırmak için geçeceği eğitim safhalarını oluşturmaktadır. Her birinin yükümlülükleri ve aşamaları vardır. Kişi şeriatın hükümlerini yerine getirmeden tarikata giremez. Namaz kılmıyorsan, oruç tutmıyorsan, haramı helali ayırt etmiyorsan tarikata giremezsin. Bu yol belirli merhaleleri yerine getirdikçe aşılr.*" ³²⁶ Diyerek konu hakkındaki görüşünü bizimle paylaşmıştır.

Reşadiye’de yaptığımız mülakatlar neticesinde Alevîliğin inanç sistemini oluşturan dört kapı-kırk makam’ın bölgede saygı gösterilerek kabul edildiğini, sadece makamların kalıp bir sıralamasının yapılamadığını tespit ettik. Köyler ve ocaklar arasında azda olsa farklı sıralama ve yorumların yapıldığı görülmüştür. Bölgede dört kapı ve kırk makamın *İmam Cafer Buyruğu*’ndaki sıralamanın esas alınarak sayıldığı görülmüştür. Dört kapı genel olarak bölgede yaşayanlar tarafından bilinmekte, makam tasnifleri ise dede, zakir ve bazı bilen talipler tarafından yapılabilmektedir. Her ne kadar dört kapı, kırk makam bölgede yaşayanlar tarafından ayrıntılı olarak bilinmese de, bu ilkelere büyük bir teveccüh ve saygı duyulmakta, hakikate götüren yol erkânı olarak kabul edilmektedir.

3.1.2. Üç Sünnet-Yedi Farz

Alevîlikte dört kapı-kırk makamdan başka yol sahibinin uyması gerekli olan ahlâki ilkelerden bir diğeri de üç sünnet- yedi farz düsturudur. Alevîlikte sünnet ve farz

³²⁴ Yıldız, Kişisel Görüşme, 22 Temmuz 2022.

³²⁵ Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

³²⁶ Kılıçarslan, Kişisel Görüşme, 13 Mayıs 2023.

kavramları İslami gelenekten farklı yorumlanarak "sünnet " kavramı ile talibin uyması gerekli olan kurallar şeklinde tanımlanırken, "farz" kavramı ise ilke ve hüküm anlamlarında, yol sahibinin uyması gerekli ahlâki ilkeler olarak tanımlanmaktadır.³²⁷ Alevîliğin dinî yapısı ve temel ilkelerini oluşturan üç sünnet-yedi farzın İmam Cafer Sadık (h.702- 765) tarafından sistemize edildiği savunulmaktadır.³²⁸ Üç sünnet-yedi farzın neler olduğuyla ilgili bölgelere göre farklılıklar görülmekte, bu farklılıkların sebebinin ise Buyruk nüshalarından kaynaklandığı belirtilmektedir. *Buyruk*'a ait bir nüshada üç sünnet- yedi farz şöyle sıralanmaktadır:

Üç Sünnet:

1. "Dilini tevhid kelimesinden ayırmamak. Daima Allah kelimasının dilden gitmemesi, gönlünde kin, kibir olmamasıdır.
2. Gönlünden düşmanlığı gidermek, kimseye kin ve kibir tutmamak, kıskançlık etmemek, hırsına uyup şeytana gönül vermemesi gerekir.
3. Talip olan kişinin yola teslim olması. Talip bin ise bir gibi otura, hemen biri söyleye. Türap ola."³²⁹

Yedi farz:

1. "Var olan her nesnede Allah'ı tanımak, gerçeği görmek. Kendisine söylenenleri ve edinmiş olduğu sırları kimseye anlatmamalıdır. Tariki Naciye sırlarını yabancından gizlemek ve ahdini şeytandan korumaktır.
2. Ayıpları örtücü olmaktır. Gördüğüne kör olmalı, görmediğini anlatmamalıdır.
3. Tanrısal gerçeği düşündürmektir. Her derdin ondan geldiğini unutmayıp her nerede olsa daima özür ve niyaz eylemelidir.
4. O, mürşit, mürebbi hakkını hak bilmiş olmalı ve onun dilediğini yapmalıdır. Her işe başlarken ona başvurmalı, onda perdesiz, Cemalullah'ı görmelidir.
5. Musâhip hakkını Cem'e erenler meydanına götürmek, mürşidine boş eliyle gelmemek. Talibin abdesti olur.

³²⁷ Üzümlü, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevîlik*, 131- 34.

³²⁸ Zelyut, *Öz Kaynaklarına Göre Alevîlik*, 436.

³²⁹ Bozkurt, *İmam Cafer- i Sadık Buyruğu*, 181- 82.

6. Meydanda mürşidinden aldığı eli Hazreti Pîr'in eli bilmek, ondan hakkın eline ermek, ikrar verip tövbe etmektir."
7. Mürşidinden kazandığı bilgiye uymak ve yol ehline karşı alçak gönüllü olmaktır.³³⁰

Buyruk nüshalarından kaynaklı farklı yorumları olan üç sünnet-yedi farz başka bir kaynakta şu şekilde sıralanmıştır.

Üç Sünnet:

1. "Allah'ın kelamını kişinin dilinden düşürmemesi ve kalbinde Allah'ın varlığını ve birliğini ifade eden kelime-i tevhidi hissetmesidir. Dil ile ikrar, kalp ile tasdik denebilecek anlayış sünnetlerden birincisidir.
2. Kalpte bulunan kin, nefret ve düşmanlığı ortadan kaldırmaktır. İnsanlara karşı hoşgörülü olmak, birlikte yaşamaya çalıştığımız hayatta birbirimize karşı bir buğz oluşmuşsa bunu kaldırarak yerine dostluğu tesis etmektir.
3. Talibin üzerine düşen vazifeleri yerine getirmesidir. Bu düstur talibin sorumluluk şuurunda olmasını gerektirir. Tarikata mensup olan Talipten beklenen, kendisine verilen görevleri itiraz etmeden ve içtenlikle yerine getirmesidir.

Yedi Farz:

1. "Zahid dinîni şeytandan nice sakınırsa ehl-i tarikat da yolunu, dinîni öyle sakına. Âbid dinîni şeytana karşı nasıl koruyorsa Alevî-Bektaşî tarikatına giren kişinin de yani talibin, dinîni o şekilde sakınması gerekir. Talip, tarikat erkânına ve adabına uyma konusunda şeytanın kendisine musallat olmasına izin vermemelidir.
2. Destî kudret makamına iletmış ola. Yani candan geçce haktan dönmeye. Burada kişinin hak yolda gerektiği zaman canından fedakârlık yapmaya hazır olması gerektiği vurgulanmaktadır. Kişinin, Hakk ve hakikat için canını seve seve verebilmesi, kanını bu uğurda dökebilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Canın, Hakk'ın yanında anlamının olmadığı belirtilmektedir. Önce Hakk ve hakikat sonra can ve canan olduğu anlatılmaktadır.

³³⁰ Bozkurt, *İmam Cafer- i Sadık Buyruğu*, 182- 84.

3. Dünya kendine zerre kadar gelmeye. Dünya ve içindeki nimetlere karşı kalbinde zerre miktarı tamah beslemeye. Tarikat yoluna giren kişinin kalbinde dünyaya ait sevgilerin yok olması anlamına gelmektedir. Bundan, ahireti talep edenin, dünyadan vazgeçmesi anlaşılmalıdır.
4. Halifeden tövbe ala. Tarikat yoluna giren kişinin işlediği günahlardan ve yaptığı hatalardan tövbe etmesi gerekir. Bu kusurları bir daha işlemeyeceğine dair Allah'ın huzurunda halifeye bu sözü vermesi gerekir.
5. Halifeden musâhip hakkını cemiyete yetire. Musâhip olacakların pîr karşısında ikrar vermesi gerektiğini ifade eder. Musahibin halife karşısında sorgu-sualden geçmesi, günahlarının hesabını burada görüp ahirete bırakmamasıdır.
6. Halifeden hırka giye. Hırka halifenin elinden giyilen bir çeşit kıyafet olup asıl anlamı ilim, marifet ve kemâlat yolunun yolcusu olduğunu zâhiren belli etmektir.
7. Halifeden taç urunmaktır."³³¹

Ayrıca Buyruklarda üç sünnet-yedi farz sıralandıktan sonra uymayanlara verilecek cezalardan da bahsedilmektedir. İlk sünneti yerine getirmeyen kendi haline bırakılmakta, ikinci sünneti ihlal edene; üç sopa, üç akçe, üçüncü sünneti yapmayana ise; beş sopa, beş akçe ceza verildiği geçmektedir.³³²

Yusuf Arslan dede üç sünnet- yedi farz'la ilgili şunları söylemiştir: "*Üç Sünnet; dili Kelime-i Tevhid'den ayırmamak, kalpten kiri gidermek, farzları bilmek ve eda etmektir. Yedi farz ise; sır saklamak, nefes söylendiğinde onu kabul etmek ve dilini tutmak, özrüne niyaz ehli olmak, mürebbinin hakkını hak bilmek, musâhip hakkını hak vermek, tövbe ehli ve sahibi olmak, halifeden taç vurunmak farzları oluşturmaktadır.*"³³³

Veysel Eraslan dede: "*Üç sünnet-yedi farz Alevîliğin ahlaki öğretileridir. Her talibin bunları bilmesi ve uyması gerekir. Bunların neler olduğuna değinecek olursak; Talibin tevhidi dilinden düşürmemesi gerek kalbinde kine yer vermemesi gerek ve talibin sır sahibi olması gerek, bunlar sünnetleri oluşturmaktadır. Bir de yedi farz vardır. Farklı sıralayan ve sayısını on ikiye kadar çıkaranlar vardır. Bunları da şöyle sıralayabiliriz.*

³³¹ Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektaşîlik ve Alevîlik*, 7: 375- 77.

³³² Bozkurt, *İmam Cafer- i Sadık Buyruğu*, 132.

³³³ Arslan, *Kişisel Görüşme*, 15 Eylül 2022.

Talibin sorumluluk sahibi olması gerekir ve tarikatın edep ve erkânına uyması gerekir. Hakikat yolcusu olmalı, niyaz ehli olmalı, ikrar verip tevbe ehli olmalı, mürebbinin hakkını hak bilmeli, alçak gönüllü olmalı ve pirine tabi olması gerekir. Bu saydıklarımıza uyanlar kemale ulaşır, marifet ehli olur ve Hakk'ın rızasını alır.”³³⁴ Açıklamalarında bulunmuştur.

Talip Temel Özcan: “*Talibin yolda olmasını sağlayan ahlaki kurallar vardır. Üç sünnet yedi farzda talibin insanı kâmil olma yolunda eğitilmesini sağlamakta ve talibin nasıl davranışta bulunacağına dair yol göstermektedir. Bu ilkeler kişinin davranışlarına yön vermekte, manevi olarak mutmain olmasına katkı sağlamakta ve Hakk'ın rızasını almaya rehber olmaktadır. Toplum açısından ise birlik ve beraberliğin tesis edilmesine olanak sunmaktadır. Bu düstur kişi ve toplum açısından önemli kurallardır.*”³³⁵ Diyerek üç sünnet yedi farzda hakkındaki görüşlerini bizimle paylaşmıştır.

Bölgedeki mülakatlarımızda üç sünnet-yedi farzın aktarılmasında değişik kaynaklardan yararlanılmasından dolayı farklılıkların olduğu görülmüştür. Talibin kemâlete ermesinde ve hakikata ulaşmasında bu ilkelerin rehber olduğu belirtilmiştir. Son zamanlarda bireysel yaşam tarzı başta olmak üzere farklı etkenlerden kaynaklı üç sünnet-yedi farzı uygulamanın zorlaştığı ve bunun sonucuna bağlı olarak da birey ve toplumda maddi ve manevi anlamda tahribat ve huzursuzluklar baş göstermiştir. Bu ilke ve öğretilerin gayesinin özelde yol sahibinin, genelde ise toplumun eğitilmesinin amaçlandığı kabul edilmektedir.

3.1.3. Eline, Diline, Beline Sahip Olma

Dört kapı-kırk makam içerisinde marifet kapısında bulunan edepli olma düsturu, kişiyi ve toplumu kötü davranışlardan uzak tutmayı amaçlamaktadır. Bu düstur "Eline, Diline, Beline Sahip Olma" ifadesiyle öğreti olarak kabul edilmekte ve ahlâki değerlerin özünü teşkil etmektedir. Alevîlikte deyimleşmiş olan bu kavram düstur edinilmiş, ikrar vererek yola giren talibin yaşantısını bu düstura göre sergilemesi zorunlu görülmüştür.

³³⁴ Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

³³⁵ Özcan, Kişisel Görüşme, 23 Ağustos 2022.

Ayrıca bu düsturun uygulanması ibadet kabul edilmekte, düstura bağlı kalmayana ise işlediği suçun durumuna göre ceza verilerek toplumdan dışlanmaktadır.³³⁶

Alevîlik ve Bektaşîlikte “eline-diline-beline sahip olma” ilkesinden maksat eline sahip olmak; hırsızlık yapmaması, kendisinin olmayanı almaması, diline sahip olmak; yalan söylememesi, iftira, dedikodu yapmaması, gönül kırmaması, beline sahip olmak; zina yapmaması gerektiği ilke edinilmiştir. Bu ilkelere sadık olmayanlar toplumdan dışlanarak düşkün ilan edilmektedir.³³⁷

Temel Yıldız dede konu hakkında: *"Bu düstur bizim geleneğimizin özünü oluşturmaktadır. Talib'in kul hakkı yememesi gerekir. Dilini kötü ve yalan sözlerden koruması, gözünü başkasının namusuna dikmemesi gerekir. Alevîliğin özü budur. Eline, diline, beline sahip olmayan, ikrarına bağlı kalmayan suç işlemiş demektir. Bu suç işleyen kişiler cemlere alınmaz ve bunlara işledikleri suçun niteliğine göre ceza verilir. Geçmişte bu ilkelere uyulduğu için mahkemelere ihtiyaç kalmamış. Çünkü talip toplumdan dışlanma ve cemlere alınmama endişesinden dolayı bu fiilleri işlemekten çekinirmiş. Şu an bu düstura bağlılık zayıfladı ama yine de bu ilkeler uymak için mücadele edenler var."*³³⁸ Diyerek açıklama yapmıştır.

Veysel Eraslan dede: *"Edepli olma, Alevîliğin en önemli şartlarından. Talip yaptıklarından sorumludur. Dilini yalandan, dolandan, iftiradan koruması gerekir. Gözüyle görmediği şeyi söylememesi, eliyle koymadığını almaması, beliyle haramdan uzak durması gerekir. Bunlara uymazsa eğer ikrarından dönmüş olur. İkrarından dönenen kimse, cezasını çekmeden ceme alınmaz. Bu kurallar toplumun huzur içinde yaşamasına olanak sağlayan kurallardır. Birlik ve beraberliğin tesisi açısından önemlidir. Yalnız bu öğretilerin uygulanması ve talipler üzerindeki etkisi gün geçtikçe azalıyor. Büyükşehirlere göçle beraber kişilerin yaşamları ve öncelikleri değişti. Kişiler bazı durumlar karşısında hayat tarzına göre farklı yaklaşımlarda bulunabiliyorlar. Bu yaklaşım tarzları bu öğretilerin uygulanmasını güçleştiriyor."*³³⁹ Beyanında bulunmuştur.

³³⁶ Yusuf Ziya Yörükân, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, 4. bs (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015), 68.

³³⁷ Fırlı, *Türkiye'de Alevilik- Bektaşîlik*, 318- 76.

³³⁸ Yıldız, Kişisel Görüşme, 22 Temmuz 2022.

³³⁹ Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

Cemal Akkaya dede Genç Abdal'a ait talibin nasıl davranışta bulunması gerektiğiyle ilgili şu deyişi aktarmıştır:

"Fırsat elde iken bir âmel kazân
Gül cemâlin bir gün solsa gerektir
Zevkine aldanma tapma dünyaya
Dünya malı burda kalsa gerektir.

Câhil bildiğinden hiç geri kalmaz
Bin nasihat etsen bir pula almaz
Kişinin ettiği yanına kalmaz
Herkes ettiğini bulsa gerektir."³⁴⁰

Bölgedeki Alevîlilerin "eline, diline, beline sahip olma" ilkesini talibin uyması gerekli olan ahlaki kurallar olarak düstur edindikleri ve bu öğretiye karşı oldukça hassas oldukları tarafımızdan müşahede edilmiştir. Toplumda yalan, dedi kodu, gıybet, iftira, hırsızlık, zina vb. yapılan kötü davranışların, marifet kapısında bulunan edepli olma makamının ihlal edilmesi anlamına geldiği için uzak durulduğu aktarılmıştır. Bu ilkelere uyulmadığı takdirde verilen cezalarla, kişiyi davranışlarında ölçülü olmaya zorladığı vurgulanmıştır. Ancak son zamanlarda dini bağlılık, bireysel yaşam tarzı, göç vb. etkenlerin kişi üzerindeki olumsuz etkisinden dolayı bu öğretilere önceki gibi uyulmadığı ve yaptırım gücünün zayıfladığı belirtilmiştir.

3.2. REŞADİYE ALEVİLERİNDE KURUMSAL YAPI

Bireylerin toplumsal hayattaki uyumlarının sağlanmasında birtakım kuralların önemli etkisi vardır. Bu kuralların disiplinli ve devamlı olma gibi bazı zorunlu özellikleri barındırması gerekmektedir. Alevîliğin de kendine has sosyal yapısı, kurumları ve temel ilkeleri mevcuttur. Alevîliği sağlıklı bir şekilde anlayabilmek için bu yapının, kurum ve öğretileri hakkında bilgi sahibi olmak önem arz etmektedir. Mürşit, pîr, dede, rehber,

³⁴⁰ Akkaya, Kişisel Görüşme, 18 Kasım 2022.

musâhip ve düşkünlük gibi yapılar Alevîliğin yaşaması adına önemli fonksiyonlar üstlenmiş, Alevîlik hakkında bilgilerin bugünlere kadar aktarılmasına vesile olmuştur.³⁴¹

Alevîliğin kurumsal yapısı “yol, süre, görgü” gibi şifahi bir kültürle bugünlere kadar taşınmış, mürşit, pîr, rehber ve talip şeklindeki hiyerarşi varlığını devam ettirmiştir. Bu yapının en üst mertebesinde Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Hüseyin ve Hacı Bektâş-ı Velî “mürşit, pîr” olarak görülürken, Cebrâil de “rehber” olarak kabul edilmiştir.³⁴² Bu bölümde Reşadiye Alevîliğinin kurumsal yapısı hakkında bilgiler verilecektir.

3.2.1. Dedelik Kurumu

Orta Asya’da yol gösteren, saygı duyulan anlamındaki “ata ve baba” kelimeleriyle aynı anlamda kullanılan “dede” kelimesi Türkçe’de “baba, cet, dayı, ihtiyar” vb. anlamlarına gelmektedir.³⁴³ Mevlevîlik ve Bektaşîlik gibi tarikatlarda “dede” unvanının kullanıldığı görülmekte, “dede” unvanı ile beraber “pîr”, “mürşit”, “serçem” ve “seyyid” unvanları da kullanılmakta ve posta oturanlara da “dedebaba” denilmektedir.³⁴⁴ Alevîliğin dinî ve sosyal yapısının en üst kademesinde bulunan Dedelik Kurumu, Alevîliğin gelişmesine, inanç ve kültürünün yaşatılmasına, Alevî toplumundaki sosyal düzenin sağlanmasına ve yol göstermesine kadar mürebbi olarak manevi önderlik rolüyle Alevîliğin omurgasını oluşturmaktadır.³⁴⁵ Alevîlikte önemli yeri olan sözlü kültürün etkisinden dolayı “Dede”nin karizmatik saygınlığı günümüze kadar yerini korumuş ve usul ve erkânın öğretilmesi, dinî merasimlerin gerçekleştirilmesi, anlaşmazlıkların giderilmesi gibi birçok konuda Dede’ler; mürşit, mürebbi ve pîr olarak topluma yön vermişlerdir.³⁴⁶

Ayrıca dedeliğin, Hz. Peygamber ve Ehl-i Beyt soyundan geldiğine inanıldığı için “evladı rasûl ve seyyid” olarak tanımlanmakta “ocakzade veya ocak oğlu” olarak da

³⁴¹ Yıldız, *Anadolu Alevîliği- Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme*, 224.

³⁴² Osman Eğri, *Hak- Muhammed- Ali: Alevî Bektaşî Yolu* (Ufuk Kitapları, 2013), a:43.

³⁴³ Ali Yaman, *Alevilerde Dedelik ve Dede Ocakları, Geçmişten günümüze Alevî-Bektaşî Kültürü*, ed. Ahmet Yaşar Ocak, 1. baskı (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009), 179.

³⁴⁴ Yaman, *Alevilerde Dedelik ve Dede Ocakları, Geçmişten günümüze Alevî-Bektaşî Kültürü*, 179-80.

³⁴⁵ Yıldız, *Anadolu Alevîliği- Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme*, 330.

³⁴⁶ Yıldız, *Anadolu Alevîliği- Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme*, 330; Ali Yaman, *Alevîlik’te Dedelik ve Ocaklar* (İstanbul: Karaca Ahmet Sultan Derneği Yayınları, 2004), 83- 84.

adlandırılmaktadır.³⁴⁷ Ocakta doğan her çocuk Dede sayılmakta, Dede vefat ettiği takdirde herhangi bir kritere bağlı olmadan yerine oğlu geçmektedir. Her dede bir ocağa, her ocak bir dedeye ve her bir Alevî de kutsal saydığı bir ocağa bağlılığı bulunmaktadır.³⁴⁸

Dedeliğin Evlâd-ı Resûl'den olduğuna dair *Buyruk*'ta:

"Ol zamandan bugüne kadar, şeriat, tarikat, marifet, hakikat ve pîrlik secde Muhammed Ali'den kaldı. Ol sebepten, Evlâd-ı Resûl'den gayrisine pîrlik etmek ve Talip olmak caiz değildir. Yediği içtiği haramdır. Murtadı tarikat, murtadı hakikattır. Ve hem irşadı ve biatı ve tövbesi makbul değildir. Çünkü Evlâd-ı Resûl'den biatı yoktur" ifadeleriyle Evlâd-ı Resûl'den olmayana biat edilmemesine değinilmiştir.³⁴⁹

Yine *Buyruk*'ta Dede'de bulunması gereken özellikler şu şekilde izah edilmiştir.

*"Evlâd-ı Muhammed-Ali'den olâ ki pirlîği caiz ola. İlmi ile âmil ola. Dört kapı, kırk makamdan on iki erkândan, on yedi kemerbestten, üç sünnetten, yedi farzdan, bir şarttan meşâyih-i kübrâ ilminden haberdar ola. Ve tarikat ile otura dura ki, hakikat ile yola vara ki pirlîği caiz ola. Pir olan kimselere gerektir ki kâmil olalar. Dört kapı nedir, bileler. Evvel şeriatı, ikinci tarikatı, üçüncü marifeti, dördüncü hakikati bilmek gerektir."*³⁵⁰

Alevî ozanları Dede'nin toplumdaki önemine değinmiş, Şah Hatayi Dede'ye tabi olunmasını şu dizlerle dile getirmiştir:

"Mürşidin nefesi Hak nefesidir
Mürşid sözün tutmayanlar âsidir
Mürşidin rızâsı Hak rızâsıdır
Hak deyüp tuttuğum yoldan ayrılmam
İlm-i Kur'ân'dır dilimiz."³⁵¹

Dedelik ve ocakzâde anlayışı hakkındaki mülakatlarımızda farklı yaklaşımların olduğu görülmüştür. Konuya dair Ergun Kılıçarslan: "*Ocakzade olduğunu iddia*

³⁴⁷ Yaman, *Alevîlik'te Dedelik ve Ocaklar*, 80.

³⁴⁸ Fuat Bozkurt, *Toplumsal Boyutlarıyla Alevîlik* (Kapı Yayınları, 2005), 121; Yıldız, *Anadolu Alevîliği-Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme*, 226.

³⁴⁹ Vaktidolu, *İmam Caferi Sadık Buyruğu*, 26.

³⁵⁰ Vaktidolu, *İmam Caferi Sadık Buyruğu*, 27- 32.

³⁵¹ Gölpınarlı, *Alevî Bektaşî Nefesleri*, 27.

edenlerin, gerçekten onların ocakzade mi, değil mi olduğunu bilmiyorum. Yalnız Kur'an-ı Kerim'de kabilelerin ve insanların birbirinden üstün olmadığı buyrulmuştur. Hz. Peygamber veda hutbesinde ırkçılığı, kabileciliği ve insanların diğerlerinden üstün olma anlayışını yasaklamıştır. Peygamberimiz ashabının hiçbirini diğerinden üstün görmemiştir. Allah adildir ve böyle bir anlayış ilahi adalete ters düşmektedir. Bu durumda insan, ben niçin üstün kavimden yaratılmadım? سوالini sorar. Dedeliğin Baba'dan oğula değil de dirayet ve liyakatla geçmesi gerekmektedir. Diğer türlü eğitimsiz kimselerin kültür ve geleneği sağlıklı bir şekilde yürütmesi ve gelecek nesillere bu kültürü aktarması inkıtaya sebebiyet veriyor ve vermektedir. Dedeliğin ocaktan gelmesi Alevîliği yozlaştırmıştır. Türkiye'de ben Alevîyim diyen birbirinden farklı 28 fraksiyon var. Birçoğu gerçek manada Alevîliği bilmiyor maalesef. Buhara'da, Semerkânt'ta, Taşkent'te Tahran'da eğitim öğretim gören ve marifetullah sırrına eren veliler Anadolu'yu İslamlaştırmak için gelmiş, ilim, hikmet ve irfana önem vermişler, dirayete, liyakete önem vermişler ve bu vesileyle bugünlere gelmişlerdir.”³⁵² Açıklamalarında bulunmuştur.

Dedelik ve ocakzade ile ilgili Temel Yıldız dede: "Dede olduğumuza dair icazetlerimiz var. Cem Vakfı tarafından ocakzade olanlara ve talibi bulunanlara 7 ay bir eğitimle icazet veriyor. Hacı Bektâş-ı Velî Kültür merkezinden de belgemiz var. Ocakzade olarak dedelik babadan oğula intikal eder. Ocakzade olan dedelerimiz keramet göstermişlerdir. Post sahibidirler. Erkânları ve yolun şartlarını bilmektedirler. Dedenin özellikleri, nitelikleri ve uyması gereken şartları vardır. Bunlardan birisi ocakzade kendine bağlı olan talibi ile evlenemez. Mesela ben 6 sene, evlenmek için ocakzade mensubu aradım, çünkü yolda dede oğlu, dede kızıyla evlenir. Dede kızını, dede oğluna vermesi gerekmektedir. Son zamanlarda maalesef buna dikkat edilemiyor. Ocakzadenin görevi talibi yola getirmek ve pişirmek için rehberlik etmektedir. Türkiye genelinde bildiğim kadarıyla iki yüzden fazla ocak var. Reşadiye dahil Tokat çevresinde üst ve alt kollarıyla 15- 16 ocak olduğunu biliyoruz. Talibi olmayan ocak yoktur. Ocakların köyün içinde, başka köyler ve şehirlerde talipleri olabiliyor. Aynı köy içinde farklı ocaklara bağlı talipler bulunabiliyor. Dede köyü olarak biz önceden cemimizi yaparak temiz ve

³⁵² Kılıçarslan, Kişisel Görüşme, 13 Mayıs 2023.

*pak olarak diğer bölgelerdeki talipleri görmeye gidiyorum. On ikinci ayda Ankara'ya oradan İstanbul, Samsun ve Çorum'a geçiyorum. Büyükşehirlerde geneli çalışan nüfus olduğu için hafta sonları bir araya gelebiliyoruz. Görgü cemlerini yapıyoruz ve taliplerin istek ve taleplerini dinliyoruz. Ocakzade olarak taliplerimizle her daim ilgilenmemiz ve irtibat halinde olmamız, dert ve sıkıntılarına ortak olmamız gerekiyor. Dede her daim talipleri ile iletişim halinde olarak pir-talip ilişkisini yaşıyor."*³⁵³ Diyerek konu hakkındaki görüşünü sunmuştur.

Cemal Akkaya dede ise: " Dede, ocakzade olarak pir ve mürşittir. Taliplere yolun erkân ve usulünü öğretir. Toplumla her daim iletişim halindedir. Dede sorumluluk sahibi olarak ilmi, irfanı ve davranışlarıyla topluma önderlik eder. Derdi, sıkıntısı olanları dinleyerek adaletle hareket eder. Hastaları ziyaret eder. Dini merasimleri yerine getirir. Cem merasimleri, cenaze, nikâh, sünnet, lokma dağıtımı ve adak kurbanı gibi birçok merasimin uygulanmasında rehberlik eder. Toplumun önderi ve yolun piridir. Bundan dolayı dede ocağı taliplerden biri ile evlenemez. Üç oğlum var biri bekâr. İki kardeş çocukları evlenebiliyor ama tarikat babında, yol babında taliple evlenilmiyor."³⁵⁴ Dede ve ocakzade ile ilgili bilgiler vermiştir.

Bölgede yaptığımız mülakatlarda Ehl-i Beyt soyundan geldiği için seyyid olarak kabul edilen ve ocakzade olan dedelik kurumunun toplum nezdinde saygınlığının ve otoritesinin devam ettiği görülmüştür. Dede; dinî, sosyal, kültürel vb. her alanda önder, pir ve mürşit olarak kabul edilmekte, dini merasimlerin uygulanması, birlik ve beraberliğin sağlanması gibi birçok konuda dedenin toplum üzerindeki etkisi görülmektedir. Toplumda zuhur eden bazı anlaşmazlıklar, resmi makamlara müracaat edilmeden Dede'nin düşkünlük kurumunu harekete geçirmesiyle haksız olana ceza uygulanarak çözüme kavuşturulmuştur. Dedelerin talipleriyle iletişimi, taliplerinde dedeye olan bağlılığı geçmişe göre zayıf olsa da devam ettiği görülmüştür. Bu bağlamda ihmal edilerek unutulmaya yüz tutan geleneklerden birisi de ocakzade olan dedelerin

³⁵³ Yıldız, Kişisel Görüşme, 22 Temmuz 2022.

³⁵⁴ Akkaya, Kişisel Görüşme, 18 Kasım 2022.

talipleriyle evliliklerine daha önceki dönemlerde izin verilmezken son dönemlerdeki uygulamalarda dedelerin talipleriyle evlendiğine rastlanmaktadır.

3.2.2. Rehber

Alevîlikte yol gösterici bir statüye sahip olan ve ocakzade mensubu olma zorunluluğu bulunmayan “rehber” halkla sürekli irtibat halinde kalarak, halkın durumunu dede’ye haber vermekle görevli olan kişiye denilmektedir.³⁵⁵ Yörede rehberin ne olduğuna dair bilgi sahibi olunduğu, yalnız şu an bu yapının işlevselliğinin zayıf bir şekilde yürütüldüğü belirtilmiştir.

Yusuf Arslan dede rehber ve göreviyle ilgili şu açıklamalarda bulunmuştur: *"Rehber olmak için ocakzade olma zorunluluğu yoktur. Dede'nin görev verdiği yolu bilen herkes rehber olabilir. Köyde olanı biteni, problem ve sıkıntıları Dede'ye bildirmekle görevlidir. Rehber, musâhiplere kılavuzluk eder. Bir nevi bölgenin gözcüsüdür. Yol göstericidir."*³⁵⁶

Veysel Eraslan dede: *"Bu görevin piri Hz. Cebrâil'dir. Miraçta Kırlar Meclisinde Hz. Peygamber'e rehberlik etmiştir. Rehber, dede ile talip arasındaki iletişimi sağlamaktadır. Talibi ikrar vermek için dedenin huzuruna getirir. Ayrıca musahip olanlara öncülük eder. Toplumda olanı biteni kontrol ederek mevcut durum hakkında dedenin haberdar olmasını sağlar."*³⁵⁷ Diyerek görüşlerini aktarmıştır.

3.2.3. Talip

Arapça kökenli bir kelime olan “Talip” talep eden, istekli olan anlamlarına gelmekte, terim olarak ise; yola, erkâna, edebe istekli olan kişiyi nitelendirmektedir. Dede’ye ikrar ile bağlanarak, Hak-Muhammed-Ali yolunda olan, yola hizmet eden ve erkâna uyan kişilere Talip denilmektedir.³⁵⁸ Ayrıca Alevîlikte peygamber soyundan olmayanları nitelendirmek için de talip kavramı kullanılmaktadır.³⁵⁹ Alevîlikte “İnsan

³⁵⁵ Fırlalı, *Türkiye’de Alevilik- Bektaşılık*, 313.

³⁵⁶ Arslan, Kişisel Görüşme, 15 Eylül 2022.

³⁵⁷ Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

³⁵⁸ Mehmet Yaman, *Kızılbaş Alevi Dedeleri* (İstanbul: Şâhkulu Sultan Külliyesi Mehmet Ali Hilmi Dede Baba Araştırma Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, 1998), 49.

³⁵⁹ Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, 25.

serbesttir, ama serazat değildir” öğretisiyle bir mürşide bağlı olma gerekli görülmüş ve her talibin kendisine yol gösterici bir dedeye bağlı olması zorunlu kılınmıştır.³⁶⁰

Alevîlik'te pîr, mürşit ve talip arasında kuvvetli bir bağ bulunmakta ve bu bağ hiyerarşinin kendine ait görev ve sorumlulukları çerçevesinde iki yönlü olarak işlemektedir. Buyruklarda taliplerin, sorumluluk ve davranışlarına dair bilgilere yer verilmekte ve şu şekilde nasihat edilmektedir:

- "1. Talip edep beklemeli.
2. Avamdan kesilmeli.
3. Mahremini bilmeli.
4. Bütün kötü fiillerini terk etmeli.
5. Evliyayı hazır ve nazır bilmeli.
6. Hakk'a ve halka yaramaz iş etmemeli.

7. Her zaman şeyhinin korkusu üzerinde olmalı, ister gizli isterse açık ne yaparsam şeyhim görür diye düşünmelidir. Çünkü evliya, talibin gönlüne gözüne günde yetmiş kere nazar eder."³⁶¹

Veysel Eraslan dede: *“Talip, Hak-Muhammed-Ali yoluna tabi olan, yolun usul ve erkânına bağlı olan kimselere denilmektedir. Her ocağın bağlı talipleri ve her talibin bağlı olduğu piri ve mürşidi vardır. Bizim de köyümüzde başka köylerde ve şehirlerde taliplerimiz var ve biz taliplerimizin eğitiminden, yaşamından sorumluyuz. Ayrıca talip olmanın da sorumlulukları var. Talip dediğin yola revan olmalı, edepli olmalı, kötü davranışlardan uzak durmalı, mahremini bilmeli, iftirada bulunmamalı, pirin sözünden çıkmamalı, yola hizmet etmeli ve Hakk’a kul olmalı.”*³⁶² Diyerek konu hakkındaki yönelttiğimiz sorumuza cevap vermiştir.

Temel Yıldız dede: *“Talip yolun usul ve erkânına bağlı olan veya yola bağlı olmayı talep edenlere denir. Her bir talip’in bağlı olduğu dede vardır. Çünkü talip Hak-*

³⁶⁰ Çiğdem Aktaş, “Toplumsal Açıdan Erenlerin Ser Çeşmesi: Hacı Bektâş- ı Veli”, *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektâş- ı Veli Araştırma Dergisi*, sy 14, s. 19.

³⁶¹ Doğan Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevîlik* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2021), 174.

³⁶² Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

*Muhammed-Ali yolunu Dede'den öğrenmektedir. Talib'in yola karşı Dede'ye karşı sorumlulukları vardır.*³⁶³ İzahında bulunmuştur.

Saha araştırmamızda yöredeki taliplerin bir ocağa ve dedeye bağlı oldukları görülmüştür. Bağlı olunan ocak ve dedelerin aynı köyde bulunduğu gibi, farklı bölgelerde bulunan ocaklara da bağlıların olduğu ifade edilmiştir. Bölgedeki taliplerin dedeye karşı görev ve sorumluluklarını son dönemlerde artan bireysel yaşam tarzı, göç ve modernleşme gibi sebeplerden dolayı yerine getiremedikleri belirtilmiştir. Talip olmanın sorumluluğu yerine getirilemese de dedeye olan bağlılık ve saygının devam ettiği görülmüştür.

3.2.4. Musâhiplik

Musâhip kelimesi “sahabe ve ashab” kelimeleri ile aynı kökten türemiş olup, dost ve arkadaş anlamlarına gelmektedir. Ayrıca bu kavram Hz. Peygamber'in dost ve arkadaşlarını nitelendirmek için kullanılmaktadır³⁶⁴ Buyruklarda üzerine çokça değinilen musâhiplik, yol kardeşliği, din yoldaşlığı, can kardeşliği ve ahiret kardeşliği gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Alevî-Bektaşî geleneğinde ise musâhiplik, cem merasiminde dedenin huzurunda gerekli şartları taşıyan, iki evli çiftin eşleri ile beraber dünya ve ahiret kardeşi olarak birbirlerinin hak ve hukuklarını koruyacaklarına, yardımlaşma ve dayanışma halinde olacaklarına söz vererek, kurban kesip, lokma dağıttıktan sonra oluşan manevi akrabalığa denilmektedir.³⁶⁵

Musâhipliğin ne zaman ortaya çıktığı, hangi olay üzerine nispet edildiğine dair farklı rivayetler bulunmaktadır. Bunlardan bazılarını kısaca vurgulayacak olursak;

a. Buyruk'ta, ‘Muhammed ile Ali'nin musâhip olması’ bahsinde; Hz. Muhammed'in miraç dönüşü Kırklar Meclisi olarak ifade edilen topluluğa uğradığında, Hz. Ali ile orada musâhip olduğu rivayet edilmektedir.³⁶⁶

b. Hz. Peygamber Zilhicce ayının 18. günü Cuhfe'de Gadir-i Hum mevkinde deve semerinden yapılan minbere çıkarak orada bulunanlara hitaben:

³⁶³ Yıldız, Kişisel Görüşme, 22 Temmuz 2022.

³⁶⁴ Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevîlik*, 207.

³⁶⁵ Bozkurt, *Toplumsal Boyutlarıyla Alevîlik*, 389; Anonim, *Erkânâme- 1*, 256.

³⁶⁶ Bozkurt, *Toplumsal Boyutlarıyla Alevîlik*, 19- 26.

-“Ey insanlar, benim mü’minlere öz nefislerinden önce geldiğimi biliyorsunuz değil mi?” diye sordu.

-Oradakiler “Evet, Ya Resulullah” dediler.

-Peygamberimiz soruyu birkaç defa tekrarladıktan sonra Hz. Ali’nin sağ kolunu kaldırdı ve buyurdu ki:

-“Bu Ali’dir. Ali kardeşimdir ve amcamın oğludur. Kanı kanımdır, eti etimdir, ruhu ruhumdur, cismi cismimdir. Ali benden, ben Ali’denim. Ali ile bir bütünün iki parçasıyız. Ali ile ben dünyada ve ahrette beraberiz. Ali’nin bendeki yakınlığı Musa ile Harun’un yakınlığı gibidir. Ben ilmin şehriyim, Ali kapısıdır. Cennete girmek isteyen bu kapıdan girsin”³⁶⁷ söz konusu bu hâdiseden sonra musâhipliğin ortaya çıktığı ifade edilmektedir.

c. Hicretten sonra Mekke’den göç eden muhacirlerle Medine’nin yerlisi olan ensar arasında Enfal suresinin 72. ayetinde buyrulan “*İman edip de hicret edenler, malları ve canlarıyla Allah yolunda cihad edenler ve onları bağışlarına basıp yardım edenler birbirlerinin yâr ve yakınlarıdır...*”³⁶⁸ bu hükme göre muhacir ve ensar kardeş ilan edilmiş ve bu olay neticesinde Hz. Peygamber ile Hz. Ali kardeş olmuştur.³⁶⁹

d. Aralarında kan bağı olmayan kişiler birbirleriyle yardımlaşma ve dayanışma halinde bulunmalarını farklı uygulamalara dayandırmışlardır. Musâhipliğin, Türklerin Şaman ve Zerdüş gibi eski dinî inançlarında uygulandığı varsayılmakta ve İslamiyeti kabul ettikten sonra bu uygulama Ahîlik teşkilatı ile devam ettiği belirtilmektedir.³⁷⁰

Alevî edebiyatında musâhiplik şu şekilde tanımlanmaktadır.

Pîr Sultan Abdal:

“Eger farz içinde farzı sorarsan

Yine farz içinde farzdır musâhip.

³⁶⁷ Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevîlik*, 203.

³⁶⁸ Enfâl, 8: 72.

³⁶⁹ Mehmet Yaman, *Alevîlik İnanç - Edep - Erkan* (İstanbul: Garipdede Türbesi Derneği Yayınları, 2001), 220.

³⁷⁰ Harun Yıldız, *Alevî/Bektaşî geleneğinde Musahiplik, Uluslararası Bektaşilik ve Alevîlik Sempozyumu: Bildiriler ve Müzakereler*, 1. baskı, SDÜ İlahiyat Fakültesi yayınları; Bilimsel toplantılar serisi, no. 20. 7 (Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi, 2005), 123- 32.

Dört kapıdan kırk makamdan ararsan
Yine farz içinde farzdır musâhip.

Musâhipsiz kişi ceme gelir mi?
Ettigi niyazlar kabul olur mu?
Muhammed (Ali) yolundan derman bulur mu?
Yine farz içinde farzdır musâhip.³⁷¹

Musâhipliği K.K.1 dede şöyle açıklamaktadır: “*Musahip olmanın şartları vardır. Aynı dili konuşan, aynı bölgelerde ikamet eden, yaşça ve kültür seviyesi yönünden birbirlerine yakın olan evli kişiler musâhip olabilir. Dede ile talip, evli ile bekar, genç ile yaşlı, alim ile cahil, uzaktaki ile yakındaki musâhip olamazlar. Bir birlerine denk veya yakın olmaları gerekir. Bu şartları taşıyanlar için Musâhiplik Cemi düzenlenir. Musâhiplik Cem’inde dedenin huzurunda musâhip olacak kişiler ikrar verirler. Sonrasında kurban kesilir ve cem erkânında kurban etinden lokma dağıtılır. Musâhip olanlar her şart ve koşulda, iyi ve kötü günde birbirlerine yardımcı olurlar ve birbirlerinden sorumludurlar. Musâhip olanların kadın ve erkek eşleri vefat etseler bile hayatta olanlar birbiriyle evlenemezler. Çocukları birbiriyle evlenemez ve öz kardeş olarak kabul edilir. Bu artık ahiret kardeşliğidir. Bu kurallara uymayanlar ise düşkün ilan edilir.*”³⁷²

Ali Güler dede: “*Musâhiplik, kardeş olma demektir. Kişilerin birbirine biat etmeleri ve söz vermeleri anlamlarına gelmektedir. Kur'an-ı Kerimde Fetih Suresi 10. ayeti bu kardeşlik sözleşmesinden bahsetmektedir. Önceleri musahibi olmayanlar cem'e alınmazdı. Çünkü bu toplumun birbirinin dert ve sorunlarından haberdar olarak, yardımlaşma ve dayanışma için sorumluluk yükleyen bir sistemdi. Tabi son zamanlarda herkesin kendine ait bir dünyası oldu. Yardımlaşma, paylaşma, başkasının derdi ile*

³⁷¹ Öztelli, *Pîr Sultan Abdal / Bütün Şiirleri*, 239.

³⁷² K.K.1, Kişisel Görüşme, 15 Eylül 2022.

hallenme duyguları yozlaştı. Bundan dolayı musahipliği uygulamak zorlaştı. Bunlara rağmen az da olsa musahiplik devam ediyor."³⁷³ Şeklinde musahipliği açıklamıştır.

Talip Ergun Kılıçarslan Musâhipliğin ilk uygulanmasına dair mülakatımızda şu bilgilere yer vermiştir: *"Musâhiplik erkânını Hz. Peygamberimiz hayatında iki defa uygulamıştır. Birincisi Mekke'de fakirlerle zenginler arasında, ikincisi ise Medine'ye hicret ettikten sonra muhacir ile ensar arasında kardeş ilan ederek uygulamıştır. Hacı Bektâş-ı Velî musâhipliği Hucurat suresinin hükmü gereği kardeşliğin icra edildiğine vurgu yapmıştır. Toplumun birbirinden haberdar olması, karşılaşılan problemlerin üzerinden beraber gelinmesi hâsılı mutlulukların ve hüznlerin paylaşılması adına din kardeşliği, ahiret kardeşliği olarak adlandırılan bir uygulamadır. Fakat günümüzde musâhiplik şartları yozlaştırılmıştır."*³⁷⁴

Temel Yıldız dede ise: *"Musâhip olacak aileler önceden anlaşılır ve dedeye bildirirler. Bunun üzerine musâhiplik cemi düzenlenir. İkrar alınır, lokma dağıtılır ve bu aileler musâhip ilan edilir. Artık bu aileler birbiriyle dünya ve ahiret kardeşi sayılır. Musahip olanlardan biri vefat etse dahi hayatta kalan kadın ve erkek birbiriyle evlenemez. Musâhip olanların çocukları birbiriyle evlenemez, bunlar artık kardeş sayılır."*³⁷⁵ İfadelerinde bulunmuştur.

Yörede yaptığımız mülakatlarda musâhipliğin; evli çiftlerin cem merasiminde dedenin huzurunda ikrar verip lokma dağıtarak ilan edilmesiyle gerçekleştiği ifade edilmiştir. Musahip olanlar bacı ve kardeş olarak manevi akraba oldukları için kendileri ve çocukları birbirleriyle evlenemeyeceği belirtilmiştir. Musahipler dünya ve ahiret kardeşi olarak birbirlerinden maddi ve manevi olarak sorumlu kabul edilmektedir. Musahibi olmayanların geçmişte cem merasimlerine alınmadığı aktarılırken, günümüzde bunun yerine getirilemediği belirtilmiştir. Ayrıca Köyden kente göçün yaygın olmasıyla beraber köylerde bulunan nüfusun azalması, kişilerin bireysel hayat tarzını benimsemesi gibi nedenlerden dolayı musahipliğin şartları yerine getirilemediği için günümüzde uygulamakta güçlük çekildiği ifade edilmiştir.

³⁷³ Ali Güler, Kişisel Görüşme, 1971, Dede, Büşürüm Köyü, 29 Nisan 2023.

³⁷⁴ Kılıçarslan, Kişisel Görüşme, 13 Mayıs 2023.

³⁷⁵ Yıldız, Kişisel Görüşme, 22 Temmuz 2022.

3.2.5. Düşkünlük

Alevî gelenekte ahlâki değerlere uymayan ve verdiği ikrarı bozarak suç işleyen kişiyi toplumdan tecrid edilmek suretiyle suçun niteliğine göre cezalandırılmasına ‘‘D        ’’ ceza verilen kişiye de ‘‘D      ’’ denilmektedir.³⁷⁶ Adam  ld rme, zina, boşanma, hırsızlık, sırrı if a etme, yalan söyleme, kutsal değerleri aşağılama, musâhiplik şartlarını yerine getirmeme, emanete ihanet etme, faiz yeme gibi olumsuz davranışlarda bulunanlara, kısaca yol terbiyesine aykırı hareket edenlere d         cezası verilmektedir.³⁷⁷ Bu fiiller dışında toplumun huzurunu, birlik ve beraberliğini bozan davranışlarda d         suçu kapsamına girmektedir. D         verilecek cezalar hakkında ittifak olmamakla birlikte belirli bir süre cem merasimlerinden uzaklaştırma, ihtar, para cezası ve bedensel cezaların yanında farklı cezai müeyyideler uygulandığı belirtilmektedir.³⁷⁸

D        , toplumda huzuru ve adaleti sağlayarak toplumu bir arada tutma açısından Alevî geleneğinde önemli bir yere sahiptir. Toplumda ortaya çıkan anlaşmazlık ve problemlere karşı dinî ve ahlâki değerlere dayandırılan mahkemeler kurularak derdi olanlar dinlenmiş ve dedenin önderliğinde problemler çözüme kavu turulmu tur. Bu mahkemelerde suçlular, suçun durumuna göre cezalandırılmış ve d       ilan edilmiştir. Uygulanan bu d         sistemi sayesinde Alevîliğin dışa ihtiyaç duymadan devamlılığının sağlanması ve gizli kalmasına etken olmuştur.³⁷⁹

Cem merasiminde talibe ikrar vermeden önce öğüt verilir ve bu öğütlere uyulmadığı takdirde d       ilan edileceği ikaz edilir. Kaynaklarda geçen öğütler kısaca şunlardır:

- ‘‘1. M        , p rin, v risin ve gerçek baban; rehberini ise gerçek anan bil.
2. Eline, diline, beline sahip ol.
3. Yalan söyleme.

³⁷⁶ Yusuf Ziya Yörükan, *Anadolu’da Aleviler ve Tahtacılar*, 4. bs ( stanbul: Ötüken Neşriyat, 2015), 80.

³⁷⁷ Bedri Noyan, ‘‘Bekt    ve Alevilerde Hukuk Düzeni (D        )’’, (I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara: DSÖ Basım ve Foto  Film   letme Müdürlüğü Matbaası, 1976), c. 4, 189- 213.

³⁷⁸ Noyan, *Bekt    ve Alevilerde Hukuk Düzeni (D        )*, 189- 213

³⁷⁹ Yörükan, *Anadolu’da Aleviler ve Tahtacılar*, 80- 82.

4. Haram yeme.
5. Gıybet etme (arkadan dedikodu etme).
6. Şehvetperest olma.
7. Kibir ve kin tutma, kimseye haset etme. Garaz, buğz ve inat etme.
8. Gördüğünü ört, görmediğini söyleme. Elinle koymadığın şeye yapışma. Elinin ermediği yere el uzatma.
9. Sözüünün geçmediği yere söz söyleme.
10. İbretle bak.
11. Hilm (yumuşaklık) ile söyle.
12. Küçüğe izzet, büyüğe hürmet ve hizmet eyle.
13. İkrarını saf eyle.
14. Hakk'ı kendi özünde mevcut bil.
15. Erenlerin esrarına agâh ol.
16. Özünü böylece bu yolda sabit-kadem eyle.³⁸⁰

İkrarda erkek ve kadına aynı öğütler verilir. Kendi isteği ile bu sözü veren artık sözünden dönemez, ikrarını bozamaz. İkrarını bozduğu takdirde düşkün ilan edilmektedir.

Düşkünlükle ilgili Ali Güler dede: "Eğer bir kişi suç işlediye, yani ikrarından döndüyse düşkün ilan edilir. İşlediği suça karşılık, Cem'den uzaklaştırma, toplumdan soyutlama, parasal, fiziksel gibi farklı cezalar verilir. Belli süreyle hatalar affedilmez. Mesela cinayet işleyen affedilmez. Diğer suçlar kapsamında düşkün ilan edilen cezasını çekip pişman olduktan sonra kurbanını keserek cem'e alınır ve affedilir. Önceleri toplum suç işleyen kişiyi dışlıyordu ve kişinin topluma olan ihtiyacından dolayı kurallara uymakta zorunlu kalıyordu. Günümüzde kişiler ihtiyaçlarını rahat karşılayabildiği için düşkünlüğün yaptırımını zayıfladı. Son dönemlerde düşkünlüğü uygulamak bir hayli zorlaştı."³⁸¹ Açıklamalarında bulunmuştur.

³⁸⁰ Noyan, "Bektâşî ve Alevîlerde Hukuk Düzeni (Düşkünlük)", 191-192.

³⁸¹ Güler, Kişisel Görüşme, 29 Nisan 2023.

Hasan Eraslan dede: “*Alevîlikte talip düzenlenen merasimle ikrar vererek yola girmekte ve ikrarına aykırı davranması halinde düşkün ilan edileceği bildirilmektedir. Talibe şu öğütler verilmektedir: "Bu yol güçtür, ateşten gömlektir giyilmez, demirden leblebidir çiğnenmez, kıldan ince köprüdür geçilmez, kılıçtan keskindir dayanılmaz, demirden yaydır çekilmez. Gelme, gelme! Dönme, dönme! Gelenin malı, dönenin canı..."* denilerek uyarılır. Eğer talip yol erkânına aykırı bir davranış yaparsa düşkün ilan edilir. Cemlerden uzaklaştırılır. Toplum onunla ilişkisini keser. Ne zamanki cezasının süresi biter o vakit düşkün kaldırma cemi düzenlenir, lokma dağıtılır ve düşkünlüğü kalkar.”³⁸² Düşkünlükle ilgili bilgiler vermiştir.

Veysel Eraslan dede ise: “*İkrarından dönen, yol erkânından ayrılan, suç işleyen düşkün ilan edilir. Bu suçlar; adam öldürme, zina, hırsızlık yapma gibi kötü fiilleri işlemek başta gelir. Bizim geleneğimizde sebepsiz yere eşini boşayan da düşkün ilan edilmektedir. Aslında bu aileyi ayakta tutmak için yapılan cezai müeyyidedir. Düşkün ilan edilen cezasını çektikten sonra kurbanını keser ve cemlere alınır.*”³⁸³ Açıklamalarında bulunmuştur.

Mülakatlarımıza katılan yöre Alevileri Düşkünlük Kurumunun Alevî inanç ve kültürünün yaşatılması, gelecek nesillere aktarılması, toplumdaki adalet ve huzurun, birlik ve beraberliğin sağlanması, kötü davranışların engellenmesi açısından önemli bir yerinin olduğunu belirtmişler ancak son zamanlarda büyük şehirlere göç, sanayi ve modernleşmenin etkisiyle düşkünlük kurumunun etkisinin zayıfladığı dile getirmişlerdir. Ayrıca toplumda düşkünlük kurumunun devam etmesine dair beklentilerin olduğu ifade edilmiştir.

3.3. REŞADİYE ALEVÎLERİNDE ÖRF VE ÂDETLER

Toplum nezdinde belirli bir birikim sonucu oluşan töre, gelenek, görenek gibi isimlerle ifade edilen örf ve âdetler, insanların kendilerini öteden beri uymak zorunda hissettikleri, bağlayıcı yönü olan yazısız norm kuralları olarak tanımlanmaktadır.³⁸⁴ Toplumların dini, milli, siyasi, coğrafi gibi bazı şartlardan etkilenecek tecrübe sonucu

³⁸² Eraslan, Kişisel Görüşme, 13 Ağustos 2022.

³⁸³ Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

³⁸⁴ Mehmet Şener, *İslâm Hukukunda Örf* (İzmir: Öğrenci Basımevi, 1990), 106.

biriktirdiği bu kurallar genel geçer bir yapıya sahiptir. Göreceli bir pozisyona sahip olan örf ve âdetler, bazı toplumda kabul gören bir davranış başka bir toplumda kabul görmeyebilmektedir. Önceden benimsenen bir davranış, zaman içinde yadsınabilmektedir. Örf ve âdetlere uyulmadığında toplum tarafından kınama, dışlama, yadsıma, yadırgama gibi yazılı olmayan cezalar verilmektedir. İnsan hayatının önemli safhaları arasında bulunan doğum, ad verme, sünnet töreni, evlilik ve ölüm gibi hâdiselerin yerine getirilmesinde örf ve âdetlerin etkisi belirgin olarak görülmektedir.³⁸⁵

Araştırma bölgemizde yaşayan Alevîlerin örf, âdet, gelenek ve görenekleri Anadolu Alevîliği bağlamında incelenerek günümüz toplum üzerindeki etkisi, mevcut durumu ve bağlayıcılığı değerlendirilmeye çalışılmıştır. İnsan hayatında önemli merhalelerden olan doğum, çocuğa ad verme, sünnet töreni, evlilik, ölüm gibi evrelerle tabiat ve hayvan kültleri örf ve âdetler kapsamında incelenerek gelenek ve görenekleri ortaya koyulmuştur.

3.3.1. Doğum ve Çocuğa Ad Verme

Neslin devamı açısından zorunlu olan doğum, Alevî toplumunda aile ve yakınları açısından büyük bir mutluluk kaynağı olarak görülmektedir. Gerek doğumdan önce gerekse doğumdan sonra anne ve bebeğe hassasiyet gösterilmekte, annenin hamilelik döneminde ağır kaldırmamasına, yorulmamasına ve aşerdiği zaman yiyeceğin temin edilmesine özen gösterilmektedir. Doğan bebeğe ad koymak için belirli bir ritüel uygulanmakta ve tehlikelere karşı korunması için önlem alınmaktadır. Ayrıca çocuğu olmayan kimseler bölgedeki türbelere giderek çaput bağlama, türbe toprağı yeme, türbe suyundan içme ve adakta bulunma gibi davranışlarla dilekte bulunmaktadır.

Yaptığımız mülakatlarda çocuğa ad koyma ile ilgili olarak Temel Yıldız dede: *"Geleneğimizde hamile olan kadınlara büyük önem verilir, aşerdiğinde isteği yerine getirilir. Eskiden kadının lohusalık döneminde anne ve bebeğe karşı zarar vereceğine inanılan "albastı, alkarısı" olarak adlandırılan hayali bir varlığa karşı önlem alınmış. Anne ve bebeğin yatağına demir eşya konarak veya elbisesine çatal iğne takılarak*

³⁸⁵ Harun Yıldız, "Türkiye Aleviliğinin İnanç ve Ahlaki Değerleri", ed. Halil İbrahim Bulut, *Sakarya Üniversitesi Yayınları*, sy 1 (2010): 405- 56.

korunacağına inanılmış. Günümüzde böyle bir inanış yok, anne veya bebek rahatsızlandığında doktora gidiliyor. Bebek doğduğunda dede veya ehil kimseler tarafından sağ kulağına ezan, sol kulağına kâmet okunur, salâvat-ı şerife getirilir ve on iki imamların isimleri söylenir. Çocuğa konulacak isimler genelde Ehl-i Beyt'in isimleri veya çocuğun aile büyüklerinin isimlerinden koyulması tercih edilir. Ama son zamanlarda farklı isimler tercih ediliyor. Ayrıca geleneklerimizde bebek ilk diş çıkarmasında "diş hediği" olarak isimlendirilen ve bulgurdan yapılan aş kaynatılarak dağıtıldı. Şu an günümüzde örf ve âdetler her yerde olduğu gibi bizde de yapılmıyor ve maalesef zamanla unutuluyor."³⁸⁶ Bilgiler vermiştir.

Yusuf Arslan dede: “Çocuk doğduğunda veya adının konulması esnasında şu an da yapılan bir ritüel yok. Önceden çocuğun ismi seçilirken Ehl-i Beyt veya aile büyüklerinin isimleri seçilmiş. Ama şimdi gençler farklı isimler tercih ediyor.”³⁸⁷ Şeklinde bir açıklama yapmıştır.

Veysel Eraslan dede ise: “Çocuk aile için mutluluk kaynağı. Çocuğu olmayan aileler türbelere giderek dua ve adakta bulunuyor. Türbelerde görürsünüz çaput bağlayarak ve oradaki sudan içerek derde derman arıyor. Çocuk doğduğunda ise dede veya büyüklerden birisi tarafından kulağına adı söylenir. Ezan, kâmet ve salavat getirilerek on iki imamların isimleri hafif bir sesle söylenir. Eskiden çocuğa zarar vereceğinden korkulan Al Karısı denilen hayali varlığa karşı önlemler alınırdı. Çocuk hastalandığında iyileşmesi için yapılan kurşun döktürme gibi âdetler yapılırdı. Tabi bunlar imkanların zorluğundan dolayı hastaneye ulaşamadığı için hastalıklara çare aramak için yapılmış. Şimdi anne veya bebek rahatsızlandığında direk doktora götürülüyor.”³⁸⁸ Şeklinde günümüzdeki durumuna değinmiştir.

Yörede yeni doğan bebeğe konulacak isimle ilgili, Hz.Peygamber'in “Âhirette isimlerinize ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız, bu yüzden çocuklarınıza güzel

³⁸⁶ Yıldız, Kişisel Görüşme, 22 Temmuz 2022.

³⁸⁷ Arslan, Kişisel Görüşme, 15 Eylül 2022.

³⁸⁸ Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

isimler koyun.”³⁸⁹ hadisine göre güzel isimler verilmeye dikkat edildiği, Sünnî gelenekte olduğu gibi yeni doğan çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına kâmet okunması ve çocuğa verilecek ismin üç defa çocuğun kulağına söylenmesi uygulamalarının yapıldığı görülmüştür. Ayrıca daha önce anne ve bebeğin albastı, alkarısı olarak isimlendirilen hayali varlığa karşı korunması için yapılan uygulamaların günümüzde bırakıldığı ifade edilmiştir. Bölgede çocuğun ilk diş çıkarmasında yapılan diş hediği ikramının genel olarak yapılmadığı, ancak aile içinde dar kapsamlı yapanların olduğu belirtilmiştir. Yine geçmişte büyü, sihir, nazar ve kötülöklere karşı korunmak ve zayıf olan çocukların iyileşmesine iyi geleceğine inanıldığı için yapılan "kurşun dökme" inancının bırakıldığı ifade edilmiştir. Bölgede çocuğu olmayan aileler Emir Şeyh Yakup Türbesi’ni ziyaret ederek dua ve adakta bulunmakta, giriş kapısının sol tarafında duvar yüzeyinde bulunan oyuk içerisine taşı yerleştirdikten sonra taşın orada kalmasını sağladığı takdirde dileğinin kabul olacağına inanılmaktadır.

3.3.2. Sünnet ve Kirvelik

Arapça da hıtân kelimesiyle telaffuz edilen çocukları sünnet ettirme geleneğinin tarihi çok eskiye dayanmaktadır. Sünnet ettirme İbrâhimî gelenekte Hz. İbrahim’den itibaren dîni bir vecîbe olarak yerine getirilmekte ve dinimizde Hz. Peygamber efendimizin sünneti olarak kabul edilmektedir.³⁹⁰ Bu geleneğin icra edilmesinde yakından ilişkisi bulunan kirvelik ise, çocuğu kucağında sünnet ettirecek kişi önceden seçilip onayı alındıktan sonra çocuğa kirve olmaktadır. Kucağında çocuğu sünnet ettirmesi esnasında sünnet kanının kirveye bulaşmasıyla kan hısımlığı, kan kardeşliği ve manevi akrabalık kurulduğuna inanılmaktadır. Çocuğun yaşamı boyunca ihtiyaçlarının ailesi tarafından karşılanamadığı durumlarda çocuğun ihtiyaçları kirve tarafından karşılanmaktadır.³⁹¹

³⁸⁹ Ebû Dâvûd Süleymân b. el- Eş’as b. İshâk es- Sicistânî el- Ezdî, “Edeb”, *Sünen- İ Ebu Davud Mea Şerhahu Avni’l Mâbud*, c. 4, 69 (Hindistan: el- Matbâatü’l Ensâriyyetü Bidehlî, t.y.), Edeb: 69.

³⁹⁰ Salime Leyla Gürkan, “Sünnet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010), 155- 57; Necmi Sari, “Rivayetlere Göre Sünnetin (Hitanın) Tarihi ve Ahkamı”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi* 4, sy 8 (2014): 261- 66.

³⁹¹ Özdemir Nutku, “Kirve”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2002), 68- 69.

Çocuğu sünnet ettirmekle ilgili olarak Ali Güler dede: “Çocuk sünnet ettirilmeden önce kirve olacak kişi belirlenir, sonra aile ziyaret edilerek kirvelik teklif edilir. Kişi kirveliği kabul etmesinden sonra sünnet merasimi düzenlenir ve çocuk kirvenin kucağında sünnet ettirilir. Bundan sonra çocuğun ailesi ve kirvenin ailesi arasında ömür boyu manevi olarak akrabalık bağı oluşmaktadır. Kirvelik, musâhiplik gibi kutsal görülerek ömür boyu devam ettirilmektedir. Son zamanlarda çocuklar hastanelerde sünnet ettirildiği için kirvelik uygulaması eskisi gibi yapılmıyor.”³⁹² Diyerek konu hakkındaki görüşünü belirtmiştir.

Temel Yıldız dede: “Çocukları sünnet ettirmek bizim geleneğimizde mevcuttur. Sünnet bir yönde kişinin Müslüman olmasının gerekliliğidir. Çocuklar yaşı ilerlemeden erken yaşta sünnet ettirilir. Çocuk kirvesinin kucağında sünnet ettirildiğinde kirve ve çocuk arasında bir bağ oluşur. Kirvelikte musahiplik gibi aileler arasında manevi akrabalık bağı oluşur. Kirvenin çocukları musahiplikteki gibi birbirleriyle evlenemez. Yalnız son dönemlerde çocuklar hastanelerde sünnet ettirildiği için kirvelik uygulanmıyor. Hastanede sünnet ettirilen çocuk için düğün salonlarında veya müsait yerlerde eğlence düzenleniyor.”³⁹³ Şeklinde açıklamıştır.

Talib Temel Özcan ise: “Kirvelik ile çocuk ve kirve arasında yakınlık oluşur. Bu yakınlıkla kirve çocuğun hayat boyu ihtiyaçlarının karşılanmasında destek verir. Kirvelikle beraber çocuklar manevi kardeş sayılırlar ve birbirleriyle evlenemezler.”³⁹⁴ Bilbilerini vermiştir.

Reşadiye Alevîlerinde çocuğun sünnet ettirilmesi dini bir vecibe olarak görülmekte, çocuğun yaşı çok geçmeden sünnet yaptırılması gerektiğine inanılmaktadır. Sonradan Müslüman olan birinin dahi sünnet olması gerekli görülmektedir. Çocuğu kucağında sünnet ettirmesi ve çocuğun kirvesi olması için kişinin rızası alınmakta ve çocuk sünnet ettirildikten sonra bu kişi çocuğun kirvesi sayılmaktadır. Kirvelikle beraber çocuk ve ailesi ile kirve arasında manevi olarak akrabalık bağı oluşmaktadır.

³⁹² Güler, Kişisel Görüşme, 29 Nisan 2023.

³⁹³ Yıldız, Kişisel Görüşme, 22 Temmuz 2022.

³⁹⁴ Özcan, Kişisel Görüşme, 23 Ağustos 2022.

Görüşmelerimizde çoğu kişi son zamanlarda çocukların hastanelerde sünnet ettirilmesinden dolayı kirveliğin neredeyse hiç uygulanmadığını ifade etmiştir.

3.3.3. Evlilik ve Düğün

İnsanoğlu fitri olarak evliliğe ihtiyaç duymakta, dinlerde ve kültürlerde evlilik yolu ile aile kurumunun meşru bir şekilde kurulması öngörülmektedir. İslam dini evliliğe önem vermiş, Nur Suresi 32. ayetinde “*Bekârlarınızı evlendirin...*”³⁹⁵ buyurularak evlilik teşvik edilmiştir. Hz. Peygamberimiz de evlilikle ilgili “*Nikâh benim sünnetimdir. Bundan yüz çevirenler benden değildir.*”³⁹⁶ Buyurarak evliliğe yaklaşmayanlara uyarıda bulunmuştur.

Alevî toplumu evliliği Hz. Peygamber’in sünneti olarak kabul etmekte, neslin devamının sağlanması ve aile kurumunun meşruiyeti açısından evliliğe önem vermektedir. Araştırma alanımızda evliliğin ilk aşamalarından olan nikâh kıymanın yapılmasıyla ilgili Veysel Eraslan dede şunları aktarmıştır: “*Evlenmeye karar veren gençler ikrar verip görgüsü alındıktan sonra nikâhları dede tarafından kıyılmaktadır. Evlenecek çiftlere yönelik bir hatırlatma yapılarak çiftlerden söz alınır ve şunlar sorulur. Hiçbir baskı altında kalmadan, Allah’ın emri, Peygamber’in kavli, pîrimiz, üstadımız, hünkârımız Hacı Bektâş-ı Velî’nin erkânı gereği, iyi günde ve kötü günde, sağlıkta ve hastalıkta, bollukta ve yoklukta, her türlü durum ve şartlarda, birbirinize karşı saygılı olacağınıza, birbirinizin haklarını koruyacağınıza, gökte melekler, suda semekler ve burada hazır bulunan cemaatin şehadeti ile evliliği kabul edip söz veriyor musunuz? Denilerek çiftlere üç defa tekraren sorulur. Verilen cevabın ardından, Hz. Muhamed ve onun Ehl-i Beyt’ine salâvat getirilir, Hz Ali ve Hz Fatıma annemizin aralarındaki sevgi, saygı ve muhabbetin bu çiftlerin arasında olması için niyazda bulunulur, gülbank ve düvazımam okunarak hayırlı olması için dua edilir ve böylece nikâh kıyılmış olur.*”³⁹⁷

Düğünlerde yapılan gelenekleriniz nelerdir? sorumuza Veysel Eraslan dede: “*Önceleri üç gün, üç gece veya bir hafta süren düğünler yapılır, çeşitli oyun ve eğlencelerle tertip edilirdi. Davetliler düğüne gelirken uzun bir sıırığa bağlanmış*

³⁹⁵ Nur, 24: 32.

³⁹⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1993), Nikâh, 1.

³⁹⁷ Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

kumaşları, davul zurna eşliğinde hediye olarak getirirdi. Yöresel giysiler giyilir, hazırlanan keşkek bahşişle açılarak ikram edilirdi. Yalnız günümüzde bu gelenek ve görenekler büyükşehirlere göçle unutuldu. Zaten düğünlerin çoğunluğu büyükşehirlerde gelenek, görenekten bağımsız, salon düğünleri olarak yapılıyor. Köyde nadir de olsa günü birlik düğünler yapılıyor ama köylerde yapılan düğünlerde eski gelenek ve görenekler uygulanmıyor.³⁹⁸ Şeklinde cevap vermiştir.

Temel Yıldız dede evlilikle ilgili olarak: "Alevî geleneğinde evlenecek çiftlerde belirli şartlar aranır. Dedeler taliplerle evlenemez. Ocakzâdeler ancak ocakzâde mensuplarıyla evlenebilir. Muhâsip ve kirve çocukları birbirleriyle evlenemez. Alevî geleneğinde evlilikte tek eşlilik esastır, çok evliliğe hoş bakılmaz. Sebepsiz yere eşini boşayan düşkün ilan edilir ve tevbe edene kadar ceme alınmaz. Fakat büyükşehirlere göçle beraber boşanmalar arttı. Şu an sebepsiz yere boşanmaya herhangi bir yaptırım yok. Önceden düşkün ilan edilirim endişesiyle boşanmaktan çekinebiliyordu."³⁹⁹ Açıklamalarında bulunmuştur.

Temel Yıldız dede Alevî-Sünnî evliliği konusunda: "Bir başka tartışılan konu da Alevî Sünnî evliliği konusudur. Biz diyoruz ki; herkes kendi kültürüne göre evlensin, illâ ki kültür ve geleneğimizde farklılıklar oluyor. Bu farklılıklardan dolayı taraflar güçlük çekiyor ve bunlardan en çok da doğan çocuklar etkileniyor. O yüzden herkes kendi inanç, kültür ve geleneğine mensup kimselerle evlenmesi daha uygun olur. Sünnî olan kız dedenin karşısına geçip ikrar vermesi lazım ve evlenecek çiftin ikrarına sadık kalması lazım. Bize Sünnî bir kız, gelin olarak geldiğinde uyum sağlaması için her türlü yardım ve desteği sağlıyoruz. Bizden giden Alevî kızlarımız gittiği yerdeki örf ve âdetlere ters düşebiliyor veya bizim gelenek ve göreneklerimize uymuyor, sonrasında uyum sağlanamadığı için çoğu geri geliyor ve aileler dağılıyor. Kültürler uyuşmuyor. Bunun önüne geçmek için önceden Sünnî'ye kızı kaçana beş sene, kızını kendi rızasıyla Sünnî ile evlendirene yedi sene düşkünlük cezası verilirmiş. Tabi şu an bu da uygulanmıyor. Son

³⁹⁸ Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

³⁹⁹ Yıldız, Kişisel Görüşme, 22 Temmuz 2022.

dönemlerde dini yaklaşımın değişmesi ve kültürlerin yozlaşmasından dolayı Alevî- Sünnî evliliği de bir hayli çoğaldı.”⁴⁰⁰ Diyerek görüşlerini aktarmıştır.

Sünnî ve Alevî evliliklerine yaklaşımın nasıl olduğu sorumuza ise Yusuf Arslan dede: “Önceleri Sünnîlerle kız alıp verme olmazdı. Sünnî ile evlenen kız düşkün sayılırdı. Eğer ailesi de bunun evlenmesi için yol açıp düğününü yaparsa, telli duvaklı evinden gelin olarak çıkarırsa onlar da düşkün sayılıyordu. Sebebi ise Alevî bir kız Sünnîlere gelin gittiğinde başını kapaması ve namaz kılması için zorlama yapılıyor ve bunları yerine getirmediğinde dışlanıyor. Evlenen birçok gelin bu sebeplerden dolayı geri geliyor. Ama Alevî bir aileye gelin olarak gelen kıza herhangi bir zorlama yapılmıyor, tamamen kızın iradesine bırakılıyor. Yalnız son zamanlarda sosyal değişimle birlikte Alevî-Sünnî evliliklerinin arttığını görüyoruz. Hele de metropol şehirlerde gençlerin kiminle görüştüğünü bilemiyoruz. Bilsek de şimdiki zamanda gençlere müdahale edemiyoruz. Önceden büyüklerin uygun görmesi halinde gençler görücü usulüyle evlendirilirdi. Artık gençler kararlarını kendileri veriyor ve evlenirken de din, mezhep, kültür vs. farklılıklar evlilikte pek de dikkate alınmıyor. Kültürler iç içe geçtiği ve keskin sınırlar yumuşamaya uğradığı için kendi kültüründen olmayanla evlenmek önceki gibi yadırganmıyor.”⁴⁰¹ Diyerek karşılık vermiştir.

Mülakatlar esnasında Alevîlikte evlilik kurumunun oluşmasına dair belirli şartların olduğu görülmüştür. Evlenecek gençlerin dedenin huzurunda dâra durup ikrar verdikten ve görgüsü görüldükten sonra evlenmelerine izin verildiği belirtilmiştir. Ocakzadeler, talipler ile evlenememekte, musâhipler birbirlerine kız alıp vermemektedir. Kirvelerin kız alıp vermesi bazı bölgelerde yasak görülürken kimi yerlerde bu durumun evlenmelerine engel teşkil etmediği belirtilmiştir. Tek eşliliğin esas olduğu Alevîlikte çok evliliğe mücade edilmediği gibi eşinden sebepsiz yere boşananın düşkün ilan edilerek toplumdan dışlanıldığı belirtilmiştir. Alevî Sünnî evliliği önceleri pek hoş karşılanmazken son dönemlerde bunun önüne geçilemediği için yaygınlaştığı ve artık bu durumun yadırganmadığı dile getirilmiştir. Ayrıca son dönemlerde salon düğünlerinin

⁴⁰⁰ Yıldız, Kişisel Görüşme, 22 Temmuz 2022.

⁴⁰¹ Arslan, Kişisel Görüşme, 15 Eylül 2022.

yapılmasıyla beraber önceleri yapılan gelenek, görenek, oyun ve eğlencelerin şeklinin değiştiği belirtilmiştir. Reşadiye merkez ve bazı köylerde katıldığımız düğünlerde gelenek ve göreneklerin yansıtılmadığı, son zamanlarda yapılan günü birlik olarak ikramlı ve yöresel oyunların sergilendiği düğün formatında yapıldığı görülmüştür. Ayrıca bölgede düğünlerin vazgeçilmez yemeği olan keşkek yemeğinin önemi ve yerinin devam ettiği görülmüştür.

3.3.4. Ölüm ve Sonrası Yapılanlar

İnsan hayatının en son evrelerinden biri olan ve başka bir hayata geçişin başlangıcı olarak inanılan ölüm gerçeği, insan yaşamında önemli bir yere ve canlılığa sahiptir. Her inanç ve toplumun ölüme dair kendine özgü inanç ve ritüelleri bulunduğu gibi Alevî toplumunun da ölümle ilgili olarak kendine has inanç ve ritüelleri bulunmaktadır. Alevîlikte ölüm, tamamen yok oluş değil, dünya hayatının sonu, ahiret hayatının başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Alevîlikte ölen biri için; “hakka yürüdü, cemale kavuştu, don değiştirdi” ifadeleri kullanılmakta, cenaze ile ilgili yapılan hizmetlerde “hakka yürüme erkânı” ifadesiyle nitelendirilmektedir. Alevîlikte ölüme; Hakk’tan gelip Hakk’a gitme, öze yeniden kavuşma olarak inanılmaktadır.⁴⁰²

Dedelerle yapılan mülakatlarda ölüm anı ve sonrasında yapılan vecibelerle ilgili şunlar ifade edilmiştir. Veysel Eraslan dede: “*Ölüm anında olan birisine karşı orada bulunanların sorumlulukları vardır. Dede veya bilen birisi tarafından sekerat halinde olan birine “Lâ İlâhe İllâllah, Muhammedün Rasûlullah, Aliyyün Velîyyullâh” tevhidini söyletmeli, konuşmada güçlük çekiyorsa sadece “Allah” diyerek söylemesine yardımcı olunmalıdır. Pamukla dudaklarına su verilmeli ve helallik alınmalıdır. Ruhunu teslim ettikten sonra gözleri açıksa kapanmalı, çenesi bağlanarak kolları yana uzatılmalı ve ayakları baş parmakları birbirine bağlanmalıdır. Vefat edeni önceden defnedene kadar evlerde bekletirdik ama şimdi morga koyuyoruz. Definden önce dede veya imam çağrılarak cenaze yıkanmak için hazırlanıyor. Hak-Muhammed-Ali diyerek cenaze*

⁴⁰² Ali Aktaş, “Alevilerde Ölüm, Cenaze, Yas İlgili İnanış ve Ritüeller”, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, sy 12 (2015): 17- 65.

yıkayıp abdest veriliyor. Yıkama esnasında “Su Selâsı” veriliyor ve kefenlendikten sonra tezkiye duası yapılıyor ve şu sözlerle helallik alınıyor:”

"- Canlar...

-Vefat edenin ismi söylenerek nasıl bilirsiniz? diye üç defa sorulur.

- İyi biliriz, Hak rahmet eyleye... Diye cevap verildikten sonra

- Bu canımızın Hak-Muhammet-Ali yolunda, Ehl-i Beyt dostu bir canımız olduğuna şahitlik eder misiniz? diye tekrar üç defa sorulur.

- Ederiz.

- Bu canımız için Haklarınızı helal eder misiniz? üç defa sorulur.

- Helal olsun

- Helal olsun diyen dillerden Hak-Muhammet-Ali razı olsun, denilerek dua edilir.

Bu helalleştirmede eğer alacağı vs. gibi sebeplerden dolayı hakkını helal etmeyen varsa, ölenin varisleri borcunu öder, kişinin razılığı alınır. Helallik alındıktan sonra “secdesiz namaz” olarak ifade edilen cenaze namazı kıldırılır, Kur'an-ı Kerim okunarak, dualarla cenaze defnedilir.”⁴⁰³ Açıklamalarında bulunmuştur.

Temel Yıldız dede konu hakkında: "Hakka yürüyen kişi önce yıkanır sonra helalliği alınır. Ardından cenaze namazı dört tekbir üzerine kıldırılır. Defin için mezarlığa götürüldüğünde “Yasin suresi, Mülk Suresi, Emenarrasülü olarak bildiğimiz Bakara Suresinin son iki âyeti, İhlas Suresi veya defne gelen imam veya dedenin okuyacağı sureler eşliğinde cenaze defni gerçekleştirilir.”⁴⁰⁴ Görüşlerini aktarmıştır.

Cenaze kaldırma işlemleri ve cenaze namazının kılınışı ile ilgili Yusuf Arslan dede: "Cenazelerimiz namazla kaldırılır. Bazı yerlerde farklı ritüeller uygulanabiliyor. Duvaz-ı İmam, gülbank, dua, türkü eşliğinde cenaze kaldıranlar oluyor. Mesela Arif Sağ'ın eşinin cenazesi, Ali Kızıltuğ'un cenazesi türkü eşliğinde kaldırılmıştır. Ayrıca Azerbaycan'da da böyle bir uygulama mevcuttur. Bizim yöremizde böyle bir uygulama yok. Biz cenazeyi namazını kılarak, Kur'an-ı Kerim okunarak ve dualar eşliğinde kaldırırız. Cenaze namazını imam, dede veya bilen biri kıldırır. Cenaze namazı ayakta

⁴⁰³ Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

⁴⁰⁴ Yıldız, Kişisel Görüşme, 22 Temmuz 2022.

dört tekbirle kılınır. İlk tekbirden sonra Sübhâneke duası okunur. İkinci tekbirde Allahümme sâlli ve Allahümme Bârik duaları okunur. Üçüncü tekbirin ardından cenaze duası, Fatiha suresi veya kişi ezberinde olan hangi dua varsa onu okur. Dördüncü tekbirin ardından selamlanarak cenaze namazı tamamlanmış olur. Cenaze kaldırıldıktan sonra ve belirli günlerde hakka yürüyen kişi için lokma dağıtılır."⁴⁰⁵ Şeklinde açıklamada bulunmuştur.

Definden sonra kabirde dîni sorumluluklarla ilgili olarak Veysel Eraslan dede: "İmam ve ya dede mezara yönelip önce ölenin annesinin ismi sonra ölenin kendi ismini söyleyerek

"Bismî Şah Allah, Allah denilir ve Hakka yürüyenin annesinin ismiyle beraber kendi ismi söylenerek...

Kemali hayatında inandığın ve kabul ettiğin şekilde şunları söyle:

Allah'tan başka ilah yoktur. Hz. Muhammed onun kulu ve elçisidir. Şah-ı Velâyet İmam-ı Ali, Allah'ın velisidir. Kuşkusuz kıyamet, yeniden dirilme, cennet ve cehennem haktır ve hepsi gerçektir. Sözünü unutma ve ikrarından çıkma. Hatırla ki: Rab olarak Allah'a, din olarak İslam'a, peygamber olarak Hz. Muhammed'e, imam olarak Hz. Ali'ye, Ehli Beyt'ine ve müminlerin kardeş olduğuna razı bir kul idin. Hakka yürüyenin ismi üç kez tekrarlanarak; de ki: Rabbim Allah'tır, dinim İslam'dır, peygamberim Hazret-i Muhammed'dir, imamım Şah-ı velâyet Aliyyel Mürteza'dır. Allah seni sözünde durucu kılsın, doğru olan yola götürsün ve seni sevdikleriyle birlikte rahmetinin gölgesinde saklasın. Ey yüce Allah'ım! Bu mevtayı yalnız bırakma, sahip çıkanların en hayırlısıdır."⁴⁰⁶ Denildiğini aktarmıştır.

Âhirette sorgu-sual konusunda Temel Yıldız dede şu mısraları aktarmıştır:

"Söz tesir eder mi kuru cesede

Burada telkinini almalı insan

Münker Nekir sana sual sormadan

Burada cevabını vermeli insan."⁴⁰⁷

⁴⁰⁵ Arslan, Kişisel Görüşme, 15 Eylül 2022.

⁴⁰⁶ Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

⁴⁰⁷ Yıldız, Kişisel Görüşme, 22 Temmuz 2022.

Mülakatlarımızda “tenasüh ve don değiştirme” ile ilgili olarak Ali Güler dede şunları ifade etmiştir: *"Bizim geleneğimizde ruhun bu dünyaya yeni bir bedenle veya başka bir varlık olarak tekrar gelme inancı yoktur. Ruhun bu dünyadan göç etmesi tamamen yok oluş değil, yeni bir hayatın başlangıcı, Hakk'a yürüme ve Hakk'la bir olma olarak kabul edilmektedir. Ahiret hayatına, cennet ve cehennem hak olduğuna, öldükten sonra dirilmeye imanımız tamdır, Elhamdulillah. Don değiştirme ise velî kulların başka suretlerle keramet göstermesidir."*⁴⁰⁸

Hasan Eraslan dede: *"Hakk'a yürüyen can için dedenin huzurunda "dardan indirme" erkânı yapılır. Yakınları tarafından ölen kişinin borçları varsa ödenir ve hak sahiplerinden helalliği alınır. Hakk'a yürüyen kişi için vefat ettiği gün veya üçüncü, yedinci, kırkinci ve elli ikinci gününlerinin birinde yahut farklı zamanlarda "kırk yemeği" veya "lokma yemeği" denilen yemek yapılarak ikram edilir."* şeklinde ölüm sonrasındaki uygulamalara değinmiştir.

Hasan Eraslan dede dünya hayatının sonunun ölüm olduğunu hatırlatan şu deyişle sorumuza cevap vemiştir:

"Yürü bire yalan Dünya

Bu insana suç değil mi

Nice sefa sürsen

Bağrında hoş değil mi

Kimi deli kimi akıllı

Yardım eyle Bektaş-ı Velî

Hani Muhammed hani Ali

Hasan abayı yaktı

Hüseyin'den kanlar aktı

Zeynel Abidin çilesini çekti

Zehir Mehmedim zehiri

⁴⁰⁸ Güler, Kişisel Görüşme, Güler, Kişisel Görüşme.

Sakın ha söyleme küfürü
 Bir işin sonu ölüm değil mi
 Ölüm... Ölüm..."⁴⁰⁹

Birçok Alevî-Bektaşî köyünde İmam Hatip olarak görev yapan Durmuş Koç: “Reşadiye’nin birçok Alevî köyünde cenaze techiz, tekfin ve defin işlemlerine katıldım. Cenaze tekfin ve defin usülleri Hanefî mezhebine göre gerçekleştirilmektedir. Cenaze merasimlerinde Dede söz istemesi halinde merhum için dede tarafından helallik alınır, nefes ve deyişler okunur. Katıldığım merasimlerde cenaze namazını benim kıldırman talep edilirdi. Cenaze yıkanıp, namazı kılınarak, Kur’an-ı Kerim tilaveti ve dua eşliğinde Sünnî gelenekteki gibi defnedilmektedir.”⁴¹⁰ Açıklamalarında bulunmuştur.

İmam Hatip Ali Demiryürek “Birçok Alevî köyünde görev yaptım. Ölen için helallik alınır. Hanefî fıkına göre cenaze namazı kıldırılarak cenaze kaldırılır. Kur’an-ı Kerim tilaveti ve dua eşliğinde cenaze defnedilir. Cenaze namazı ve defin işlemlerinin Sünnî gelenekten farklı yönü yoktur.”⁴¹¹ Şeklinde durum değerlendirmesi yapmıştır.

Yörede yaşayan Alevîlerin; ölüm, öldükten sonra dirilme, cennet, cehennem, sorgu- sual, münker-nekir ve ahiret inançlarının olduğu ve Sünnî anlayıştan farklı olmadığı görülmüştür. Görüşmelerimizde ölüm halinde olan birine “*Lâ İlâhe İllâllah, Muhammedün Rasûlullah, Aliyyün Velîyyullâh*” tevhdinî ve Hak-Muhammed-Ali, üçlemesinin söyletildiği belirtilmiştir. Katıldığımız cenaze merasimlerinde, ölen kişi yıkanıp helallik alınarak, Sünnî gelenekteki gibi cenaze namazı kılındıktan sonra Kur’an-ı Kerim okunarak dualar eşliğinde defnedilmiştir. Anadolu’nun başka bölgelerinde istisnai olarak görülen cenazelerin türküler eşliğinde kaldırılması yörede kabul edilmemekte ve uygulanmamaktadır. Bölgedeki Alevîlerinin ölen kişinin ruhu için cenaze evinde veya cem evinde “can aş” (yemek, helva, vs.) diye adlandırdıkları ikramı yaptıkları katıldığımız cenaze merasiminde bizzat gözlemlenmiştir. Hakk’a yürüyen birinin ardından kabirde rahat ve huzurlu olması için vefatının üçüncü, yedinci, kırkinci ve elli ikinci gününün birinde dedenin huzurunda “dardan indirme erkânı” yapıldığı,

⁴⁰⁹ Eraslan, Kişisel Görüşme, 13 Ağustos 2022.

⁴¹⁰ Koç, Kişisel Görüşme, 25 Aralık 2022.

⁴¹¹ Ali Demiryürek, Kişisel Görüşme, 25 Aralık 2022.

yakınları tarafından ölenin borçları varsa ödendiği ve hak sahiplerinden helallik alındığı belirtilmiştir. Hakk’a yürüyen kişi için farklı zamanlarda “kırk yemeği” veya “lokma yemeği” olarak da isimlendirilen ikramların verildiği aktarılmıştır. Ahiret konusu bağlamında ele alınan ve ruhun bu dünyaya yeni bir bedenle veya başka bir varlık tasavvurunda tekrar gelme şeklinde tanımlanan ve bazı Alevî bölgelerinde görülen tenasüh anlayışına bölgede inanılmadığı ve bu anlayışın kabul edilmediği tespit edilmiştir.

3.3.5. Ziyaret Yerleri

Alevî-Bektaşî geleneğinde türbeler kutsal kabul edilmekte, çeşitli dilek ve temennilerle ziyaretler yapılmaktadır. Dîni hassasiyeti bulunan kişiler tarafından, türbede medfun bulunan velî, vesile kılınarak yapılan duaların kabul olacağına, maddi ve manevi anlamda huzura kavuşulacağına inanıldığından dolayı türbe ziyaretleri yapılmaktadır. Özellikle hasta olan, kaza, bela ve musibete uğrayan, evlenemeyen, çocuğu olmayan, askere çocuğunu gönderen, dert, sıkıntı, beklenti ve ümit içinde olanlar tarafından türbeler ziyaret edilmektedir. Yapılan ziyaretlerde kurban tığlanmakta, lokma dağıtılmakta ve lokma duası yapılmaktadır.⁴¹²

Türbe ziyaretinin önemi ve Hacı Bektâş-ı Velî’nin türbesinin ziyaret edilmesinin Hac yapma yerine geçip geçmeyeceğiyle ilgili Veysel Eraslan dede şunları aktarmıştır: “Bizim geleneğimizde türbe ziyareti yapmanın ayrı bir yeri vardır. Genel olarak, Kesikbaş, Keçeci Baba, Aziz Baba, Hamza Abdal türbeleri ziyaret edilir. Bölgemizde Reşadiye merkezde Emir şeyh Yakup, Bereketli’de Çeltek Baba, Elmacık’ta Balaban Evliyası, Güzeldere’ de Topdağı Evliyası ziyaret edilmektedir. Türbeler herhangi bir sıkıntısı, derdi, problemi olanlar da, olmayanlar da Alevî, Sünnî herkes tarafından ziyaret edilir ve orada yatan velîyullah duaya vesile kılınır. Türbelerde yapılan duaların ardından kurban kesilir, lokma dağıtılır. Diğer bir sorunuz olan Hacı Bektâş-ı Velînin türbesinin ziyaret edilmesinin hac yapma yerine geçip geçmeyeceğiyle ilgili şunu söyleyebilirim. Öncelikle Hac İslam’ın şartlarındandır ve Kâbe ziyaret edilerek yerine

⁴¹² Yıldız, *Anadolu Aleviliği-Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme*, 207- 8; Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, 392.

*getirilen bir ibadettir. Bu ibadet türbe ziyareti ile gerçekleşmez, bunlar hüküm, içerik ve anlam yönünden farklı ibadetilerdir.”*⁴¹³

Yusuf Arslan dede: “*Bölgemizde Emirşeyh Yakup başta olmak üzere birçok türbe ve yatır ziyaretleri yapılmaktadır. Evliyalar, yatırlar Hak dostlarıdır ve her zaman ziyaret edilir. Kişiler türbelere giderek dilek ve isteklerini dua ederek Allah’a niyazda bulunur. Adağı varsa keser ve lokma dağıtır. Orada medfun bulunan velî duanın kabul olması için vesile kılınır.*”⁴¹⁴ Bilgilerini vermiştir.

Araştırma bölgemizdeki Aleviler türbelerin ziyaret edilmesini hem dini bir vecibe hem de dilek ve beklentilerin karşılanmasına vesile olacağı için gerekli görmektedirler. Türbelerin ziyaret edilmesiyle hastalık ve sıkıntılardan kurtulacağına, çocuğu olmayanların şifa bularak çocuğunun olacağına, orada kesilen adakların, yapılan dilek ve duaların kabul olacağına inanılmaktadır. Türbe çevresinde bulunan su ve toprak kutsal görülerek şifalı olduğuna inanılmaktadır. Türbelerde kurban kesilerek kan akıtılmakta ve lokma dağıtılarak ikramda bulunmaktadır. Ayrıca bölgede bulunan bazı türbeleri ziyaret ettiğimizde en fazla Emirşeyh Yakup Türbesi’nin ziyaretçisinin olduğu görülmüştür. Emirşeyh Yakup Türbesi’nde devamlı kurban ve lokma dağıtımı yapan ziyaretçilerin olduğu yerinde gözlemlenmiştir. Alevî geleneğinde türbelerin sosyal yaşamın bir parçası konumunda olduğu görülmüştür.

Bölgede ziyaretgâh olarak başta Hacı Bektâş-ı Velînin türbesinin ziyaret edilmesi, Abdal Musa, Aziz Baba, Çeltekte Baba, Çöreği Büyük Tekkesi, Hubyar Sultan, Kat Türbesi, Keçeci Baba, Kul Himmet Türbesi, Seyyid İbrahim Bilal Türbesi gibi il içi ve il dışında bulunan türbelerin yöre halkı tarafından imkanlar ölçüsünde ziyaret edildiği belirtilmiştir.

Bölgede bulunan ocakların ziyaret ettikleri türbe ve türbelerin bulundukları yerler tabloda sunulmuştur.

Tablo 5: Ocakların Ziyaret ettikleri Türbe ve Yerleri

⁴¹³ Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

⁴¹⁴ Arslan, Kişisel Görüşme, 15 Eylül 2022.

Ocak	Ziyaret Edilen Türbeler
Emirşeyh Yakup	Reşadiye’de Emirşeyh Yakup Zile’de Abdal Musa Erbaa’da Keçeci Baba Almus’ta Hubyar Sultan Bereketli’de Çeltek Baba Karşıkent’te Ziya Abdal Soğukpınar’da Celali Baba, Zeynel Dede Hacı Hasan Baba, Meryem Ana, Kayışoğlu Evliyası
Bostankolu	Kayseri’de Bahaeddin Çelebi Reşadiye’de Emirşeyh Yakup Almus’ta Hubyar Sultan Erbaa’da Keçeci Baba Turhal’da Aziz Baba Reşadiye’de; Emirşeyh Yakup Bostankolu’nda Hasan Halife Çamlıkaya’da Erdem Baba Cimitekke’de Cimi Tekkesi Bostankolu Köyü’nde; Hasan Halifenin Oğlu Velî Dede Türbesi Destan Derviş
Kesikbaş	Reşadiye’de; Emirşeyh Yakup Almus’ta Hamza Abdal Turhal’da Kesikbaş Erbaa’da Keçeci Baba Turhal’da Aziz Baba Bereketli’de Çeltek Baba Güzeldere’de Topdağı Evliyası Elmacık’ta Balaban Evliyası
Hubyar	Almus’ta Hubyar Sultan, Hamza Abdal Reşadiye’de Emirşeyh Yakup
Seyyid İbrahim Bilal	Sinop’ta Seyyid İbrahim Bilal Reşadiye’de Emirşeyh Yakup
Pîr Sultan Abdal	Reşadiye’de Emirşeyh Yakup Gökköy’de Sırlıklı Evliyası

Dede, talip ve bölgede yaşayan kişilerle yaptığımız görüşmeler sonucunda ocak mensuplarının ve taliplerinin il içi ve il dışında farklı yerlerde bulunan türbeleri ziyaret ettikleri tespit edilmiştir.

3.3.6. Tabiat ve Hayvan Kültü

Dinsel ve kültürel açıdan tabiat ve hayvanlarla ilgili kültürlere insanlar tarafından fayda ve zarar vermesi yönünden çeşitli anlamlar yüklenmiştir. Birçok toplumda görülen ateş, su, toprak, doğa ve hayvanlarla ilgili farklı inanış ve eğilimler Alevî-Bektaşî toplumunda da görülmektedir. Aslan, at, balık, geyik, güvercin, turna, bülbül, şahin, kaz ve horoz gibi hayvanlara farklı anlamlar yüklenerek kutsal kabul edilmekte, baykuş gibi bazı hayvanlar ise uğursuz sayılmaktadır. Bu anlamların yüklenmesinde tabiat ve hayvanlarla ilgili anlatılan destan, hikâye ve kıssaların etkisinin olduğu bilinmektedir.⁴¹⁵

Alevîlikte güvercinin ayrı bir yeri ve hikâyesi vardır. Peygamberimiz mağarada saklanırken güvercinin mağaraya yuva yaparak peygamberimize yardım etmesi ve Hacı Bektâş-ı Velî'nin Anadolu'ya güvercin donuyla geldiğine inanılmasından ötürü kutsal sayılmaktadır.⁴¹⁶ Alevîlikte don değiştirmeye özdeşleşen diğer bir hayvan ise geyiktir. Geyikle ilgili olarak Hacı Bektâş-ı Velî ve Abdal Musa gibi erenlerin kılık değiştirmek için geyik donuna girdiğine inanılmasından dolayı kutsal sayılmaktadır.⁴¹⁷

Hayvanlar arasında Aslan'a, Allah'ın Aslanı sıfatıyla Hz. Ali'yi temsil ettiğine inanıldığı için ayrı bir saygı duyulmaktadır.⁴¹⁸ Alevîlikte aslana verilen önemin gerekçesini Temel Yıldız dede şu şekilde anlatmıştır: "*Hz. Ali, Peygamber'in önüne aslan donuna girerek yoluna çıkıyor. Hz. Peygamber yoldan geçebilmek için yüzüğünü aslana atıyor ve aslan yüzüğü yuttuktan sonra yoldan çekiliyor. Kırklar meclisinde Hz. Peygamber yüzüğünü Hz. Ali'nin elinde görünce "Ya Ali ben senin serrine erdim, sırrına eremedim" diyor. Bu olaydan dolayı hayvanlar arasında aslanın ayrı bir yeri vardır. Malum Hz. Ali'ye aslan anlamına gelen Haydar denilmektedir.*"⁴¹⁹

⁴¹⁵ Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, 225.

⁴¹⁶ Ocak, *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, 217- 21.

⁴¹⁷ Ocak, *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, 206.

⁴¹⁸ Bozkurt, *İmam Cafer- i Sadık Buyruğu*, 13- 19.

⁴¹⁹ Yıldız, *Kişisel Görüşme*, 22 Temmuz 2022.

Hayvanlar arasında özellikle tavşana karşı yaklaşım farklı bir boyuttadır. Veysel Eraslan dede: *"Tavşan eti yenilmemektedir. Gerekçe olarak farklı rivayetler olmakla beraber en başta hayız görmesi, bıyıkları kediye, kulakları eşeğe, ayaklarıyla köpeğe benzemesi, köpek, fare ve domuz gibi hayvanlarla benzer uzuvlarının olmasından dolayı yemiyoruz. Diğer hayvanlardan Aslan Hz. Ali'yi temsil etmektedir. Hünkâr'ın güvercin donuyla Anadolu'ya gelmesinden dolayı güvercin kutsal sayılır. Geyik, turna geleneğimizde kutsal sayılan hayvanlardandır. Baykuş sevilmez, uğursuz sayılır. Tavşan dışında Sünnîlerin yediği hayvanların eti bizde de yenmektedir."*⁴²⁰ Açıklamalarında bulunmuştur.

Yusuf Arslan dede: *"Emir Şeyh Yakup Hazretleri, Horasan'dan gelerek buraya yerleşiyor. Emirşeyh Yakup hazretleri günün birinde bir komutanla karşılaşılıyor. Komutan, Emirşeyh Yakup hazretlerine diyor ki: Askerlerim aç ne yapacağız, dediğinde Emirşeyh Yakup hazretleri dua ve niyazda bulunuyor ve elini kaldırdığında bir geyik geliyor. Geyiği kesip askerlere ikram etmeden önce geyiğin kemiklerini zayi etmeden eksiksiz bir şekilde geri getirip posta sarmaları gerektiğini söylüyor. Bütün orduyu doyuran geyik, ikramdan sonra kemikleri getirilerek posta sarılıyor ve yalnız askerlerden bir tanesi elmacık kemiğini geri koymuyor. Kemikler toplandıktan sonra geyik ayağa kalkıyor, elmacık kemiği olmadığı için aksayarak oradan uzaklaşıyor. Bunu fark eden Emirşeyh Yakup hazretleri durumu askerlere bildiriyor. Elmacık kemiğini saklayan o askerin bu olaydan sonra hastalandığı anlatılıyor. Geyikle ilgili böyle bir efsane anlatılır. Geyikle ilgili darda kalma, don değiştirme gibi vs. durumlara ait kıssa ve hikâyeler çok anlatılır. Hünkâr'ın Anadolu'ya güvercin donuyla geldiğine inanıldığı için geleneğimizde çok sevilir. Hz. Ali'ye Allah'ın aslanı denir ve miraçta yaşanan hadiseden dolayı ayrı bir yeri vardır. Tavşan pek sevilmez, eti hayız gördüğü için yenilmez. Hayvanlarla ilgili başka önemli bir ayrıcalık yoktur."*⁴²¹ Şeklinde konu hakkındaki görüşünü bizimle paylaşmıştır.

⁴²⁰ Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

⁴²¹ Arslan, Kişisel Görüşme, 15 Eylül 2022.

Ateşle ilgili olarak çoğu toplumda olan inanışlar Alevî toplumunda da görülmektedir. Ateş temizleyici olarak görülmekte, cem merasimlerinde delil ve چراغ olarak adlandırılan mum yakmada, nazar değme ve şer olaylardan korunmak için tütsü yakmada ve kurşun dökmede ateş kullanılmaktadır. Baharın gelişinde nevrüz kutlamalarında ateş yakılarak ateşin üzerinden atlanması kutsal kabul edilmektedir.⁴²²

Su ve ateş kültü ile ilgili Temel Yıldız dede: “Ateşin arındırıcı, temizleyici ve aydınlatıcı özelliği vardır. Cemde چراغ yakmada ateş kullanılır ve bu hizmette insanın yolu ve kalbi aydınlatılır. Şeriat abdesti suyla tarikat abdesti ateşle alınır. Fiziksel ve ruhsal arınma yapılır. Su ise hayattır ve yaşam kaynağının yanında farklı bir öneme sahiptir. Hz. Hüseyin’in Kerbela’da susuz bırakılmasından dolayı Muharrem ayında su kana kana içilmez. Bir kişi su istese hemen verilir ve suyun kirletilmemesine ve israf edilmemesine özen gösterilmektedir. Cem merasiminde sakka tarafından canlara su dağıtılır. Türbe yanlarında çıkan sular kutsal kabul edilir ve şifa kaynağı olarak görülmektedir.⁴²³ Beyanında bulunmuştur.

Reşadiye’deki alan araştırmamızda Anadolu Alevîliğinde yer alan tabiat ve hayvan kültlerinin yöre Alevîlerinde de olduğu görülmüştür. Mülakatlarımızda aslan, güvercin ve geyiğin kutsal kabul edildiği ifade edilmiş; don değiştirme hadiselerinde isimlerinin geçtiğine vurgu yapılmıştır. Tavşan, hayız görmesi ve vücudunun bazı uzuvlarının eti yenmeyen hayvanlar benzemesinden dolayı yenmemektedir. Bülbül ve turna kuşları sevilmekte, baykuş uğursuz görülmektedir. Ateş’in tezkiye edici ve aydınlatıcı özelliği vurgulanmış, cem merasiminde چراغ yakarken ve türbe ziyaretlerinde mum yakarken ateş kullanıldığı belirtilmiştir. Kerbelâ’da Hz. Hüseyin’in susuz kalmasından dolayı suyun israf edilmemesine özen gösterilmekte ve Muharrem ayında yaşanan Kerbelâ hâdisesine saygıdan dolayı su içilmemektedir. Ayrıca cem erkânlarında ibriktar tarafından tarikat abdesti için sembolik olarak su döküldüğü aktarılmıştır.

3.3.7. Reşadiye Alevîlerinin Devlet’ten Beklentileri

⁴²² Ocak, *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, 241- 51.

⁴²³ Yıldız, Kişisel Görüşme, 22 Temmuz 2022.

Yörede yaptığımız mülakatlarımızda, Alevî vatandaşların devletten beklentileri ve problemlere çözüm önerileri nelerdir? sorumuza Temel Yıldız dede şöyle cevap vermiştir: *“En öncelikli beklentimiz cemevlerinin ibadethane olarak kabul edilmesi ve Alevi geleneğinin yaşatılmasında pir olarak kabul edilen dedelere maaş bağlanmasını talep ediyoruz. Bunun yanında cemevlerinin elektrik, ısıtma başta olmak üzere birçok gideri var ve bu ihtiyaçlarının karşılanmasını istiyoruz. Ayrıca son dönemlerde malumunuz gençliğe zarar veren birçok akım mevcut. Gençliğe sahip çıkılması adına Alevî gelenek ve göreneklerinin öğretilmesi noktasında desteklenmesini bekliyoruz.”*⁴²⁴

Yusuf Arslan dede: *“Devlet’ten beklentilerimizi daha önce de bir araya geldiğimiz İçişleri Bakanı’mıza iletmıştik. Alevîler için şu an Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde Alevî-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığı oluşturuldu. Biz, bir Bakanlık bünyesinde değil de kendine has bir yapısı ile direk Cumhurbaşkanlığına bağlı bir kuruluş olarak temsil edilmek istiyoruz. Bu sayede hizmet ve işleyiş daha verimli olacağı kanısındayız. Dedelere maaş bağlanması, okullarda Alevilikle ilgili konulara yer verilmesi başlıca devletten taleplerimiz arasındadır.”*⁴²⁵ Şeklinde beklentilerini dile getirmiştir.

Veysel Eraslan dede ise: *“Cemevlerinin ibadethane olarak kabul edilmesini bekliyoruz. Çünkü biz ibadetlerimizi, kültürel faaliyetlerimizi cem evlerinde gerçekleştiriyoruz. Ayrıca cemevlerinin hizmetlerini devam ettiren dedelere maaş bağlanması gerekiyor. Diyanet İşleri Başkanlığı ile Alevîlik konusunda ortak çalışma yapılması ve okullarda Alevîliğin müfredatta bulunması gerekiyor. Devletten talep ettiğim diğer bir husus ise; Alevîliği tanıtıcı kültürel faaliyet ve programlara yer verilmesi gerekiyor. Alevîliğin ne olduğunu bilmeyenler önyargılı yorumluyor, bu da toplum içinde huzursuzluğa sevk ediyor. Tanıtıcı faaliyetlerle toplum bilinçlendirilecek ve bu vesileyle bilinmezlik ortadan kalkarak insanlar daha sağduyulu ve anlayışlı yaklaşımda bulunacaktır.”*⁴²⁶ Şeklinde bir görüş beyan etmiştir.

⁴²⁴ Yıldız, Kişisel Görüşme, 22 Temmuz 2022.

⁴²⁵ Arslan, Kişisel Görüşme, 15 Eylül 2022.

⁴²⁶ Eraslan, Kişisel Görüşme, 14 Ağustos 2022.

Bölgede yaptığımız araştırmada Alevî vatandaşlarımızın genel olarak devletten beklentileri şu şekildedir:

- Aleviliğin direk Cumhurbaşkanlığına bağlı bir kurumsal yapı ile temsil edilmesi,
- Cemevleri'nin ibadethane kabul edilmesi ve ihtiyaçlarının karşılanması,
- Dedelere maaş bağlanması,
- Okullarda Alevilikle ilgili konulara yer verilmesi,
- Alevilikle ilgili kültürel etkinlik ve programlar yapılması ve desteklenmesi,
- Diyanet İşleri Başkanlığı ile ortak çalışma alanı oluşturulması,
- Devletin sunduğu hizmetlerden eşit şekilde yararlanılması.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanın ruhsal ve fiziksel açıdan yaratılıştan sahip olduğu temel özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler kişiye ait fitratı ve karakteri oluşturmaktadır. Ayrıca psikolojik ve sosyo-ekonomik durumlar, siyâsi ve dînî anlayışlar gibi pek çok unsurların insan karakter ve davranışlarına yön verdiği bilimsel olarak kabul edilmektir. Çeşitli hâdiseler karşısında insanların aynı duygu, düşünce ve yaklaşımda bulunması huy, karakter ve fitrat gereği mümkün değildir. Bu gerekçelerden dolayı Hz. Peygamber'in son zamanlarında ortaya çıkan; Kırtâs Olayı, Fedek Arazisi Meselesi, Ûsame b. Zeyd Ordusu Meselesi, Sakife Toplantısı ve en nihayetinde Hilafet Meselesi gibi olaylara karşı Müslümanlar farklı yaklaşım ve yorumlar sergilemiştir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra da ortaya çıkan yeni olaylara karşı farklı yaklaşım ve yorumlar devam etmiş ve bunun sonucunda gruplaşma, hizipleşme ve tarafgirlik ortaya çıkmıştır. Nitekim Müslümanların ilk dönemlerinde ortaya çıkan hâdiselerle birlikte kendi yorum ve yaklaşımını tek doğru olarak görmek, diğer yorum ve yaklaşımların yok sayılmak cemaat ve mezhepleşmeyi kaçınılmaz kılmıştır. Burada altı çizilecek husus ise kendi yorum, cemaat veya mezhebini tek doğru ve otorite görüp, diğer görüşleri ötekileştirip yok saymak ihtilafların daha da çoğalarak süregelmesi gerçeğidir. Halbuki dinimizin özü kardeşliktir. Kişilerin birbirine kin tutması, tefrikaya düşmesi, düşmanlık beslemesi, yeryüzünde fitne ve fesat çıkarması dînîmiz tarafından biz mü'minlere yasaklanmıştır. Naslara dayalı görüşleri fikir zenginliği kabul ederek etkileşim ve iletişim içerisinde olmamız, hâdiselere mezhepler üstü bir yaklaşım sergilememiz birbirimizi anlama açısından önem arz etmektedir. Dinimiz istişareyi, barışı ve selamı tavsiye etmekte, ümmet olma bilinciyle hareket etmemizi istemektedir. Bu dinin sahibinin Cenâb-ı Hak olduğunun, mutlak doğruyu yalnız onun bildiğinin idrakinde olmamız, birbirimizi anlamamıza ve ümmet olma bilincimize katkı sağlayacaktır.

Mezhep, cemaat ve ekollerin toplum üzerindeki güncel etkilerinin ve bağlayıcılığının araştırılmasına yönelik yapılacak çalışmalar önyargılı bakış açısının değiştirilmesine ve tarafların birbirini tanımasına ve anlamasına katkı sağlayacaktır. İhtilafları zenginlik olarak görüp, fikir mozaiği nezdinde yaklaşmak ancak insanı ve toplumu eğitmekle ve bilgilendirmekle mümkün olabilmektedir. Bu gerekçe ile çalışmamızda Reşadiye Alevîliğinin bilinmeyen yönleri açığa çıkarılarak bölge Alevîliği

hakkında farkındalık oluşturulması, Bölge Alevîliğinin, İslami gelenekle Anadolu Alevîliği bağlamında benzer ve farklı yönlerinin objektif bir şekilde ortaya konması hedeflenmiştir.

Konuya dair klasik ve güncel kaynaklar ile bölgede yapılan mülakatlar neticesinde Alevîliğin kavramsal çerçevesi araştırılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Anadolu Alevîliği bağlamında Reşadiye Alevîliğinin tarihi, yapısı ve mevcut durumu aktarılmaya çalışılmıştır. Bölgede yaşayan Alevîlerin itikat ve ibadet anlayışları, ahlaki prensipleri ile örf ve adetleri mülakatlar neticesinde ulaşılmış ve ulaşılan veriler olduğu gibi yansıtılmıştır.

Hız. Ali'ye kadar dayandırılan Alevîliğin siyasi, itikadi ve tasavvufi olarak birçok tanımı yapılmakla birlikte kısa bir tanımla Hız. Ali'ye tabî ve bağı olanlara, onun ve neslinin yolundan gidenlere Alevî denilmektedir. Genel bir tanımla ise Alevîlik; Allah'ın varlığına ve birliğine, Hız. Muhammed'in peygamberliğine ve Hız. Ali'nin velâyetine inanan, tevellâ- teberrâ anlayışına sahip, dört kapı, kırk makama bağı, üç sünnet yedi farzı hak bilen, yolun usûl ve erkânına talip olanlara Alevî denilmektedir. İslam'ın içinde kabul edilen Alevîliğin din midir, mezhep midir? sorusuna İslam'ın içinde kendine özgü usûl ve erkânı olan bir yaşam biçimi ve bir yol olarak tanımlanmaktadır. Alevî olmak için, Alevî anne ve babadan doğma zorunlu görülmemekte, İslam'ın emrettiği inanç ve ibadet esaslarına iman eden herkesin herhangi bir şart aranmaksızın istediği takdirde Alevî olabileceği vurgulanmaktadır.

Alevîliğin "Alevî, Bektaşî, Kızılbaş, Rafizî, Tahtacılar, Çepniler, Sıraçlar" vb. isimlerle bölgelere göre farklı tanımlamaları bulunmaktadır. Anadolu Alevîliğinin tarihi seyrine baktığımızda araştırmalarda Orta Asya'dan gelen Türkmen topluluklarının olduğu ifade edilmektedir. Alevîlik-Bektaşîlik nüfusu açısından önemli bir konum ve geçmişe sahip olan Reşadiye Alevîleri soylarını Oğuzlar'ın Çepni, Döğer, Eymür, Karkın, Bayındır, Beydili ve İğdir boylarına dayandırmaktadır. Mülakatlarda Reşadiye bölgesinde bulunan Alevîlerin Horasan'dan Kayseri'ye, oradan da bu bölgelere gelerek yerleştikleri belirtilmiştir. Reşadiye'de bulunan ocakların, Anadolu'yu İslamlaştırma faaliyetlerine katılan Türkmen Dervişleri tarafından kurulan tekkeler olduğu iddia edilmektedir. Reşadiye'de birçok ocak bulunmakla birlikte yoğun olarak Bostankolu Ocağı, Emir Şeyh Yakup Ocağı, Kesikbaş Ocağı, Pîr Sultan Abdal Ocağı, Seyyid İbrahim

Bilal Ocağı ve Hubyar Sultan Ocağı bulunmaktadır. Bölgede bu ocaklardan başka Keçeci Baba Ocağı, Kul Himmet Ocağı, Güvenç Abdal Ocağı ve talipleri bulunmayan ocakların olduğu zikredilmektedir.

Bölgede yapılan önceki çalışmalarda Emirşeyh Yakup, Bostankolu, Kesikbaş ocaklarından bahsedilmiş; ancak Pîr Sultan Abdal, Seyyid İbrahim Bilal ve Hubyar Sultan ocaklarının da bölgede bulunduğundan bahsedilmemiştir. Çalışmamız neticesinde bu ocakların bölgede var olduğu tespiti yapılmıştır. Ocakların özelliklerine bakıldığında Hz. Peygamberin ve Ehl-i Beytinin yolundan gidilmekte ve Hacı Bektâş-ı Velî ise pîr olarak kabul edilmektedir. Reşadiye’de Alevîlerin ilçe merkezi ile birlikte 21 köyde ikamet ettiklerine ulaşılmıştır. Reşadiye merkez ve iki köyde Sünnîler ile beraber ikamet eden Alevîler, diğer 19 köyde de ise yalnız Alevî nüfus yalnız yaşamaktadır. Bölgede yaşayan Alevî köylerinin nüfusunun Reşadiye genel nüfusuna oranla ortalama % 8.79 olduğunu tahmin etmekteyiz.

Reşadiye merkez ve köylerinde yapılan mülakatlarımızda bölgede yaşayan Alevîlerin itikat ve ibadeti anlayışlarında Anadolu Alevîliği ile benzer bir yapıya sahip oldukları ve çok önemli farklılıkların bulunmadığı görülmüştür. Hak-Muhammed-Ali üçlemesi, Hz. Ali’nin Velâyeti, Ehl-i Beyt inancı ve Hacı Bektâş-ı Velî ‘nin dört kapı, kırk makam esasları yöre Alevîlerinin itikadi ve ibadet anlayışlarına şekil verdiği ve bu ilkelere bağlı oldukları görülmüştür.

Bölgedeki Alevi yurttaşlarımız bir yaratıcının olduğuna inanmakta, İslam dininin içinde kendilerine has bir yol ve erkânları bulunmakta, itikadi açıdan da Hanefi-Mâtürûdî anlayışa benzer birçok inanış ve uygulamaları bulunmaktadır. Alevîğin itikadi yönden Sünnî anlayışla örtüşen anlayışları bulunmakta, bâtını ve tasavvufi bir yapıyı da içinde barındırmakla kendilerine has inanç özellikleri bulunmaktadır. Reşadiye Alevîlerinde itikadi yapıyı Hak-Muhammed-Ali inancı oluşturmaktadır. Yöre Alevîleri Allah’ın varlığına, birliğine ve yegâne yaratıcı olduğuna inanmakta, Hz. Muhammed’in peygamberliği hak ve son peygamber olarak görülmektedir. Velâyet makamının temsilcisi olarak Hz. Ali görülmekte ve Hz. Ali’ye ayrı bir sevgi ve bağlılık duyulmaktadır.

Yöre Alevîleri Kur’an-ı Kerim’in 30 cüz, yüz 14 sure, 6.666 ayet olduğuna inanmakta ve Kur’an’a el katılması meselesine inanmayarak Kur’an-ı Kerim’in

korunmuş olduğuna inanmaktadır. Cem törenlerinde, dinî merasimlerde ve sosyal hayatın her alanında Kur'an-ı Kerim'den örnekler verilmekte ve Kur'an-ı Kerim'i okumak ibadet olarak kabul edilmektedir. Bölgede Kur'an-ı Kerim'in mesajının anlaşılması açısından Türkçe mealinden okunmasına önem verilmektedir.

Reşadiye Alevîlerinin melek inancı Sünnî anlayıştaki melek inancı ile örtüşmektedir. Bölgede dört büyük melek olan Cebrâil, Mikâil, İsrâfil, Azrâil ile yazıcı ve sorgu meleklerine, cennet ve cehennemde görevli olan meleklerle birçok meleğin varlığına iman edilmekte ve meleklerin nurani varlıklar olarak olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca Cebrâil'e Miraç hadisesindeki Kırklar Meclisi anlatımlarından dolayı özel bir önem verilmektedir.

Bölge Alevîleri kadere inanmakla birlikte Sünnî gelenekten farklı yönleri bulunmaktadır. Allah'ın insana verdiği akıl nimeti sayesinde iyiliği ve kötülüğü iradesi sonucunda ortaya koyduğuna inanılmaktadır. Bölgede hayrın ve şerrin Allah'tan geldiğine inananlar olduğu gibi, hayrın Allah'tan, şerr'in ise Allah'tan gelmediğine inananlar bulunmaktadır. Özellikle şerrin Allah'tan geldiğine inanmanın, Ehli Beyt ve Hz. Hüseyin'e yapılan kötülüğün Allah'ın dilemesiyle olduğu ve Allah'ın insanlara zulmetmesine rıza göstereceği anlamına geleceği için kabul edilmemektedir. Kader olan anlayışı Allah tarafından yaratılan hayır ve şerre karşı insan aklını kullanarak iradesi sonucu kendi yolunu çizdiğine inanılmaktadır.

Yöre Alevîlerindeki âhiret inancı, Sünnî anlayışta var olan âhiret inancı ile benzerlik göstermektedir. Reşadiye Alevîlerinde âhirete ve âhiret hayatındaki kıyamet, kabir, berzah, yeniden dirilme, mahşer, sırat, mizan, cennet ve cehennem merhalelerine inanılmaktadır. Anadolu Alevîliğinin bazı bölgelerinde görülen ruhun tekrar dünyaya gelmesi olarak ifade edilen tenasüh inancı yöre Alevîleri tarafından kabul edilmemektedir. Ayrıca bedenin başka bir surete görünmesi olarak adlandırılan don değiştirme, velî kulların kerameti olarak kabul görülmektedir. Talipleri doğruya, huzura ve hakikate davet etmek üzere on iki imamların sonuncusu olan İmam Muhammed Mehdi'nin geleceğine dair bazı bölgelerde rastlanılmaktadır. Anadolu Alevîliği bağlamında ele aldığımız yöredeki Alevîlerinin geleneksel İslam itikadi yapısında olan Allah, peygamber, melek, kitap, ahiret ve kader anlayışı ile benzer yönlerinin olduğu, önemli ölçüde bariz farklarının olmadığı görülmüştür.

Reşadiye Alevîleri İslam'a giriş şartı olarak Kelime-i Şehâdet ve Kelime-i Tevhid'i dil ile ikrar ve kalp ile de tasdik etmeyi zorunlu görmektedir. Hz. Peygamber'e, Hz Ali ve Ehl-i Beyt'e "Allahümme salli ala seyyidine Muhammed, Lâ İlâhe İllallâh Muhammed'en Resûlullâh, Aliyyun Velîyullah, Mürşid-i Kamilullah..." diyerek salâvat getirmek dua ve zikir olarak kabul edilmektedir. Zikir, dua ve niyaz sosyal hayatın merkezine yerleştirilmiş, cem törenleri başta olmak üzere bireysel ve toplu yapılan bütün ibadet ve davranışlarda Allah'a dua ve niyazda bulunmaktadır.

Reşadiye Alevîlerinin ibadet anlayışının İslami gelenekteki ibadet anlayışa göre farklı yönleri bulunmaktadır. Özellikle ibadetlerin zâhiri yönünden ziyade bâtını yönü ön plana çıkarılmaktadır. Bölge Alevîleri abdest ve gusûlü, maddi ve manevi kirlerden temizlenilme ve ibadetlerin yerine getirilmesi açısından şart görmektedir. Yörede cuma, cenaze, bayram namazları ve cem merasimlerine giderken abdest alınmaktadır. Ayrıca cem ritüellerinde nefsi temizlemek için "tarikat abdesti" olarak tanımlanan abdest alınmaktadır.

Bölgede namaz ibadetini Allah'ın bir emri olarak görüp namaz kılanlar olmakla beraber, namaz kılmanın şekli Kur'an-ı Kerim'de belirtilmediği ve Kur'an-ı Kerim'de geçen salât kavramının dua ve niyaz anlamına geldiğini gerekçe göstererek namazı farklı yorumlayanlar da mevcuttur. Yöre Alevîleri namaz yerine cem törenlerinde yüz yüze olarak yapılan ve halka namazı veya tarikat namazı olarak adlandırılan ritüeli gerçekleştirilmektedir. Bölgede oruç ibadetine önem verilmekte ve orucun nefsi terbiye ettiğine olarak inanılmaktadır. Bazı gün ve olaylara binaen oruç çeşitleri olmakla beraber genel olarak genel olarak Muharrem orucu (12 gün), Hızır orucu (3-7 gün), 48 Perşembe orucu, Adak orucu ve Ramazan ayında farklı sayılarda (3-9-30 gün) oruç tutanlar mevcuttur. İmam Hüseyin ve Kerbela hâdisesini anmak adına Muharrem orucuna önem verildiği ve yas-ı matem orucu olarak tutulduğu görülmüştür. Bunun yanında Kur'ân-ı Kerim'de Bakara Suresi'nin 183. ayeti delil gösterilerek nefsini ıslah edemeyenler için oruç farz kılınmıştır, nefsini ıslah edenlere, Allah'tan korkanlara oruç farz değildir, şeklinde bâtını olarak yorumlayanlar da bulunmaktadır. Yöre Alevîleri hac ibadetine inanmakta ve az sayıda da olsa hacca gidenlerin olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Anadolu Aleviliğini bazı bölgelerinde uygulanan Hacı Bektâş-ı Velî'nin türbesini ziyaret etmenin hac yapmış sayılacağı inancına bölgede inanılmamaktadır. Zekât ibadetine dair

araştırmada İslami anlayıştan farklı yorumlandığı görülmüştür. Zekât anlayışı, Alevî geleneğinde “Lokma ve Hakkullah” anlayışı kapsamında uygulanmakta, ihtiyaç sahibinin gözetilmesi, fakir-fukaraya sahip çıkılması, sosyal dayanışma ve yardımlaşma bilincinin açık olması ve ekonomik durumu iyi olanların bunu bir ödev bilerek yardımlaşmada bulunması zekâtın anlam dünyasıyla uyumaktadır. Yalnız Lokma ve Hakkullah olarak uygulamada verilecek malın cinsi, miktarı, zamanı ve verilecek yerlerdeki aranan şartların eksik olması gibi durumlardan dolayı Sünnî gelenekteki zekât anlayışından ayrıştığı görülmektedir. Kurban ibadeti yörede Kurban Bayramı’nda, merasimlerden sonra ve farklı durum ve zamanlarda yoğun olarak uygulanmaktadır. Kurban Bayramı’nda gücü yetenler kurban kesmekte, bunun haricinde görgü kurbanı, musâhiplik kurbanı, ikrar kurbanı, düşkünlük kaldırma kurbanı, cem kurbanı, dar kurbanı gibi çeşitli kurbanların kesildiği belirtilmektedir. Kurban’dan maksat kişinin nefsini öldürerek elinde olan bir şeyi tasadduk etmekte kurban olarak kabul edilmektedir.

Reşadiye Alevîliğinin sosyal yaşamına nüfuz etmiş Cem erkânı, ibadetin özünü oluşturmaktadır. Cem erkânları kişinin hesaba çekilmeden önce kendisini hesaba çekmesi, nefsini terbiye etmesi ve rızalık alınması anlayışına sahiptir. Farklı isimlerle farklı zamanlarda Görgü Cemi, Musâhiplik Cemi, Dardan indirme Cemi, Koldan Kopma Cemi, Düşkünlük Cemi, vb. cem erkânları yapılmaktadır Cem erkânında her birinin anlam ve temsil yönü olan on iki hizmet uygulanmaktadır. Bu hizmetler içinde ibadetin fiili yönünü semah dönmek oluşturmaktadır.

Toplumların belli bir tecrübe sonucu elde ederek insanların huzur ve güven içinde özgürce yaşamasını sağlayan ve bağlayıcılığı olan ahlak kuralları bulunmaktadır. Bu kuralların oluşumunda toplumların tarihi, yaşadığı coğrafi birikimleri, örf ve âdetleri, dinî ve milli kültürleri etkili olmuştur. Alevîlikte de bireyin kendisine ve topluma karşı davranış ve tutumlarının nasıl olması gerektiğini belirten bazı ahlak kuralları mevcuttur. Bu kurallar, dört kapı- kırk makam, üç sünnet- yedi farz gibi esaslar ile kişinin eline, diline, beline, sahip olarak kendisini kötülüklerden korumasını öğütleyen ve edep olarak ilke edinilen kurallar oluşturmaktadır. Alevîlik’te sırrı hakikate ulaşmak için şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapıları ile bu kapıların her birinde bulunan on makamdan geçmek gerekmektedir. Ahlâki davranışlar ise üç sünnet- yedi farzı bilmek ve bunlara uymakla kazanılacağı belirtilmektedir.

Alevîliğin kurumsal yapısı “yol, süre, görgü” gibi şifahi bir kültürle bugünlere kadar taşınmış, mürşit, pîr, dede, rehber ve talip şeklindeki hiyerarşi yapı varlığını korumuştur. Bu yapının en üst mertebesinde Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Hüseyin ve Hacı Bektâş-ı Velî “mürşit, pîr” olarak görülürken, Cebrâil ise “rehber” olarak kabul edilmekte, Hak-Muhammed-Ali yolunda olan ve ikrarına bağlı kalanlara da talip denilmektedir.

Reşadiye Alevilerinde Ehl-i Beyt soyundan sayılan veya ocakzade kabul edilen Dede; dinî ve sosyal yaşam ile kültürel alan gibi her yerde önder, pir ve mürşit olarak kabul edilmektedir. Dede’nin dini merasimlerin uygulanması, birlik ve beraberliğin sağlanması gibi birçok alanda toplum üzerindeki etkisi görülmektedir.

Yörede evli çiftlerin cem merasiminde dedenin huzurunda dünya ve ahiret kardeşi olarak birbirlerinden maddi ve manevi anlamda sorumlu olduklarına ikrar verip lokma dağıtarak oluşturulan musahipliğe az da olsa rastlanmaktadır. Yine toplumsal birlik ve beraberliğin sağlanması, adalet ve huzurun tesis edilmesi için suç işleyenlerin cezalandırılmasına yönelik uygulanan düşkünlük kurumu işletilememektedir.

Reşadiye Alevîlerinin sosyal yaşamda kendilerine özgü örf ve âdetleri mevcuttur. Çocuğa isim verilirken Ehl-i Beyt’in isimlerine öncelik vermekte, yeni doğan çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına kâmet okunarak, çocuğa verilecek ismin üç defa çocuğun kulağına söylenmektedir. Daha önce anne ve bebeğin albastı, alkarısı gibi hayali varlıkların zarar vereceği endişesiyle tedbir amaçlı yapılan inanışlarla, büyü, sihir ve nazar ve zayıf olan çocukların iyileşmesine iyi geleceğine inanılan kurşun dökme geleneğinin bırakıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca bölge Alevîlerinde çocuğun sünnet ettirilmesi dini bir vecibe olarak görülmektedir. Çocuğu kucağında sünnet ettiren kişi çocuğun kirvesi kabul edilmekte ve çocuk ve ailesiyle manevi akrabalık bağının oluştuğuna inanılmaktadır.

Alevîlikte evlenecek gençler dedenin huzurunda dâra durup ikrar verdikten ve görgüsü görüldükten sonra evlenmeleri gerçekleşmektedir. Ocakzadeler, taliplerle evlenememekte, musâhipler ise birbirlerine kız alıp verememektedir. Kirvelerin kız alıp vermesi bazı bölgelerde yasak görülürken kimi yerlerde bu durumun evlenmelerine engel teşkil etmemektedir. Tek eşliliğin esas olduğu Reşadiye Aleviliği’nde çok evliliğe müsaade edilmemekte, eşinden sebepsiz yere boşanan önceleri düşkün ilan edilirken

günümüzde yadırganmaktadır. Alevî-Sünnî evliliğine önceleri sıcak bakılmadığı için çok nadir görülürken son dönemlerde bu anlayış kırıldığı için yaygınlaştığı görülmektedir. Geçmişte düğünlerde yapılan gelenekler unutulmuş yerine günü birlik salon düğünleri yapılmaktadır.

Yöre Alevîleri ölüm halinde olan birine “*Lâ İlâhe İllâllah, Muhammedün Rasûlullah, Aliyyün Velîyyullâh*” tevhdinî ve Hak-Muhammed-Ali, üçlemesinin söyletmektedir. Ölen kişi yıkanıp helallik alınarak, cenaze namazının kılındıktan sonra Kur’an-ı Kerim tilaveti ve dualar eşliğinde defnedilmektedir. Bölge Alevîleri ölen kişinin ruhu için cenaze evinde veya cem evinde can aş (yemek, helva, vs.), farklı zamanlarda kırk yemeği veya lokma yemeği olarak adlandırılan ikramlar dağıtılmaktadır. Hakk’a yürüyen için dedenin huzurunda “dardan indirme erkânı” yapılmakta, ölen kişinin borçları varsa yakınları tarafından hak sahiplerine ödenerek helallik alınmaktadır. Ahiret konusu bağlamında ele alınan ruhun bu dünyaya yeni bir bedenle veya başka bir varlık tasavvurunda tekrar dünyaya gelme şeklinde tanımlanan tenasüh anlayışına bölgede inanılmamaktadır.

Araştırma bölgemizde türbeler hem dini bir vecibe hem de dilek ve beklentilerin karşılanmasına vesile olacağı için ziyaret edilmektedir. Türbeler, hastalık ve sıkıntılardan kurtularak şifa bulması, evlenebilmesi, çocuğunun olması, maddi ve manevi anlamda huzur bulması gibi dilek ve temennide bulunmak için ziyaret edilmektedir. Türbelerde adak kurbanı kesilmekte ve lokma dağıtılarak dua edilmektedir. Bölgede Alevî ve Sünnîler tarafından en fazla Emirşeyh Yakup türbesi ziyaret edilmektedir.

Tabiat ve hayvanlarla ilgili kültürel insanlar tarafından dinsel ve kültürel açıdan fayda ve zarar vermesi yönünden çeşitli anlamlar yüklenmektedir. Birçok toplumda görülen ateş, su, toprak, doğa ve hayvanlarla ilgili farklı inanış ve eğilimler yöredeki Alevî toplumunda da görülmektedir. Hayvanlar arasında tavşan eti belirli gerekçelerle yenmemektedir. Aslan, geyik, güvercin, turna gibi hayvanlar kutsal kabul edilmekte, baykuş gibi bazı hayvanlar ise uğursuz sayılmaktadır. Ateş’in temizleyici, bânîni anlamda aydınlatıcı özelliğe inanılmakta cem merasiminde çerağ yakarken ve türbe ziyaretlerinde mum yakarken kullanılmaktadır. Kerbela’da Hz. Hüseyin’in susuz kalmasından dolayı suyun israf edilmemesine özen gösterilmekte ve Muharrem ayında su içilmemektedir.

Bölge Alevîlerinin devletten beklentileri ise: Cemevlerinin kültür evi yerine ibadethane olarak kabul edilmesi istenmekte ve ayrıca cemevlerinin ihtiyaçlarının karşılanmasını talep edilmektedir. Alevîliğin yaşatılmasında ve cemevlerinin her türlü hizmetinin yürütülmesinde baş rol alan dedelere devlet tarafından maaş bağlanması istenmektedir. Yakın zamanda Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde kurulan Alevî-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığı yerine Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde değil de kendine has bir yapı ile temsil edilmesi gerektiğinin altı çizilmektedir. Alevîliğin yaşatılması ve geleneklerinin devam etmesi ve sonraki nesillere aktarılması için Alevîliğin okullarda seçmeli ders olarak okutulması talep edilmektedir. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı ile koordineli çalışmak adına söz hakkı istenmektedir.

Reşadiye Alevîlerinin örf, âdet ve kurumsal yapısı incelendiğinde Anadolu Alevîliği ile benzer yönlerinin yanında az da olsa farklı yönlerinin olduğu görülmüştür. Bölgesel olarak görülen bu farklılıkların, zamanla unutilan gelenek ve göreneklerden kaynaklandığı varsayılmaktadır. Bölgede yaşayan Alevî- Bektaşî köyleri ve ocakları arasında inanç, ibadet, kurumsal yapı, ahlâki kurallar, örf ve âdetleri bakımından büyük oranda benzerlik bulunmaktadır. Ayrıca Bölge Alevîlerin inanç yapısı Sünnî gelenekle benzerlik göstermekte, ibadet anlayışı ve uygulama biçimi yönünden farklılıklar bulunmaktadır. Ahlaki ilkeler Alevîlikte farklı isim ve sistemle zikredilse de Sünnî gelenekteki ahlâki yapı ile benzerlik göstermektedir.

Alevîliğin yapısının kapalı ve bilinmez olmasından dolayı Alevîler olumsuz tepkilere maruz kalmıştır. Geçmişte yaşanan ayrıştırmanın önüne ayrılıklara ihtilaf ahlâki çerçevesinde yaklaşarak, kültür ve geleneklerin içyapısı hakkında doğru bilgi edinerek geçilecektir. Kendine özgü yapısı bulunan Alevîliği kültürel zenginlik olarak kabul etmek, Alevîleri ötekileştirmeden önyargıdan uzak, hoşgörü, anlayış ve adaletle karşılamak her bireye düşen büyük bir sorumluluktur. Alan araştırmamızda bölge halkı Alevîliğe dair yapılan çalışmaları memnuniyetle karşılamış ve kendilerini tanıtmaya adına bir fırsat olarak değerlendirmişlerdir. Alevîlik hakkında doğru bilgi öğrenmek ve vermek için bölgesel araştırmalar yerine ocak merkezli yerel araştırmaların yapılması, bilinmezliğin bilinmesine, kültürel zenginliğin içyapısının sağlıklı olarak ortaya konulmasına yarar sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Açıkel, Ali. “Tokat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 41, TDV Yayınları, İstanbul 2012, :219- 223
- Akkaya, Cemal. Kişisel Görüşme. 1961, Dede, Çevrecik Köyü, 18 Kasım 2022.
- Aktaş, Ali. “Alevilerde Ölüm, Cenaze, Yas İlgili İnanış ve Ritüeller”. *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, sy 12 (2015): 17- 65.
- Aktaş, Çiğdem. “Toplumsal Açından Erenlerin Ser Çeşmesi: Hacı Bektaş Veli”. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 200M.S.
- Albayrak, Nurettin. “Pîr Sultan Abdal”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul: TDV Yayınları, 2007, :277- 278.
- Anonim. *Erkânâme- 1*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- . *Kitâb-ı Dâr*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Arslan, Yusuf. Kişisel Görüşme. 1961, Dede, Karşıkent Köyü, 15 Eylül 2022.
- Aslanaoğlu, İbrahim. *Kul Himmet Üstadım*. İstanbul: Can Yayınları, 1995.
- Atasoy, Ali Rıza. *Tokat Reşadiye İlçesi Halk Kitabı*. İstanbul: Milli Mecmua Basımevi, 1950.
- Ayas, Mehmet Rami. *Türkiye’de İlk Tarikat Zümreleşmeleri Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Araştırma*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2008.
- Aytaş, Gıyasettin, ve Hacı Yılmaz. *Makalat-ı Gaybiyye ve Kelimat-ı Ayniyye*. Ankara: Gazi Üniv. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araş. Merkezi, 2009.
- Baba, Coşkun, ve Muhammet Karaağaç. “Sinop’ta Bir Peygamber Torunu: Seyyid İbrahim Bilal”. *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop’ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu II*, sy 22 (05 Ekim 2018): 649- 57.
- Bakır, Mahmut Riyat. *Tasavvufi ve Kavram Olarak Cem ve Bektaşilik’teki Yorumu*. Ankara: Alternatif Yayınları, 2003.
- Banaz, Şaban. “Alevî-Bektaşî Yolunun Tokatlı Bir Ulu Ozanı: Kul Himmet”. *Tokat İlmîyat Dergisi* 8, sy 1 (30 Haziran 2020): 277- 97.
- . “Sivas Aleviliği”. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3, sy 1 (01 Haziran 2015): 373- 85.
- Bayrı, M. Halid. *Vîrânî Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: Maarif Kitaphanesi, 1959.
- Bedirhan, Yaşar. “Eski Kaynaklara Göre Türklerde Şamanizm ve Daha Sonraki Dönemlere Tesiri”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 76, sy 76 (Ağustos 2018): 77- 92.
- Birdoğan, Nejat. *Şah İsmail Hatai/ Yaşamı ve Yapıtları*. Kaynak Yayınları, 2001.

- Bisâtî. *Şeyh Sâfî Buyruğu (Menâkıbu'l-Esrâr Behcetü'l-Ahrâr)*. Editör Ahmet Taşğın. Ankara: Rheda-Wiedenbrück Çevresi Alevi Kültür Derneği Yayınları, 2003.
- Bozkurt, Fuat, ed. *İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*. İstanbul: Salon Yayınları, 2018.
- . *Semahlar (Alevî Dinsel Oyunları)*. Celik Yayınevi, 1995.
- . *Toplumsal Boyutlarıyla Alevilik*. Kapı Yayınları, 2005.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî*. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1993.
- Büyükkara, Mehmet Ali. “İslam Mezhepleri Tarihi Araştırmalarında Terminolojiyle İlişkili Sorunlar”. *İslâmî Araştırmalar Dergisi* XIX, sy 2 (2006): 257- 71.
- Cabbâr Kulu. *Kitab-ı Cabbar Kulu*. Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd el-. “es-Sihâh: Tâcu'l-luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye”, 198. Beyrut: Dâru'l-Maarife, 2007.
- Cilacı, Osman. *Günümüz Dünyası Dinleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1995.
- Coşan, Esad, çev. *Makâlât: Hacı Bektâş-ı Veli*. Ankara: Seha Neşriyat, 1986.
- Coşkun, Hasan. *Anadolu Aleviliği'nde Dedelik Kurumu, Tokat Yöresi Örneği*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2019.
- . “Reşadiye ve Çevresindeki Alevi Ocakları”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy 101 (27 Mart 2022): 235- 248.
- Dalkıran, Sayın. “Alevî Kimliği ve Anadolu Aleviliği Üzerine Bir Deneme”. *Ekev Akademi Dergisi* 6, sy 10 (2002): 106- 107.
- Demiryürek, Ali. Kişisel Görüşme. 1966, İmam- Hatip, Reşadiye, 25 Aralık 2022.
- Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *Sünen-İ Ebu Davud Mea Şerhahu Avni'l Mâbud*. C. 4. “Edeb”, 69. Hindistan: el-Matbâatü'l Ensâriyyetü Bidehlî, t.y.
- Eğri, Osman. *Hak-Muhammed-Ali: Alevî Bektaşî Yolu*. Ufuk Kitapları, 2013.
- El-Ferâhîdî, El-Halil b. Ahmed. “Alevî”. İçinde *Kitâbu'l-Ayn*, 678. Beyrut: Dâru'l İhya'it-Turas'il-Arabî, 2005.
- Eraslan, Hasan. Kişisel Görüşme. 1933, Dede, Toklar Köyü, 13 Ağustos 2022.
- Eraslan, Kemal. “Yesevî'nin Fakr-nâmesi. Ankara:” *Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları*, sy 32 (2016): 96.
- Eraslan, Veysel. Kişisel Görüşme. 1966, Dede, Toklar Köyü, 14 Ağustos 2022.
- Erdebili, Şeyh Safiyeddin. *Erdebili Şeyh Safî ve Buyruğu*. İstanbul: Özel Baskı, 1994.
- Erdebili, Şeyh Safiyeddin, ve İshak İbni Cebail. *Makâlât (Şeyh Safî Buyruğu)*. Çeviren Sönmez Kutlu ve Nizamettin Parlak. İstanbul: Horasan Yayınları, 2009.

- Ergun, Sadeddin Nüzhet. *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri*. C. 1. 2 c. İstanbul: Maarif Kitaphanesi, 1955.
- Eröz, Mehmet. *Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Et-Taberi, Ebu Ca’fer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid. *Camiü’l-Beyan an Te’vili Ayi’l-Kur’an*. 12 c. Kahire: Darü’l-Hadis, 1939.
- Fırlı, Ethem Ruhi. *Türkiye’de Alevilik-Bektaşilik*. Ankara: Selçuk Yayınları, 1990.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Alevi Bektaşî Nefesleri*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010.
- . *Vilâyet-nâme Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1995.
- Güç, Ahmet. “Kurban”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C26, Ankara: TDV Yayınları, 2002, 433-35.
- Güler, Ali. Kişisel Görüşme. 1971, Dede, Büşürüm Köyü, 29 Nisan 2023.
- Güzel, Abdurrahman. “Ahmed Yesevî, Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre ve Kaygusuz Abdal’da Dört Kapı Kırk Makam”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2007.
- Güzel, Abdurrahman, çev. *Hacı Bektaş-ı Veli ve Makâlât*. 2. bs. Ankara: Akçağ Yayınları, 2002.
- . *Kaygusuz Abdal*. Akçağ Yayınları, 2004.
- Hacı Bektaş-ı Veli, ed. *Besmele Tefsiri*. Çeviren Hamidiye Duran. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Hacı Bektaş-ı Velî. *Fevâid*. Çeviren Baki Yaşa Altınok. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, 2010.
- . *Makâlât*. Editör Ali Yılmaz, Ali Öztürk, ve Mehmet Akkuş. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2021.
- Hacı Bektaş-ı Veli. *Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli- Vilâyet -Nâme*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2017.
- . *Velâyetnâme*. Çeviren Hamidiye Duran. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008.
- Harman, Ömer Faruk. “Hac”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 14, İstanbul: TDV Yayınları, 1996, 382-86.
- Harun Yıldız. *Alevî/Bektaşî geleneğinde Musahiplik, Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu: Bildiriler ve Müzakereler*. 1. baskı. SDÜ İlahiyat Fakültesi yayınları ; Bilimsel toplantılar serisi, no. 20. 7. Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi, 2005.
- “<http://www.resadiye.gov.tr>”, 10 Şubat 2023.

- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. "Lisânu'l-Ârab". İçinde *Hac*, 2:226. Beyrut: Dâru's-Sadr, 1311 1232.
- Kaplan, Doğan. *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2021.
- Karagöz, İsmail, Mehmet Canbulat, Fikret Karaman, ve İbrahim Paçacı. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Karaman, Hayreddin, Ali Özek, İbrahim Kâfi Dönmez, Mustafa Çağrıçı, Sadreddin Gümüş, ve Ali Turgut, ed. *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*. 27. baskı. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2014.
- Keskin, Y. Mustafa. "Tokat Yöresindeki Sünni ve Alevi Topluluklarında Halk Dindarlığının Bir Boyutunu Oluşturan Ziyaret İnanç ve Uygulamalarındaki Benzer ve Farklılıklar". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (30 Haziran 2000)
- Kılıçarslan, Ergun. Kişisel Görüşme. 1952, Talip, Çayırpınar Köyü, 13 Mayıs 2023.
- Kirman, Mehmet Ali. *Din Sosyolojisi Terimler Sözlüğü*. Rağbet Yayınları, 2011.
- K.K.1. Kişisel Görüşme. 1978, Dede, 15 Eylül 2022.
- Koç, Durmuş. Kişisel Görüşme. 1966, İmam-Hatip, Reşadiye, 25 Aralık 2022.
- Köprülü, Mehmed Fuad, ve Franz Babinger. *Anadolu'da İslamiyet*. Çeviren Ragıp Hulusi. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.
- Kutlu, Sönmez. *Alevîlik-Bektaşîlik Yazıları: Alevîliğin Yazılı Kaynakları Buyruk, Tezkire-i Şeyh Safî*. Ankara Okulu Yayınları, 2006.
- Külekçi, Ali Rıza. Kişisel Görüşme. 1949, Talip, Soğukpınar Köyü, 04 Aralık 2022.
- Maden, Fahri. "Keçeci Baba Ocağı". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy 71 (30 Eylül 2014): 147- 70.
- Melikoff, Irene. *Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe*. Çeviren Alptekin Turan. Cumhuriyet Kitapları, 2009.
- . *Kırklar'ın Cemi'nde*. Çeviren Turan Alptekin. Demos Yayınları, 2007.
- . *Uyur İdik Uyardılar*. Çeviren Alptekin Turan. İstanbul: Cem Yayınları, 1994.
- Nesimi, Ali İmaduddin. *Nesimi Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1990.
- Noyan, Bedri. "Bektâşî ve Alevilerde Hukuk Düzeni (Düşkünlük)", 4:189-213. Ankara: DSİ Basım ve Foto· Film İşletme Müdürlüğü Matbaası, 1976.
- . *Bütün Yönleriyle Bektaşîlik ve Alevîlik*. C. 7. 9 c. Ankara: Ardıç Yayınları, 2006.
- Nutku, Özdemir. "Kirve". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 26, Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2002, 68- 69.

- Ocak, Ahmet Yaşar. *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*. İletişim Yayınları, 2015.
- . “Babaîler İsyanından Kızılbaşlığa: Anadolu’da İslâm Heterodoksisinin Doğuş ve Gelişim Tarihine Kısa Bir Bakış”. *Belleten* 64, sy 239 (01 Nisan 2000): 129-60.
- . *Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1983.
- . “Bektaşîlik”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 5, TDV Yayınları, 1995, :373-79.
- Öğük, Emine. “Allah’a Yaklaşmanın İmkânı ve Yolları”. *G.O.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1, sy 1 (2013): 75-79.
- Öz, Mustafa. “Ehl-i Beyt”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul: TDV Yayınları, 1994, :498- 501.
- . “Şîa”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, 111- 14.
- Özcan, Bengü. Kişisel Görüşme. 1972, Talip, Karşıkent Köyü, 23 Ağustos 2022.
- Özcan, Temel. Kişisel Görüşme. 1936, Talip, Karşıkent Köyü, 23 Ağustos 2022.
- Özmen, İsmail. *Alevî-Bektâşî Şiirleri Antolojisi*. C. 2. 5 c. Ankara: Saypa Yayın Dağıtım, 1995.
- Öztelli, Cahit. *Pir Sultan Abdal / Bütün Şiirleri*. Özgür Yayıncılık, 2016.
- Öztoprak, Halil. *Kur’an’da Hikmet Tarihte Hakikat ve Kur’an’da Hikmet İncil’de Hakikat*. Demos Yayınları, 2006.
- Parlatır, İsmail, Gözaydın Nevzat, ve Zülfikar Hamza, ed. *Türkçe Sözlük*. 9. baskı. C. 1. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu, 1998.
- Pınar, Ecevitoglu. “Aleviliği Tanımlamanın Dayanılmaz Siyasal Cazibesi”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 66, sy 3 (2011): 137- 56.
- Pir Sultan Abdal. *Pir Sultan Abdal Divanı*. İstanbul: Ant Yayınları, 1994.
- Polat, Ayşe. “Nitel Araştırmalarda Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Soruları: Soru Form ve Türleri, Nitelikler ve Sıralama”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22, sy Özel Sayı 2 (31 Aralık 2022): 161- 82.
- “Reşadiye”. Erişim 10 Ekim 2023. <http://www.tokat.gov.tr/resadiye>.
- Reşadiye Belediyesi. “Reşadiye Tarihçe”. Erişim 10 Ekim 2023. <https://resadiye.bel.tr/resadiye-tarihce/>.
- Salime Leyla Gürkan. “Sünnet”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 38, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010, 155- 57.

- Sari, Necmi. “Rivayetlere Göre Sünnetin (Hitanın) Tarihi ve Ahkamı”. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi* 4, sy 8 (2014): 261- 66.
- Sinanoğlu, Mustafa. “İbadet”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 19, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1999, :233- 35.
- Subaşı, Necdet. *Alevi Modernleşmesi Sırrı Faş Eylemek*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.
- Şener, Mehmet. *İslâm Hukukunda Örf*. İzmir: Öğrenci Basımevi, 1990.
- Tan, Abbas. *Türkiye Genelinde Alevi Köyleri*. Ankara: Ürün Yayınları, 2014.
- Tepeli, Yusuf. *Dervîş Muhammed Yemînî Fazîlet-nâme*. C. 1. 2 . Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2002.
- “Tokat Valiliği & Tarihçe”, 10 Nisan 2023. <http://www.tokat.gov.tr/>.
- “Tokat’ın Tarihi”. Erişim 09 Ekim 2023. <https://www.tokat.bel.tr/sayfa/detay/44>.
- Topaloğlu, Bekir. “Âhiret”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul: TDV Yayınları, 1988, :543- 48.
- Turan, Osman. *Türkler ve İslamiyet*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1993.
- Turan, Şerafettin. *Türk Kültür Tarihi*. Ankara: Bilgi Yayınları, 1994.
- Üçer, Cenksu. “Alevîlik; Yapılar, Grupların Temel Özellikleri ve Bazı Mülâhazalar”. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 2009.
- . “Geleneksel Alevîlikte İbadet Telakkileri”. *Uluslararası Bektaşîlik ve Alevîlik Sempozyumu*, 2005, 300.
- . *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010.
- Ünlü, Bekir. Kişisel Görüşme. 1949, Dede, Soğukpınar Köyü, 04 Aralık 2022.
- Üzüm, İlyas. *Günümüz Aleviliği*. 1. bs. İslâm Araştırmaları Merkezi yayınları. İstanbul: İSAM Yayınları, 1997.
- . “Kızılbaş”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 25, Ankara: TDV Yayınları, 2022, 546- 57.
- . *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*. İsam / İslam Araştırmaları Merkezi, 2007.
- Vaktidolu, Adil Ali Atalay, ed. *Cabbar Kulu*. 3. bs. İstanbul: Can Yayınları, 1995.
- , ed. *İmam Caferi Sadık Buyruğu*. İstanbul: Can Yayınları, 2004.
- Yaman, Ali. *Alevilerde Dedelik ve Dede Ocakları, Geçmişten günümüze Alevî-Bektaşî Kültürü*. Editör Ahmet Yaşar Ocak. 1. baskı. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009.
- . *Alevîlik’te Dedelik ve Ocaklar*. İstanbul: Karaca Ahmet Sultan Derneği Yayınları, 2004.

- Yaman, Mehmet. *Alevilik İnanç - Edep - Erkan*. İstanbul: Garipdede Türbesi Derneği Yayınları, 2001.
- . *Kızılbaş Alevi Dedeleri*. İstanbul: Şâhkulu Sultan Külliyesi Mehmet Ali Hilmi Dedebaba Araştırma Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, 1998.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Kader”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 24. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- . “Nübüvvet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul: TDV Yayınları, 2007, 279- 85.
- Yıldırım, Ali. *Başlangıcından Günümüze Alevi Bektaşî Deyişleri I*. 2. bs. Ankara: Uyum Yayınları, 1997.
- Yıldız, Harun. “Alevî-Bektaşî Geleneğinde Ayin-i Cem”, 588- 89. Kırşehir: Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Yayınları, 2004.
- . “Amasya Yöres Alevî Ocakları”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4, sy 19, (2011): 229- 42.
- . “Anadolu Alevî-Bektaşî İnanç Dünyasında Kurban Anlayışı ve Kurbanla İlgili Ritüeller”. *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 2019.
- . *Anadolu Aleviliği-Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2004.
- . “Türkiye Aleviliğinin İnanç ve Ahlaki Değerleri”. Editör Halil İbrahim Bulut. *Sakarya Üniversitesi Yayınları*, sy 1 (2010): 405- 55.
- Yıldız, Temel. Kişisel Görüşme. 1981, Dede, Bostankolu Köyü, 22 Temmuz 2022.
- Yörükan, Yusuf Ziya. *Anadolu’da Aleviler ve Tahtacılar*. 4. bs. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015.
- Zebidi, Ebü’l-Feyz Murtaza Muhammed b. Muhammed. “Tâcü’l-arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs”. İçinde *Tâcü’l-arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs*, 10: 164. Kuveyt, ts.
- Zelyut, Rıza. *Öz Kaynaklarına Göre Alevîlik*. İstanbul: Yön Yayıncılık, 1994.

EKLER

EK: 1 MÜLAKAT SORULARI

A. Genel Sorular

- Size göre Alevîlik nedir? İsteyen herkes Alevî olabilir mi?
- Alevîlik din midir, mezhep midir tarikat mıdır?
- Kendinizi mezhebi kimlik olarak tanıttığınızda ne diye ifade ediyorsunuz?
- Bektaşî kime denir? Reşadiye'de Bektaşîler var mıdır?
- Alevîlik ile Bektaşîlik arasındaki farklar nelerdir?
- Caferilikle ilgili neler söylersiniz? Alevîliğin Caferilikle olan ilişkisi var mıdır?
(Bu soruyu çıkaralım, çünkü tezin içinde bununla ilgili bir yanıt göremedim.)
- Alevîlik inanç ve ibadetler hakkındaki bilgileri nereden, hangi kaynaklardan öğreniyorsunuz?
- Reşadiye Alevîlerinin tarihçesi nedir? Reşadiye'ye nereden gelmişlerdir?
- Reşadiye Alevîlerinin diğer Alevîlerden inançsal anlamda ne tür farklılıkları vardır?
- Alevî olarak Sünnîlerle olan ilişkileriniz nasıl? Aranızda herhangi bir problem var mıdır?
- Alevîler hakkında yapıldığını düşündüğünüz ön yargılar nelerdir?
- Elinizde Alevî olduğunuzu, dede soyundan geldiğinizi belgeleyen bir belge var mıdır?
- Alevîlikle ilgili herhangi bir klâsik eser, dergi vb. takip ediyor musunuz?

B-İnançlar

- Reşadiye Alevîliğinde, Allaha iman ve vahdet-i vücud anlayışını açıklar mısınız?
- Reşadiye Alevîliğinde Allah-Muhammed-Ali üçlüsü neyi ifade etmektedir?
- Peygamberlere iman (Nübüvvet) ve Hz. Muhammed'in peygamberliği hakkında görüşleriniz nelerdir? Gönderilmiş olan peygamberlerin sayısı kaç olarak tanımlanır?
- Hz. Peygamber ile Hz. Ali hakkındaki ilişkiyi anlatır mısınız?
- Kitaplara iman ve kutsal kitaplarla ilgili bilgi verir misiniz?
- Kur'ân-ı Kerim hakkındaki kabulleriniz nelerdir? Ayet sayısı ve tahrif edilmesi meselesi hakkında ne düşünüyorsunuz?

- Kur'ân-ı Kerim'i Arapça metninden okuyabiliyor musunuz? Türkçe okunması, Arapça okunmasını karşılar mı? hangi ayet ve sureleri nerelerde okursunuz?
- Meleklerle iman, meleklerin sıfatları ve dört büyük melek hakkındaki görüşleriniz nelerdir?
- Kadere iman hakkında bilgi verir misiniz?
- Hayrın ve şerrin Allah'tan geldiği düşüncesini nasıl anlıyorsunuz?
- Âhirete iman, kabir hayatı ve tenâsüh hakkında ne anlatabilirsiniz?
- Kıyamet ve kıyamet sonrası, cennet ve cehennem hakkında görüşleriniz nelerdir?
- Ehl-i Beyt kavramı nedir? kimleri kapsamaktadır?
- Mehdi inancı hakkında neler söyleyebilirsiniz?

C-İbadetler

- Gusül ve abdest temizliği hakkında neler söylersiniz? Gusül ve abdest hangi hallerde gereklidir?
- İbadet mahiyetinde değerlendirdiğiniz temizlik çeşitleri nelerdir?
- Alevîlerin gusül almadıkları söylentisini izah edebilir misiniz?
- Namaz Kur'ân-ı Kerim' de emredilmiş bir ibadeti midir? Namaz kılmaya yönelik Alevîlerin tutum ve davranışları hakkında bilgi verir misiniz?
- Alevîlikte halka namazı ne anlama gelmektedir?
- Reşadiye Alevîlerinde oruç ibadetine yaklaşım nasıldır? Oruç ile nefis terbiyesi arasında kurulan bağ nedir?
- Reşadiye Alevîleri olarak hangi zamanlarda oruç tutmaktasınız, bu oruçların çeşitleri nelerdir?
- Ramazan orucu hakkındaki tutumunuz nedir? Ramazan orucu tutmakta mısınız?
- Reşadiye Alevîlerinde Hac veya Gönül Haccı hakkında neler söylersiniz?
- Hacı olmak için ne tür yerleri ziyaret etmek gerekir? Reşadiye yöresinde bu ziyaretleri daha çok nerelere yapmaktasınız?
- Hacı Bektâş-ı Velî'nin türbesini ziyarete gitmekle, Kâbe'ye gidip hacı olmak arasında bir benzerlik kurulabilir mi? Bu konuda neler düşünüyorsunuz?
- Reşadiye Alevîlerinde zekât ibadeti ve lokma dağıtmak nasıl yapılmaktadır? Zekât vermenin şartı nedir? Hangi mallardan zekât verilmektedir? Kimlere zekât verilmelidir?

- Reşadiye Alevîlerinde dedelere zekât olarak verilen mali bir ibadeti var mıdır?
- Alevî bireyler olarak Kurban Bayramı ve ibadeti hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
- Reşadiye Alevîleri olarak kestiğiniz kurban çeşitleri nelerdir? Kurban kesilirken dikkat edilmesi gereken kurallar nelerdir?
- Reşadiye Alevîlerinde dua ve niyaz vermeden anlaşılması gerekenler nelerdir? Günlük hayatta ne tür dualar edilir? Niyaz ne şekilde ve kime verilir?
- Alevîlik inancında cem erkânının önemi ve anlamı nedir? Nasıl yapılır?
- Reşadiye yöresinde hangi tür cemler ve nerelerde yapılmaktadır?
- Cem törenlerinde içki içildiğine dair yaygın bir kanaat var. Siz bu konuda neler düşünüyorsunuz? İçki içmenin dinî bir temeli var mıdır?
- Semah nedir? Nasıl icra edilir?
- Alevîlerin Reşadiye'ye ait belirtmek istediğiniz farklı bir ibadeti anlayışı var mıdır?

D-Ahlâki Kurallar

- Dört kapı kırk makam ne demektir?
- Üç sünnet yedi farz kavramı nasıl telakki edilmektedir?
- İkrar vermek ne demektir? İkrar vermekle ne amaçlanmaktadır? Eline, diline, beline sahip olmak sözü, Alevîlikteki yeri nedir? Bu kurallar sosyal hayatta nasıl yansıma bulmaktadır?
- Reşadiye Alevîlerinde Miraç hadisesi, dem ve doluya olan bakış açınız nasıldır?
- Kırklar meclisi ne demektir?
- Alevîlikte saz niçin önemlidir. Ne anlam yüklenmiştir?
- Alevîlikte post ne anlam ifade etmektedir? Neyi temsil etmektedir?

E-Örf ve Âdetler

- Reşadiye Alevîlerine özgü örf ve âdetleriniz nelerdir?
- Reşadiye yöresinde doğum öncesi hazırlık ve isim verme uygulamaları nasıl yapılmaktadır?
- Reşadiye Alevîğinde sünnet ve kirvelik hakkında bilgi verir misiniz?
- Alevîlikte kutsal kapı ve eşik neyi temsil etmektedir? Önemi nedir?

- Reşadiye Alevîlerinde evlilik ve düğün mersimleri hakkında bilgi verir misiniz? Ayrıca çok eşliliğe bakış açınız nedir?
- Alevî-Sünnî evlilikleri hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
- Reşadiye Alevîğinde boşanmanın şartları nelerdir?
- Yöredeki Alevîler olarak ölüm anı ölüm sonrası uygulamalarınız nelerdir?
- Alevîlikte hangi hayvanlara ne anlam yüklenmekte ve neyi sembolize etmektedir?
- Tavşan etinin yenilmemesinin sebepleri olarak neler söyleyebilirsiniz.
- Reşadiye Alevîleri arasında ziyaret edilen yerler var mıdır? Buralara hangi niyetlerle ziyaretler yapılmaktadır?

F-Dini Kurumlar

- Dede kimdir? Dedeliğin Alevî toplumundaki yeri nedir? dede olmanın şartları nelerdir? Herkes dede olabilir mi, bir icazetname gereklimidir?
- Rehber ne demektir. Hangi görevleri icra etmektedir?
- Talip ne demektir? dede ile Talip arasındaki ilişki nasıldır?
- Musâhiplik erkânı, Ahretlik kavramları ne anlama gelmektedir? Nasıl uygulanır?
- Düşkünlük nedir? Kime düşkün denir?
- Alevîlikte “ocak” ne demektir? Hangi ocağa bağlısınız? Reşadiye’de kaç ocak vardır?
- Cem evinin Alevî inancındaki yeri ve cem evinin fonksiyonu hakkında bildikleriniz nelerdir? Cem evi veya cami köyünüzde, çevrenizde mevcut mudur?
- Alevî köylerinde cami ve imam bulunmasına yaklaşımınız nasıldır?
- Alevîlikte düşkünlük nedir? Düşkünlük kurumunun işlevselliği bugün devam etmekte midir?
- Reşadiye Alevîlerinde musâhiplik erkânı ve uygulamaları hakkında bilgi verir misiniz? Musâhiplik erkânları günümüzde hala düzenlenmekte midir?
- Tevalla ve Teberrâ ne anlama gelmektedir?
- Reşadiye’de Alevîlik inanç ve kültürü hakkında, faaliyetlerde bulunan vakıf ve dernek var mıdır?
- Reşadiye Alevîleri olarak devletten ve Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan beklentileriniz nelerdir?

EK: 2 MÜLAKAT YAPILAN KİŞİ TABLOSU

	AD SOYAD	KÖY	YAŞ	EĞİTİM	Ünvan	MESLEK	OCAK
1	Ali Demiryürek	Reşadiye	57	Ön Lisan	İmam-Hatip	Memur	
2	Ali Güler	Büşürüm	52	Lise	Dede		Seyyid İbrahim Bilal
3	Ali Kırık	Gökköy	83	Okur- Yazar	Dede	Emekli	Pir Sultan Abdal
4	Ali Rıza Külekçi	Soğukpınar	74	Ortaokul	Talip	Emekli	Emirşeyh Yakup
5	Bayram Ata	Gökköy	75	İlkokul	Dede	Emekli	Pir Sultan Abdal
6	Bekir Ünlü	Soğukpınar	74	İlkokul	Dede	Emekli	Emirşeyh Yakup
7	Bengü Özcan	Karşıkent	51	Lisans	Talip	Hemşire	Bostankolu
8	Cafer Ocak	Döller	55	Lise	Talip	Muhtar	Bostankolu
9	Cemal Akkaya	Çevrecik	62	Lise	Dede	Emekli	Bostankolu
10	Durmuş Koç	Reşadiye	57	Lisans	İmam-Hatip	Memur	
11	Ergun Kılıçarslan	Çayırpınar	72	Lisans	Talip	Emekli	Bostankolu
12	Hasan Eraslan	Toklar	90	Okur-Yazar	Dede	Çiftçi	Kesikbaş
13	Hüseyin Eryılmaz	Yeşilyurt	73	İlkokul	Zakir	Emekli	Pir Sultan Abdal
14	KK1		48	Ortaokul	Talip	Ev Hanımı	Kesikbaş
15	KK2		45	Ortaokul	Dede	Özel Sektör	Emirşeyh Yakup
16	Temel Özcan	Karşıkent	87	Lise	Talip	Emekli Öğretmen	Bostankolu
17	Temel Yıldız	Bostankolu	49	İHL Ortaokulu	Dede	Esnaf	Bostankolu
18	Veysel Eraslan	Toklar	57	Ortaokul	Dede	Çiftçi	Kesikbaş
19	Yusuf Arslan	Karşıkent	62	Lise	Dede	Emekli	Emirşeyh Yakup

EK: 3 FOTOĞRAFLAR

Karşıkent Köyü Cemevi'nde Dedelerle Mülakat

Bostankolu Dedesi Temel Yıldız'la Mülakat

Reşadiye ve Karşikent Köyü Cemevi/

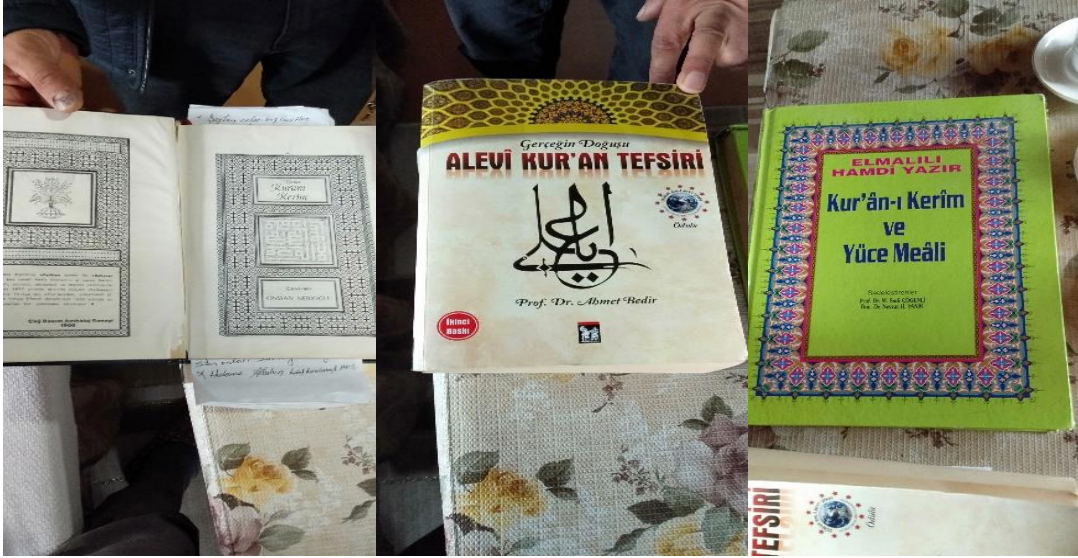
Emekli Öğretmen Talip Temel Özcan ve İmam Hatip Durmuş Koç'la Mülakat

Karşikent Taliplerle sohbet

Toklar Köyü Cemevi, Camii ve Dedelerle Sohbet

Cemevi ve Dedelerde bulunan Kitap Örnekleri ve Bazı Görseller

Soğukpınar Köyü Cemevi ve Camii

Çayırpınar Köyü Cemevi ve Camii

Çevrecik Köyü Cemevi Morgu

Çevrecik Köyü Cemevi Çerağ

Çevrecik Köyü Cemevi, Kurban Kesim Alanı ve Ocak

Bereketli Kasabası Çeltek Baba Türbesi

Mülakatlarımızdan Bazı Görseller

Çevrecik Köyü Cemevi Faraş ve İbrik

Çevrecik Köyü Cemevi

Emirşeyh Yakup Türbesi

Emirşeyh Yakup türbesi kapı girişinde bulunan dilek taşı

Emirşeyh Yakup Türbesinden görünüm

Toklar Köyü Kurban ve Lokma Dağıtımı

Toklar Köyü Cemevi

Güllüce Köyü Görgü Cemi

Emirşeyh Yakup Türbesi Lokma Dağıtımı

ÖZGEÇMİŞ

